Historisch jaarboek '87 Vlaardingen

HISTORISCH JAARBOEK VLAARDINGEN 1987

Foto voorkant boek:
Het molentje van Terlaak aan de Zuidbuurtseweg, ca 1900

Foto achterkant boek:
Een eenmastkoopvaardijhoeker, 1790

Deze uitgave kwam tot stand
dank zij financiële medewerking
van de Gemeente Vlaardingen

HISTORISCH JAARBOEK VLAARDINGEN 1987

een produktie van de
Historische Vereniging Vlaardingen

met medewerking van het
Stadsarchief Vlaardingen

elfde jaargang

Zetwerk:
A. P. van Toledo, Schiedam

Reprodukties en druk:
Drukkerij Spin/Van Mantgem BV, Amsterdam

Cip-gegevens Koninklijke Bibliotheek, Den Haag

Historisch

Historisch jaarboek Vlaardingen / Historische Vereniging Vlaardingen. – 1 (1977) – . . . . – Vlaardingen : Historische Vereniging Vlaardingen
ISSN 0169-3964
Verschijnt jaarlijks
Elfde jaargang, 1987 / met medew. van het Stadsarchief Vlaardingen. – Ill
ISBN 90-71731-03-0
SISO zhol 938.1 UDC 949.2*3130(058) NUGI 480
Trefw.: Vlaardingen ; geschiedenis ; jaarboeken.

Inhoud

7- 8 Archeologische werkgroep Helinium

9- 10 Historische Vereniging Vlaardingen

11- 12 Stadsarchief

13- 14 Streekmuseum Jan Anderson

15- 16 Visserijmuseum

17- 34 Kroniek van Vlaardingen 1936,
door Marieke Bras

35- 53 Kroniek van Vlaardingen 1986,
door Marianne van Papeveld-Hörst
en Marieke Bras

55- 71 Het reilen en zeilen van
vlaardingse industriemolens,
door Frans W. Assenberg
en Arie van der Hoek

73- 83 Een gemeentesecretaris op zwart zaad,
de 'onfortuinigen levensloop'
van Reinier Kikkert,
door Leon Bovée

85-102 De vlaardingse koopvaardij
in de tweede helft van de 19e eeuw,
door drs H. Buisman

103-107 De Jonge Alida
ofwel: hoe het een 18de-eeuws schip
uit Vlaardingen bij IJsland verging,
door dr G. A. van der Toorn-Piebenga

Auteursrechten afbeeldingen (voor zover bekend):

Gemeentelijke Archiefdienst Amsterdam, blz. 61.
Behrens & Consenheim, Rotterdam, blz. 53.
Van de Berg, Vlaardingen, blz. 18.
Roel Dijkstra, Vlaardingen, blz. 11, 13, 36, 37, 38 (I), 42 (II), 47, 48.
Gé Meijnen, Vlaardingen, blz. 15.
Randstad Fotodienst, Rijswijk, blz. 38 (II), 41, 50.
Fotobureau Roovers, Rotterdam, blz. 52.
Arie Wapenaar, Vlaardingen, blz. 35, 39, 44, 45, 49.

De afbeeldingen werden voor reproduktie bereidwillig afgestaan door:

Helinium, blz. 7.
Arie van der Hoek, Vlaardingen, blz. 61, 62, 63.
J. H. J. van Rossum, Delft, blz. 68.
Streekmuseum Jan Anderson, Vlaardingen, blz. 13.
Visserijmuseum, Vlaardingen, blz. 15.
Scheepvaartmuseum, Amsterdam, blz. 103.
Stadsarchief Vlaardingen, alle overige afbeeldingen.

Over onze auteurs:

Frans Assenberg, geboren in 1946 in Vlaardingen, is werkzaam als coördinator bij een gassenconcern. Als amateur-historicus gaat zijn belangstelling vooral uit naar de lokale, vlaardingse geschiedenis. Eerder publiceerde hij o.m. een artikel over boerderijen in de Broekpolder. Momenteel verricht hij archiefonderzoek naar herbergen.

Leon Bovée (1957) studeerde geschiedenis-MO te Tilburg. Sinds zijn opleiding aan de Rijksarchiefschool in 1977/8 is hij werkzaam bij de vlaardingse archiefdienst. Eerder publiceerde hij o.m. over het Van Leydenshofje en over Vlaardingen in de tweede wereldoorlog.

Drs H. Buisman, geboren in 1955 in Vlaardingen, studeerde geschiedenis aan de Rijksuniversiteit te Leiden. Hij specialiseerde zich in de maritieme geschiedenis. De vlaardingse koopvaardij was onderwerp van zijn doctoraalstudie. Hierover was nog geen enkel historisch onderzoek verricht. Momenteel is hij werkzaam als docent Maatschappijleer aan het MEAO te Spijkenisse.

Arie van der Hoek, geboren in 1948 in Vlaardingen, is werkzaam bij de PTT. Als ware molenliefhebber heeft hij veel historisch materiaal verzameld over molens in Nederland. Met name gaat zijn belangstelling uit naar vlaardingse molens, waarover hij enige artikelen publiceerde in De Molenaar.

Dr G. A. van der Toorn-Piebenga (1937) studeerde nederlands en scandinavische talen te Groningen. Momenteel is zij werkzaam als universitair hoofddocent aan het Scandinavisch Instituut van de Rijksuniversiteit van Groningen. Eerder publiceerde zij een leerboek Noors, een woordenboek IJslands en andere, hoofdzakelijk Scandinavië betreffende artikelen.

ARCHEOLOGISCHE WERKGROEP HELINIUM

Op 31 december 1986 bedroeg het aantal leden 70, tegenover 60 het jaar daarvoor.
Tijdens de algemene ledenvergadering van 12 februari 1986 in het Hollandiagebouw nam het bestuur afscheid van de voorzitster, mevrouw J. M. Hirschel-Hoeufft. Het nieuwe bestuur werd als volgt samengesteld: voorzitter: J. J. van der Donck; secretaris: J. P. ter Brugge; penningmeester: mevrouw P. de Boer; bibliothecaris/documentalist: L. A. Rozendaal; redacteur Terra Nigra: P. G. Heinsbroek.

Na afloop van de algemene ledenvergadering hield de heer P. van der Donck een lezing over de geologische opbouw van west-Nederland. Assistentie verleende Helinium aan de Historische Vereniging Vlaardingen bij de lezing op 24 maart van de heer G. Stam over gebruiksaardewerk in Nederland vanaf de Middeleeuwen tot ca 1850. Op 7 oktober hield de heer M. C. M. van Adrichem een voordracht over ontginningen, bedijkingen, afwateringen en geologie van het Westland. Op uitnodiging van afdeling De Nieuwe Maas van de Archeologische Werkgemeenschap Nederland namen veel Helinium-leden deel aan een excursie naar Flevoland op 12 april. De eigen excursie ging op 14 juni naar de opgraving van het middeleeuwse Gasthuis aan de Koornmarkt in Delft. Aangezien Helinium in 1986 kon beschikken over een eigen werkruimte, gelegen nabij de archeoruimte in het Hollandiagebouw werden 2 maal per maand werkavonden georganiseerd. Vrijwel alle

Paalsporen van een inheems-romeinse boerderij bij de Vijfsluizen.

recent gevonden scherven, botten en andere vondsten werden gewassen, genummerd en opgeborgen of bestudeerd. Tijdens de viering van het 35-jarig bestaan van de AWN heeft Helinium een paneel ingericht over de zogenaamde Vlaardingengroep (nieuwe steentijd) in het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden. Ook een kleine vitrine met vondsten was opgesteld.

Helinium heeft in 1986 op diverse lokaties in Vlaardingen archeologische onderzoeken verricht. Het graven naar het klooster aan de Waalstraat werd voortgezet nadat in 1985 al funderingsresten gevonden waren. De fundering van het klooster recht onder de gevel van het (inmiddels gesloopte) pand Waalstraat 53 werd naar de opbouw onderzocht. Verder vonden de Heliniumarcheologen in het erf van genoemd pand de funderingen van wat in de 18e eeuw het 'stalletje' werd genoemd. Onder deze funderingen, die overigens jonger zijn dan het klooster zelf, werd een gegraven mestput aangetroffen die waarschijnlijk bij het klooster hoorde. Het pand Waalstraat 53 werd zo goed mogelijk gedocumenteerd: tekeningen werden gemaakt, maten en foto's genomen. Een rapport over het onderzoek zal aan het eind van 1987 verschijnen.

De grootste opgraving speelde zich af bij de Vijfsluizen, waarmee eveneens in 1985 was gestart. Werden er vorig jaar voornamelijk middeleeuwse resten gevonden, in 1986 kwamen vooral romeinse sporen aan het licht. Naar het zich nu laat aanzien is er een tweeschepige boerderij gevonden, indertijd bewoond door inheemsen. Ruim 3 meter onder het maaiveld bevonden zich, vaak aangepunte, paalresten, die te zamen deels de contouren van de boerderij aangeven. Op ongeveer gelijke diepte bevond zich een 10 à 15 centimeter dikke vondstlaag met voornamelijk inheems aardewerk. Slechts ca 10 procent van de gevonden scherven was van romeinse oorsprong. Verder werd nog een aantal fibulae (mantelspelden van metaal) gevonden. Ook over dit onderzoek zal een rapport verschijnen, waarschijnlijk in de zomer van 1987.

Verder verrichtte Helinium nog onderzoeken naar mogelijke archeologische resten in of nabij het centrum: Kethelweg, Joubertstraat/Markgraaflaan en de Cornelis Speelmanstraat. Onderzoek op grote schaal was hier niet vereist.

Terra Nigra, het mededelingenblad van Helinium, verscheen 6 maal. In 1986 werden aangeschaft: waterpasinstrument met voet, waterpomp met benzinemotor en waterpomp met elektrische motor. Deze laatste werd aangeschaft met financiële hulp van het comité Zomerpostzegels.

HISTORISCHE VERENIGING VLAARDINGEN

Ook in 1986 heeft de groei van het ledental zich voortgezet. Waren er bij de aanvang van het jaar 623 personen als lid ingeschreven, ultimo december werden er 673 geteld. In de loop van het jaar werd duidelijk dat een aantal commissies dringend versterking behoefde. Te veel taken kwamen alleen op de schouders van bestuursleden te rusten. In het najaar werd besloten tot een schriftelijke leden-raadpleging. De respons bleek groot en bemoedigend, zodat de verenigingstoekomst ook in dit opzicht met vertrouwen tegemoet kan worden gezien.

Het bestuur vergaderde 7 maal. Een aantal bijeenkomsten stond vooral in het teken van het in januari 1987 te vieren 20-jarig verenigingsbestaan. De heer F. W. Assenberg gaf de wens te kennen voortijdig te willen aftreden als bestuurslid. In zijn plaats en in de nog bestaande vacature werden op de ledenvergadering op 24 februari gekozen mevrouw S. W. van der Velden-van Hees en de heer C. J. Hart, waarmee het bestuur weer op volle sterkte kwam.

In de commissies werd, veelal op de achtergrond, veel werk verzet om de diversiteit van verenigingsaktiviteiten vorm en inhoud te geven. Publiciteit kreeg vooral de Commissie Restauratiepenning, die zich met name opwerpt voor het behoud van historisch interessante objecten in onze stad. De sloopdrift van een aantal stadsbestuurders dwingt soms tot een duidelijke stellingname door de Historische Vereniging Vlaardingen.

De toren van de roomskatholieke kerk aan de Hoogstraat. Aquarel van Maarten Kemper, 1970.

Het Historisch Jaarboek Vlaardingen 1985 kwam voor het eerst onder volledig eigen verantwoordelijkheid van de vereniging tot stand. Prioriteitenstelling op het Stadsarchief dwong aldaar tot het afstoten van de redactionele medeverantwoordelijkheid. Gelukkig mogen we ons prijzen dat de medewerking van het archief bij het tot stand komen van het jaarboek behouden kon blijven. De jaarverslagen van de archeologische werkgroep Helinium, van het Stadsarchief, het Visserijmuseum, het streekmuseum Jan Anderson, tezamen met dat van de Historische Vereniging Vlaardingen geven een goed beeld van de historische aktiviteiten in onze stad gedurende het jaar 1985. De kronieken 1935 en 1985 werden samengesteld door Marianne van Papeveld-Hörst. Journalist drs Peter Braad leverde een bijdrage over de SDAP-afdeling Vlaardingen tussen 1918-1940, onder de titel 'Zij zijn trouwe vaderlanders'. Over 'Vlaardingse visserskinderen omstreeks 1900' schreef student Peter Hertog. Oud-vrijwillig brandweercommandant C. W. Verhulst gaf in een artikel over 'De vlaardingse brandweer' een overzicht van ruim 400 jaar strijd tegen de rode haan. De presentatie vond plaats op 21 oktober, temidden van de leden. Oud-visser J. Muis, wiens herinneringen bijdroegen tot het artikel over de visserskinderen, ontving uit handen van de voorzitter het eerste exemplaar. Het tweede exemplaar was voor archiefmedewerkster Marianne van Papeveld, waarmee de goede relaties met het stadsarchief werden geaccentueerd.

Tijd-Schrift verscheen opnieuw met 2 edities. In nummer 34 wordt de geschiedenis van de Rooms Katholieke Parochie verder beschreven, aangevuld met enkele bijdragen betreffende het rooms katholiek onderwijs in Vlaardingen. Tijd-Schrift 35 heeft als hoofdartikel de herinneringen van oud-schipper H. van Roon. Verder is hierin opgenomen een heruitgave van het Verhaal van een Vreeselijk Tooneel op de Noordzee door Jan Storm, 1868. Tenslotte zij nog vermeld het artikel over een machinale nettenfabriek in Vlaardingen. Naast deze periodieken trad de vereniging in 1986 ook voor het eerst op als uitgever van eenmalige, lokaalhistorische publikaties. Het boekje 'Vlaardingse Geslachten' van de amateur-genealoog H. den Boer geeft in 182 pagina's een overzicht van de historie van 12 bekende vlaardingse families tussen 1500 en 1750. De presentatie was op 18 augustus in het stadsarchief.

De traditionele voorjaarsexcursie ging dit jaar naar Maasland, op 24 mei. Op 8 november werd een bezoek gebracht aan de Grote Kerk te Maassluis.

De lezingen waren opnieuw 7 in getal en zeer gevarieerd van onderwerp. Doorgaans waren er 40 tot 80 leden aanwezig, enkele uitzonderingen daargelaten. Op 20 januari 1986 gaf mevrouw A. Moerman-van der Linden een lezing met een kleine show over de vlaardingse klederdracht onder de titel 'Nostalgie'. Na afloop van de ledenvergadering hield de heer E. T. J. Eikema een inleiding over bedrijfsgeschiedenis. Aan de orde kwamen de wijze van (archief)onderzoek en de manier waarop men de onderzoeksgegevens kan omwerken tot een logisch en prettig leesbaar verhaal. De heer G. Stam, oud-medewerker van de Archeologische Dienst van Rotterdam, was op 25 maart gastspreker. Hij hield een lezing met dia's over 'Gebruiksaardewerk door de eeuwen heen'. Helinium exposeerde daaropvolgend recent in Vlaardingen opgegraven voorwerpen. Het lezingenseizoen 1985/1986 werd afgesloten op 22 april met enkele films over oud-Vlaardingen en over de visserij. Door de overweldigende belangstelling bleek de grootste zaal van Triangel nog te klein. Op 25 september begon het seizoen 1986/1987 met een lezing van Jac. Moerman over 'Het vervoer over vaarten en vlieten'. Aan de hand van dia's werd een tocht gemaakt langs oude vaarwegen in en om Midden Delfland. Na de presentatie van het jaarboek op 26 oktober volgden lezingen van de heren Th. J. Poelstra en J. Anderson met als thema 'Het vroegere binnenhuis'. Aan de hand van boedelinventarissen gaf de heer Poelstra een beeld van de woon- en leefcultuur in de 17e en 18e eeuw. De heer Anderson verzorgde de tweede lezing over het interieur van huizen. Hierbij werden enige museale voorwerpen getoond. De heer C.W. Verhulst gaf op 25 november als laatste gastspreker in 1986 een lezing over het vlaardingse brandweerkorps door de eeuwen heen.

STADSARCHIEF

In 1986 bedroeg het aantal bezoekers 1.783 tegen 2.435 in 1985; dit lagere aantal is het gevolg van de sluiting van het Stadsarchief van 15 september – 23 december wegens verbouwing. Aan archiefgebruikers werden geleverd 5.500 fotokopieën en 258 foto's. Uitgeleend werden 41 eenheden archiefbescheiden, 207 boeken en dergelijke, 477 foto's en andere afbeeldingen, 4 films en enkele tientallen dia's.

1986 werd het jaar van de verbouwing, waarnaar al vanaf 1978 werd uitgezien. De bewaarcapaciteit werd van 800 naar 1.400 strekkende meters planklengte uitgebreid: de vaste archiefstellingen werden vervangen door verrijdbare, waarbij slechts twee gangpaden nodig zijn in plaats van zoals eerst acht. Hierdoor kunnen eindelijk nieuwe archiefbestanden worden overgenomen die daaraan toe zijn en waarnaar vraag is. De bezoekerscapaciteit is verdubbeld, er kunnen nu zestien bezoekers tegelijk worden ontvangen. In verband met deze ruimere behuizing kon de openingstijd verruimd worden met een uur per dag, vanaf 9 in plaats van 10 uur 's morgens. Het restauratieatelier verhuisde naar de zolder en kreeg de armslag en de apparatuur die de restaurator nodig heeft. De overige werkruimte werd dusdanig vergroot dat de archiefmedewerkers elkaar niet meer in de weg zitten en zich beter kunnen concentreren. De mogelijkheden van het gebouw zijn nu volledig uitgebuit. Het Stadsarchief kan hiermee weer tien jaar vooruit en dat is in de gegeven financieel-economische omstandigheden bijzonder. Er bestond tien jaar achterstand en de gemeente heeft getoond zijn archieftaak serieus te nemen, dat wil zeggen te garanderen wat de Archiefwet beoogt: vrije en kosteloze raad-

De nieuwe studiezaal.

pleging door wetenschappers en burgers van de overheidsadministratie van 50 jaar en ouder. Een bijzonder woord van dank is hier op zijn plaats niet alleen aan de mensen van Gemeentewerken, maar vooral ook aan het archiefpersoneel, dat door zelf archieven in en weer uit te pakken, het gebouw schoon te maken, te schilderen enzovoort enzovoort, de tienduizenden guldens heeft uitgespaard die niet op de begroting van 151.000 gulden stonden, maar wel nodig waren om de verbouwing te voltooien. Op maandag 22 december heropende burgemeester Van Lier het Stadsarchief door het hijsen van de archiefvlag die door de vaste archiefbezoekers was aangeboden ter vernieuwing en bestendiging van het verbond van allerplezierigste samenwerking tussen hen en het archief.

In aansluiting op de verbouwing konden van het stadhuis worden overgenomen bescheiden die nu dagelijks worden geraadpleegd door mensen die hun familiegeschiedenis uitzoeken: het bevolkingsregister van 1880-1939, het geboorteregister van 1883-1906, het huwelijks- en echtscheidingsregister van 1883-1922 en het overlijdensregister van 1883-1936. Verder werden verkregen het archief van de Vereniging Christelijke Openbare Leeszaal en Bibliotheek (1940-1975) en het archief van de familie Kikkert (1800-1950). Relatief belangrijke aanwinsten van de visuele verzameling zijn: een aquarel van Aad Hofman (afbraak Oosterstraat); tekeningen van Cor Maarleveld (Visserijmuseum vanaf Westhavenkade, twee stuks; Grote Kerk; Geuzenmonument en stadhuis; Oosthavenkade; inrijhek boerderij Schinkelshoek aan de Zuidbuurtseweg; Maassluissedijk; Hollandiagebouw en omgeving); twee contétekeningen en één aquarel van Aug. Weimar (uitbreiding stadhuis 1954, schenking van de kunstenaar).

In april werd op het Stadsarchief gehouden de tentoonstelling Vlaardingen Getekend, tekeningen van Cor Maarleveld, tevens een verkoopexpositie. Mede ter gelegenheid van de heropening van het Stadsarchief werd de tentoonstelling '75 jaar atlas' samengesteld die op 23 december openging: het was in 1911 dat de oud-Vlaardinger Simon van Gijn de gemeente een schenking deed van tekeningen en prenten die het begin vormden van de beeldverzameling van het Stadsarchief. Voor Vaartland verzorgde het archief in november een tentoonstelling over bejaardenzorg. In de vorm van bruiklenen werd meegewerkt aan een expositie over de graven van Arenberg in Naaldwijk en enkele kleine tentoonstellingen in het Visserijmuseum. Op grote schaal werd hulp verleend aan de bouw van de maquette van de vissershaven Vlaardingen in 1870 voor het Visserijmuseum. Het Stadsarchief verzorgde 11 lezingen en diavertoningen. Aan een korte cursus inleiding archiefonderzoek namen 21 mensen deel.

Archiefmedewerkers schreven in 1986:
Harm-Jan Luth. Het vlaardingse zangverschil, in: De Torenkijker van december 1986; Marianne van Papeveld-Hörst. Kroniek van Vlaardingen 1935, in: Historisch Jaarboek Vlaardingen 1986, blz. 17-36; Marianne van Papeveld-Hörst. Kroniek van Vlaardingen 1985, in: Historisch Jaarboek Vlaardingen 1986, blz. 37-56; Theo J. Poelstra. Een Hollands Stadsarchief; wegwijzer tot onderzoek; tweede, gewijzigde druk. Rotterdam, 1986. Matthijs A. Struijs. Feestend Vlaardingen, in: Feesten in Vlaardingen; feestbundel 40 jaar Stichting Nationale Gedenkdagen. Vlaardingen, 1986, blz. 15-58.
L. J. M. Bovée werkte namens het Stadsarchief mee aan de redactie van het Historisch Jaarboek Vlaardingen 1986 van de Historische Vereniging Vlaardingen.

STREEKMUSEUM JAN ANDERSON

In 1986 waren de vergaderingen van het stichtingsbestuur vooral gewijd aan de inrichting van de permanente expositie over de historie van Vlaardingen op de zolder van het museum. Begin 1986 werd het daarvoor begrote bedrag bereikt, met name door giften van het gemeentebestuur van Vlaardingen en van het provinciaal bestuur van Zuid-Holland, waardoor de opstelling gerealiseerd kan worden. Stadsarchivaris Theo Poelstra schrijft hiervoor de begeleidende tekst.

De collectie voorwerpen is in 1986 met 943 stuks uitgebreid. Van een schiedamse kleermaker werd een complete kleermakerswerkplaats ten geschenke ontvangen. Voorts is aangeworven: timmergereedschap van een dukdalfmaker; een complete volendamse klederdrachtuitrusting en enige marker kledingstukken; een grammofoonplaat uit de tweede wereldoorlog met een liedje over surrogaattabak; een emaille uithangbord van Sunlight Zeep; een uithangbord van een schoenmaker in de Schoolstraat; en tenslotte vele winkelblikken. Diverse voorwerpen werden in 1986 op deskundige wijze gerestaureerd.
De prentencollectie nam met 594 nummers toe, waaronder een bankbiljet uit het concentratiekamp Theresienstadt; tekeningen van verdwenen stadsgezichten van Paul Westerdijk; een album met sluitzegels en diverse foto-albums van vlaardingse gebeurtenissen.
De bibliotheek is vermeerderd met 405 titels, o.a. een aantal 19e eeuwse klederdrachtboeken, 107 nummers van het tijdschrift 'Vrienden Nederlandse Keramiekvereniging' en 'De tegenwoordige staat van Zeeland' met prenten uit 1751.
De postzegelverzameling werd uitgebreid met alle nederlandse emissies van 1986 en 26 historische poststukken.

Het aantal bezoekers over 1986 beliep 4.078 personen, waaronder 13 bruidsparen en 17 groepen. Deze groepen waren veelal familiereünies van oud-Vlaardingers.

De tentoonstelling 'In de oude Gaper' over de drogisterij liep nog vanaf 1985. Op 15 maart werd geopend de expositie 'Spiegel op Vlaardingen', met tekeningen van Paul Westerdijk. Aan de hand van stadsgezichten werd een beeld gegeven van 20 jaar stadsvernieuwing. Vanaf 20 mei liep de tentoonstelling 'Feesten in Vlaardingen' vanwege het 40-jarig jubileum van de Stichting Nationale Gedenkdagen. Andere tentoonstellingen in 1986 waren: 'Bliksems Goed' over blik als verpakkingsmateriaal, 'Honderd jaar Liefde en Vrede', litho's van Jan Toorop over kaarsenfabricage en 'Licht in de duisternis', waarvoor de Gemeentelijke Energie- en Waterleidingbedrijven als sponsors optraden. Voorts werd meegewerkt aan tentoonstellingen buiten het museum in de bejaardenverzorgingstehuizen De Wetering en Vaartland, in het verpleegtehuis Het Zonnehuis, in Ahoy-Rotterdam bij de 'Binnenhuis'-tentoonstelling, in Schipluiden over drogisterijen en in het stadhuis tijdens het Haring- en Bierfeest en tijdens de receptie van de Stichting Nationale Gedenkdagen.

Het museum heeft materiaal geleverd voor exposities aan het Nationaal Verzetsmuseum Gouda, het Veluws Museum in Barneveld over sprookjes, het Limburgs Volkskundig Museum in Limbricht over de drogist/apotheker en dokter, het Gemeentemuseum Schiedam over 100 jaar Waterleiding en in de Lijnbaanhal over 75 jaar Woningbouwvereniging Patrimonium.

Opening van de expositie 'Feesten in Vlaardingen' door oud-burgemeester J. Heusdens.

In het Korpsblad van de vlaardingse gemeentepolitie loopt nu al 5 jaar de serie 'Van Kees de ballenjatter tot Oom Agent'. Door de conservator zijn lezingen gehouden voor de Historische Vereniging Holland, de Historische Vereniging Vlaardingen, het NIVON en een aantal scholen. Tekenaar Cor Maarleveld verzorgde de afbeeldingen voor een reeks kaarten die door A. Ouwendijk zijn uitgegeven. Leon Bovée van het Stadsarchief verzorgde de tekst. De opbrengst van deze kaarten is bestemd voor het museum. Het bouwbedrijf H. van der Waal schonk in 1986 een hardhouten trap aan het museum.

Uiteraard heeft Piet Oosthoek ook nu weer het gehele jaar zijn diensten verleend bij alle aktiviteiten van het Streekmuseum.

VISSERIJMUSEUM

Het jaar 1986 stond voor een belangrijk deel in het teken van het jubileumproject. De voorbereiding en begeleiding van de talrijke acties in verband daarmede veroorzaakten bijzondere werkdruk.
Het was in het algemeen een moeilijk jaar voor het museum. Als de resultaten uitsluitend gemeten zouden worden op basis van het bezoekcijfer, was het zelfs een uitgesproken slecht jaar. Voor het eerst sedert 1970 daalde dat cijfer beneden de 20.000. Toch waren er meer tijdelijke tentoonstellingen dan in voorgaande jaren en ook de bijzondere activiteiten waren in het algemeen succesvol. In de benarde financiële positie kwam geen wijziging. De groei van de verzamelingen was redelijk.

Op 17 december overleed mr. J. Heusdens, oud-burgemeester van Vlaardingen. Hij was de oprichter van het museum en tot 1972 voorzitter van de Stichting. Vervolgens was hij erevoorzitter en lid van het Comité van Aanbeveling voor het jubileumproject.
Zijn medeleven met de ontwikkeling van het museum verflauwde niet na zijn vertrek uit Vlaardingen en het bleef zijn ideaal het Visserijmuseum verder uit te bouwen.

Reeds in 1985 was door enige particulieren het initiatief genomen plannen te ontwikkelen voor een waardige viering van het 25-jarig jubileum van het Visserijmuseum in 1987. Bij het museum bestond sinds lang de wens een maquette van een scheepswerf te bezitten. Dit leidde tot het denkbeeld een maquette te laten bouwen van een deel van de oude vissershaven te Vlaardingen, waaraan eeuwenlang meerdere werven voor de bouw en reparatie van vissersschepen gelegen waren. In de tweede helft van de negentiende eeuw was deze vlaardingse bedrijfstak zelfs toonaangevend in Nederland. Met een dergelijke aanwinst zou tevens recht gedaan worden aan de locale functie die het Visserijmuseum voor de stad heeft.

Omdat de afmetingen van zo'n maquette een plaatsingsprobleem zou geven, werd voorgesteld het museumgebouw uit te breiden door bebouwing van de binnenplaats. Deze nieuwe ruimte zou dan tevens

Expositie 'Zeeland uyt de Zee gevischt'.

plaats bieden aan de presentatie van de vele andere nevenbedrijven verbonden aan de visserij. Het museum bezit een grote verzameling op dit gebied maar deze kan door ruimtegebrek niet tentoongesteld worden. Dit wordt reeds lang als een tekortkoming gevoeld en op deze wijze zou dus een prachtige bijdrage van blijvende waarde worden geleverd aan de uitbouw van het Visserijmuseum.
Met de realisatie van de plannen, die in totaal ca 500.000 gulden kosten, werd de Stichting Jubileumproject Visserijmuseum belast. Deze stichting zette een intensieve fondswervingsactie op poten, die op 5 maart van start ging onder het motto 'Breng een vak onder dak'. De aktiviteiten richtten zich zowel tot de vlaardingse bevolking als tot het bedrijfsleven. Aan het einde van het verslagjaar waren de resultaten zodanig bevredigend, dat besloten werd de eerste fase van het project, de nieuwbouw, in uitvoering te geven.

Het bezoekcijfer bedroeg in 1986 in totaal 19.710 personen. Het jaar tevoren, ook al een slecht jaar, waren dat er nog 22.011, een daling derhalve van ruim 10 procent. Met dit getal werd een laagterecord geregistreerd. Sinds de overplaatsing naar het huidige museumgebouw (1971) was zo'n laag cijfer niet meer voorgekomen. De aanhoudende bezuinigingen bij het onderwijs, alsmede de warme, droge zomer zullen waarschijnlijk

hiertoe hebben bijgedragen, maar een doorslaggevende verklaring is niet te vinden. Het slechte resultaat is des te teleurstellender omdat er vergeleken met voorgaande jaren veel extra activiteiten ontwikkeld werden in de vorm van tijdelijke tentoonstellingen en open dagen.

De verzamelingen werden uitgebreid met 1.009 (vorig jaar 1.451) nummers waarvan 264 (102) voorwerpen en 745 (1.349) stukken voor de bibliotheek-verzamelingen. Daarvan werden er 751 (583) verkregen door schenking, 215 (868) door aankoop en 43 (0) door bruikleen. Vergelijking van de totaalcijfers van de aanwinsten toont een flinke achteruitgang, maar dat beeld is geflatteerd door een aankoop in 1985 van een grote collectie foto's en negatieven.
Specificatie van de voorwerpen: 25 stuks kleding, sieraden en toebehoren; 5 schilderstukken; 29 stuks scheepsuitrusting en vistuig; 7 stuks keramiek; 14 stuks huisraad; 161 stuks gereedschappen; 14 curiosa; 2 klederdrachtpoppen en 7 overige voorwerpen. Totaal 264 nummers.
Specificatie van de bibliotheekaanwinsten: 131 literatuurdocumenten; 583 foto's, dia's en negatieven; 1 zeekaart; 17 stuks archivalia; 1 prent; 11 technische tekeningen en 1 overig document. Totaal 745 nummers.
Enige belangrijke aanwinsten zijn: een gouden en een zilveren hoofdijzer met zijnaalden en een zogeheten naamkast ter herinnering aan Hendrik Pot (1896-1977)

De tentoonstelling 'De visserij geflest', duurde voort tot het voorjaar 1986. Op 23 mei werd de nieuwe expositie 'Zeeland, uyt de zee gevischt' officieel geopend door de heer Jules van Beylen, oud-directeur van het Nationaal Scheepvaartmuseum te Antwerpen, deskundige bij uitstek en auteur van vele publicaties op het gebied van de zeeuwse visserijen. Het historisch onderzoek was verricht door Perry Moree, student geschiedenis aan de Rijks Universiteit van Leiden. De expositie was onderverdeeld in de hoofdgroepen zeevisserij, kleine visserij en schelpdierencultuur. Op het bordes bij de koffiekamer werden twee tentoonstellingen van foto's uit eigen bezit gehouden. Naast een fototentoonstelling annex -prijsvraag in verband met de verschijning van Cees van der Meulen's fotoboek 'Varend Vissen' werden in de achterzaal nog drie tentoonstellingen gehouden van portretten van schippers van de vlaardingse vissersvloot. De foto's en beschrijvingen waren afkomstig van de heer J. Muis te Maassluis.

Op 12 en 13 april werd het Nationaal Museumweekeinde gehouden. Het Visserijmuseum nam daaraan deel door het verlenen van gratis toegang en met demonstraties van het bouwen van flesseschepen en het maken van klederdrachtpoppen. Het Vlaardings Vissersvrouwenkoor trad op en er was een doorlopend filmprogramma. De publieke belangstelling was bevredigend Op 30 augustus werd de z.g. kunstkringloop georganiseerd door de gezamenlijke vlaardingse culturele instellingen. Ook op deze open dag was de toegang gratis. Desondanks was de publieke belangstelling teleurstellend. De deelname aan de vele activiteiten van het jaarlijkse Haring- en Bierfeest was wederom een succes. Deze open dag op 6 september trok bijna 3100 niet-betalende bezoekers en dat is nog iets meer dan in 1985. Naast de gebruikelijke filmvoorstellingen waren er demonstraties van nettenboetsters, een kuiper en een zeilmaker. Er was de gehele dag levende muziek op verschillende plaatsen in het museum en het Nationaal Visbureau liet de bezoekers op de binnenplaats haring proeven. De museumconcerten op de laatste zondag van de maand in de muziekkamer vonden onder de goede zorgen van de Culturele Raad Vlaardingen regelmatig voortgang. Het is verheugend dat de belangstelling voor de muziekuitvoeringen duidelijk toeneemt.

Zowel de publieke belangstelling voor de afdeling Informatiebeheer als het aantal verzoeken om informatie vertoonde ten opzichte van het jaar tevoren een verheugende stijging. Er werden totaal 911 bezoekers geregistreerd tegen 702 in 1985, een stijging van bijna 23 procent. Het aantal verzoeken om informatie nam met 32 procent toe tot 200.

KRONIEK VAN VLAARDINGEN 1936

Marieke Bras, Stadsarchief

Januari

1 Aantal inwoners 29.791, 462 meer dan op 1 januari 1935. Vlaardingerambacht had er 500 meer dan begin 1935: 3.963.

3 4.708 leden staan ingeschreven bij het Onderling Beheerd Ziekenfonds OBZ. 645 meer dan begin 1935.

Aan de Gemeente-visafslag zijn in 1935 175 partijen vis afgeslagen voor een totaal bedrag van 2.572 gulden en 29 cent per 100 stuks.

Deze winter wordt door 7 schepen de beugvisserij uitgeoefend.

Eierveiling in Vlaardingerambacht. Aanvoer 2.400 stuks. Prijzen: van 3 gulden en 20 cent tot 5 gulden en 5 cent per 100.

De door de Visserij Maatschappij Mercurius aan A. Tarin & Yvon te Paimpol verkochte hulpstoomlogger Njord Vl 185 is herdoopt in Roger-Juliette.

9 Prof. dr D. H. Th. Vollenhoven van de Vrije Universiteit in Amsterdam spreekt in de Oosterkerk: Van roeping tot zegen.

10 De Vlaardingsche Ziekenkas, in de volksmond het werkmansfonds, weer zelfstandig na jaren ondergebracht te zijn geweest bij het Nederlandsch Verbond van Ziekenkassen. Besloten is om het hoogst uit te keren bedrag op 15 gulden te brengen en op misbruik te controleren.

Afslag aan de visbank. 20 januari 1936.

Het speelterrein van Patrimonium. 6 februari 1936.

H. Eijgenraam krijgt een vergunning voor een 'Benzine-installatie met een ondergrondsch reservoir en een aftappomp terzijde van het perceel Callenburgstraat 63'.

13 Aantal werklozen 2.680.

Over 1935 binnengekomen voor de kerkbouw in Vlaardingerambacht 5.010 gulden en 8 cent.

14 Stampvolle Harmonie tijdens 'plan-mobilisatievergadering van de SDAP en de Vlaardingsche Bestuurdersbond. Voorzitter T. de Bruyn belicht het doel: bestaanszekerheid bij een behoorlijk levenspeil, meer industrialisatie en beheersing van de conjunctuur.

17 De Vereeniging tot Bescherming der Bevolking tegen Luchtaanvallen houdt een proef met verduistering. 's Avonds van half negen tot negen uur wordt de straatverlichting gedoofd, mag geen licht uit de huizen stralen en worden lantaarns van auto's en fietsen met blauw papier afgedekt. Aan het verzoek zoveel mogelijk in huis te blijven, is door de bevolking weinig gehoor gegeven. Honderden mensen waren in het donker op straat.

20 De gemeenteraad besluit het verzoek van de Zuidhollandsche Vereeniging van Viswinkeliers De Maasstreek om de gemeentelijke visafslag op te heffen, af te wijzen. Hierbij is rekening gehouden met de wensen van de bevolking die gewend is aan de visbank te kopen.

In zijn nieuwjaarsrede toont burgemeester A. van Walsum zich teleurgesteld over het nog steeds groeiende aantal werklozen. Het aantal inwoners dat de gemeente verliet om zich in Ambacht te vestigen is onrustbarend. De financiën blijven zorg baren door het uitblijven van de dividend- en tantièmebelasting. Van Walsum is blij dat dankzij de medewerking van het rijk 80 jeugdige werklozen arbeid kunnen verrichten.

21 Sleepboot Drecht van NV Phs. van Ommeren's Scheepvaartbedrijf in Rotterdam kantelt bij het assisteren van de noorse tanker Svenor in de Petroleumhaven en zinkt. De kapitein en de machinist komen om.

22 Opgericht Gemengde Zangvereeniging van de Vlaardingsche Geheelonthouders Vereeniging Neutraal. Dirigent M. Drop.

23 Het ledenaantal van de Vlaardingsche IJsclub Concordia loopt terug van 149 tot 89.

24 Verschenen 'Religie en geloof in tijden van nood; het Remonstrantisme in de branding' door S. H. Spanjaard, remonstrants predikant in Vlaardingen.

27 Jaarvergadering van de Vereeniging van huis- en grondeigenaren: de moeilijkheden voor huiseigenaren toegenomen door waardedaling van het onroerend goed.

29 In zijn nieuwjaarsrede wijst de voorzitter van de Kamer van Koophandel, J. H. van Linden van den Heuvell, op de onrustbarende toename van de werkloosheid in het Waterweggebied. Dit betekent zorgen voor de ondernemers, vermindering van de koopkracht en stijging van moeilijkheden voor de middenstand. De orders voor de reparatiewerven lopen terug, daarentegen is er een opleving in de nieuwbouw. De haringhandel heeft nog steeds moeilijkheden door contingentering en deviezenbeperking.

31 Burgemeester en wethouders roepen ingezetenen

op, om zich aan te melden als zij in aanmerking wensen te komen voor de leverantie van uniformen, petten of handschoenen voor de politie of voor het verrichten van reparaties aan uniformen.

Februari

1 Giften aan Jeruel's gratis kindervoeding: 61 krentenbroden, 25 liter chocolademelk, 101 broden. Gemiddeld aantal kinderen per maaltijd: 107.

2 De 'Vlaardingsche Rennersclub De Trekvogels' organiseert met de wielerverenigingen De Zwaluwen en Schiedam een kampioenschap op home-trainers.

4 Opvoering operette Prinses Ezelsvel door RK Jongedames- en Kinderoperette club.

Receptie in het Volksgebouw bij het 30-jarig bestaan van de Arbeiderszangvereniging De Stem des Volks.

5 De politie maakte in 1935 1.204 processen-verbaal op.

6 De Vereeniging tot verbetering der Volkshuisvesting Patrimonium's Woningen bestaat 25 jaar. De vereniging stichtte 550 woningen, een badhuis en een speelterrein.

Uitvoering door het Jubileumkoor Liefde en Vrede in de NH kerk aan de Binnensingel ter gelegenheid van het 10-jarig bestaan.

9 Doleantieherdenking in de drie gereformeerde kerken.

13 Optreden van gezelschap Kees Pruis in de Harmonie bij het 10-jarig bestaan van de VARA.

Het Jubileumkoor Liefde en Vrede in de Nieuwe Kerk. 6 februari 1936.

Operatiekamer Hofsingelziekenhuis, 1908. Tweede van rechts staat huisarts F. J. Broers. 1 april 1936.

17-22 De Vlaardingsche Spijskokerij deelt 1.834 porties warme soep en 132 broden uit.

18 Voor de Christelijke Democratische Unie spreekt ir. K. J. Hondius uit Rotterdam over de morele en technische bezwaren tegen de luchtbescherming.

19 C. Vermeer uit Vlaardingerambacht spreekt voor de protestants-christelijke werklozen over de waarde van het geweten in de literatuur.

26 De brievenbus in Vlaardingerambacht aan het Raadhuisplein wordt verplaatst naar het Burgemeester de Bordesplein.

3 pakken Prestozeeppoeder kosten 15 cent.

Propagandavergadering voor het Tuberculosefonds Draagt Elkanders Lasten. Entree 10 cent.

28 De Commissie voor de Koninklijke subsidie aan jonge schilders kent een subsidie toe aan de Vlaardinger Willem Brinkman.

Proces-verbaal tegen 5 steuntrekkers wegens valsheid

in geschrifte. De 5 werkten 's nachts en gaven dit niet door aan Maatschappelijk Hulpbetoon.

Opening van het nieuwe levensmiddelenbedrijf De Goudmijn op Hoogstraat 199.

29 Kledingmagazijn Hakbijl viert haar 90-jarig bestaan met een reclamemaand.

Maart

1 G. van Dartelen 25 jaar als werkster in dienst bij Coöperatie De Voorloper.

In 1935 voor de gereformeerde zending ontvangen 3.107 gulden en 38 cent. Uitgegeven 3.688 gulden en 24 cent.

4 De motorboot Heyplaat wordt toegevoegd aan de veerdienst Vlaardingen-Vondelingenplaat.

8 Voetbalvereniging De Hollandiaan wordt kampioen derde klasse door een 4-2 overwinning op Coal uit Rotterdam.

10 Voor het Instituut voor Arbeidersontwikkeling en de SDAP spreekt L. J. van Looi: Is Duitsland een gevaar voor Europa?

14 Propagandaconcertavond door mandolinevereniging Na Arbeid Ontspanning, met medewerking van toneelgezelschap Vriendschap.

16 Pater Rob Regout S.J. spreekt voor de RK Vredesbond over katholieke beginselen over vrede en oorlog.

De politie neemt strooibiljetten van de NSB in beslag.

18-19 Eerste voorstellingen van de nieuwe klankfilm Oranje en Volk in 1935, georganiseerd door de Princevlag.

20 De oude haven is na baggerwerk weer 3,60 meter beneden ANP.

25 Woonhuis aan de Peperstraat geveild voor 550 gulden; aan de Maasstraat voor 1.400 gulden.

Ds. S. H. Spanjaard spreekt voor Kerk en Vrede: Rust u ten strijde.

27 Pastor J. van der Sman volgt pastor H. J. Maas op.

Gratis boekje verkrijgbaar bij de ANWB: Kijk uit! Rij veilig!

Firma Biscutti uit Vlaardingen gaat het graniet- en terazzowerk leggen in het Feijenoordstadion.

27, 28 Bazar van Volksonderwijs in de Harmonie.

30 Straattelefooncellen op de Westhavenplaats en het Burgemeester de Bordesplein.

Zuster Van Dorp, directrice van het Diaconiehuis. 14 april 1936.

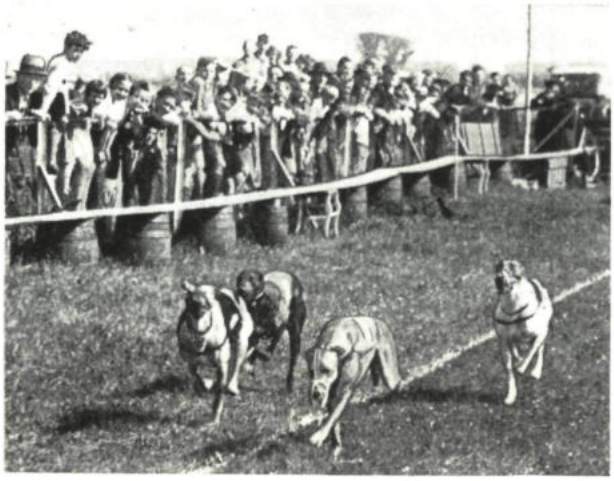

Windhondenrennen. 15 mei 1936.

April

1 Heropening van de Vlaardingsche Oudheidkamer en Visserijmuseum, nu in 3 bovenlokalen van het Handelsgebouw. Iedere zaterdagmiddag te bezichtigen. Entree 10 cent.

Huisarts F. J. Broers doet na 28 jaar zijn praktijk over aan R. Stoop.

2 Uitvoering door het Toonkunstkoor en Die Haghe Sanghers in de voormalige gereformeerde kerk aan de Binnensingel.

3 30-jarig bestaan van de afdeling van de Christelijke Kantoorbedienden Vereeniging.

6 De collecte ten bate van de tuberculosebestrijding brengt 207 gulden en 28 cent op.

9 Druk bezette propaganda-avond van de Aquarium- en Terrariumvereeniging Ons Natuurgenot.

10 De collecte voor de christelijke werkkampen van de Centrale voor werklozenzorg Jong Holland Snakt Naar Werk brengt 307 gulden en 99 cent op.

13 Paaswijdingsure door spiritistenvereniging Harmonia met een voordracht van N. Hoogland over gewijde kunst.

14 Zuster Van Dorp directrice van het Diaconiehuis. Afscheid van vader en moeder Van der Veer, die naar Epe gaan.

14-19 Tentoonstelling van werkstukken van werklozen.

15 Jaarvergadering van de Halve-Stuivers vereeniging voor de Zending. Lezing met lichtbeelden door zendeling K. A. Bot.

Boter en melk goedkoper.

Manifacturenmagazijn Van der Schaft. 18 mei 1936.

17 Stoomlogger Morgenster VL 17 aangekocht door NV Vischhandel, Reederij en IJsfabriek Fr. Vrolijk in Scheveningen. Het schip heet nu Adriana Johanna Sch. 63.

19 Autotocht van de Natuurvrienden naar de bloembollenvelden.

21 Concert door De Stem des Volks met medewerking van een sopraan, een bas-bariton en een symphonieorkest.

22 De naam Zalmsteeg komt te vervallen.

24 Koningin Wilhelmina en prinses Juliana reizen via Vlaardingen naar Middelharnis.

Landstormavond in de Oosterkerk: het nieuwe vaandel onthuld.

26 Arbeidersmuziekvereeniging Voorwaarts behaalt op het Nationaal Concours in Haarlem een extra prijs in de marswedstrijd en een eerste prijs in de concertwedstrijd.

Mei

1 N. A. van Drimmelen 25 jaar rijksveldwachter in Vlaardingen.

2 Wandelsportvereniging Vlaardingen organiseert een mars van 30 kilometer: Vlaardingen-Schiedam-Delft-Schipluiden-Vlaardingen.

De jaarlijkse paardenmarkt, hier in 1907. 5 juni 1936.

Theeschenkerij Bloemenwijk aan de Kethelweg heropend.

4 Tewerkstelling van jeugdige werklozen uit Vlaardingerambacht.

6 De heer L. C. van Leeuwen 25 jaar kassier bij de gemeente-ontvanger.

Machinefabriek, constructie- en reparatiewerkplaats A. van Zanten wordt opgeheven.

9 De speldjesdag voor de reclassering brengt 400 gulden en 24½ cent op.

12 Gevonden voorwerpen: manchetknoop, handje, wc-mat, mutsje, sleutel.

13 De jubileumuitvoering door Utile Dulci ten bate van de Vereeniging tot Bestrijding der Tuberculose brengt 115 gulden op.

De NV Vlaardingsche Machinefabriek I. A. Kreber ontvangt opdracht voor de levering van een stalen stoomsleepboot.

15 De Windhondenrenvereeniging krijgt van het gemeentebestuur een bronzen medaille voor de organisatie van de windhondenrennen op Hemelvaartsdag.

18 25-jarig jubileum van manifacturenmagazijn Van der Schaft in de Rijkestraat.

21 Adjudante Küh en luitenante Weenink nemen afscheid van het Leger des Heils.

23 W. G. Kop 50 jaar in dienst bij de Hollandiafabriek.

24 Velen bezoeken het zweedse oorlogsschip Oscar II in de Vulcaanhaven.

28 Het Drankweer Comitee Vlaardingen organiseert een openluchtmeeting met zang en muziek.

29 Tegen een 13-jarige Vlaardinger wordt procesverbaal opgemaakt wegens diefstal van een autoped.

Minister L. N. Deckers bezoekt Vlaardingen. 12 juni 1936.

31 Aantal werkzoekenden 2.390.

Juni

1 Opbrengst Pinkstercollecte in de hervormde kerken 450 gulden en 17 cent; in de gereformeerde kerken 453 gulden en 73 cent.

W. J. M. Vriens uit Vlaardingen bij de Nederlandse Visserijcentrale benoemd voor visserij-technische bezigheden.

3 De stratenaanleg in de Vettenoordse polder wordt uitgevoerd door Den Hartog uit Delft voor 49.640 gulden.

5 Jaarlijkse paardenmarkt wordt gehouden aan de Knottenbeltlaan (de huidige Mozartlaan).

De EVAG houdt goedkope autotochten naar binnen- en buitenland.

Voor ca 50 leden van Ons Natuurgenot spreekt de heer Deutz uit Bergschenhoek over waterplanten.

6 Grote belangstelling voor de jaarlijkse konijnenkeuring van pluimvee-, konijnen- en sierduivenfokkerij Nut en Sport.

Huldigingsavond in zaal Excelsior ter ere van het tweede en vijfde elftal van VFC. Beide ploegen zijn kampioen.

De opbrengst van de Zonnestraalcollecte tegen tuberculose is 256 gulden en 28½ cent.

8 Tentzendingscampagne van de nederlands hervormde gemeente. Gedurende de hele week 's avonds lezingen.

10 Als gevolg van een verzoek aan de koningin krijgt Volksonderwijs van de raad alsnog 594 gulden subsidie over 1934.

12 Op uitnodiging van de Kamer van Koophandel brengt minister L. N. Deckers van landbouw en visserij een bezoek aan Vlaardingen. Hij woont een haringafslag bij en bezoekt rederij de Doggermaatschappij.

Bijenteelt aan het Emaus. 11 juli 1936.

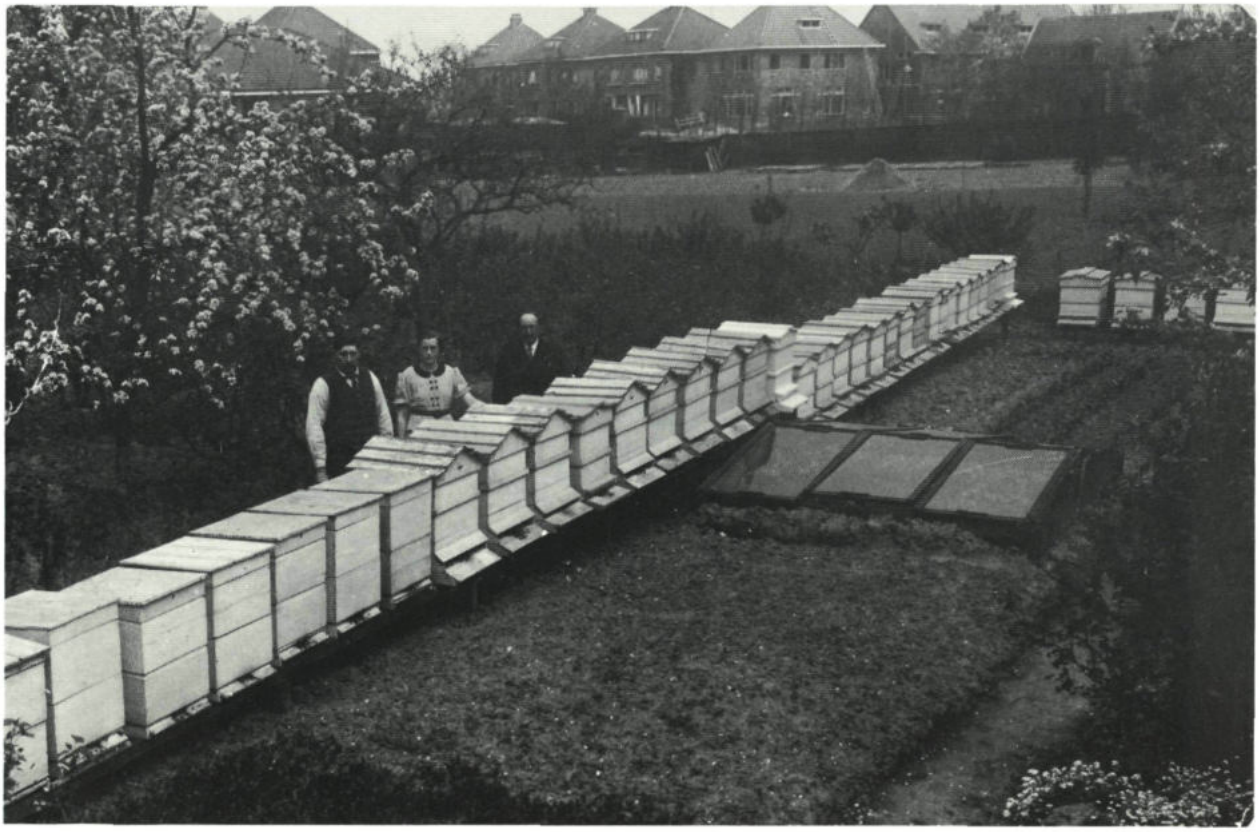

Vlaardingerambacht geeft grond in erfpacht voor de bouw van 160 eengezinswoningen.

De raad van Vlaardingerambacht stelt een verordening vast tot het weren van ontsierende reclame.

18 Bij de Burgerlijke Stand wordt aangifte gedaan van de geboorte van de 30.000ste inwoner van Vlaardingen: Gerrit Arie Noordhoek.

20-23 Uit Vlaardingen gaan 2 kinderen naar het Biovakantieoord in Bergen aan Zee.

23 Een 63-jarige Vlaardinger en zijn 11-jarige zoontje verdrinken aan het strand van Oostvoorne.

Juli

3 Opening van een deel van het park Sahara, het huidige Oranjepark. Het werk is uitgevoerd door jonge werklozen.

Werk van Willem Brinkman. 25 juli 1936

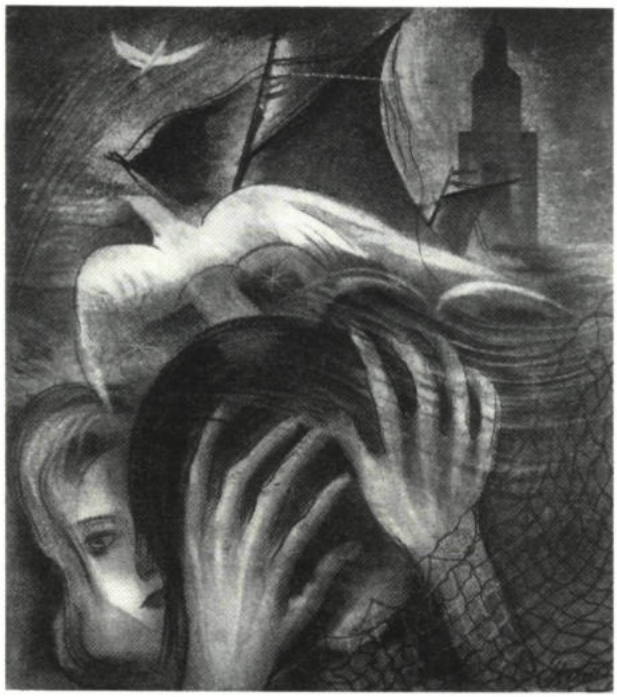

Na 4½ jaar wordt het Crisis Comité opgeheven. Om toch eenmalige bedragen te kunnen uitkeren, wordt de Commissie voor bijzondere noden opgericht.

Het vlaardingse Leger des Heils bestaat 30 jaar.

4 Blauwe bloempjesdag in Vlaardingen en Vlaardingerambacht. De opbrengst gaat naar het Drankweer Comitee Vlaardingen.

9 Proefneming met een sirene in het centrum om te kijken hoe ver het geluid reikt. Als de proef slaagt, komen er meer sirenes om in geval van oorlog burgers tegen luchtaanvallen te kunnen waarschuwen.

10 De restauratie van het orgel van de Grote Kerk is klaar.

E. Koek uit Steenwijk mag 12.000 kg hooi leveren aan de gemeentereiniging en ontvangt daarvoor 12 gulden en 7 cent per 1.000 kg.

11 De vlaardingse afdeling van de Vereniging tot Bevordering van de Bijenteelt organiseert een openbare les in de bijenstal aan het Emaus.

13 J. Vermeer is 40 jaar als kuiper in dienst van de firma Kwakkelstein.

Oprichting van het Borgstellingsfonds voor de Beneden Maas. Het fonds verleent kredieten aan kleine middenstandsbedrijven.

14 180 leden van de Coöperatie De Voorloper brengen een bezoek aan de Hakaproduktiebedrijven in Jutphaas.

17 De Vereeniging van huis- en grondeigenaren schrijft haar 200ste lid in.

18 De mobiele afdeling van de Vlaardingsche Burgerwacht verschijnt met een kolonne van de EHBO in een nieuw uniform. Met het muziekcorps van Havenbedrijf Vlaardingen Oost voorop gaat men naar het huis van burgemeester Van Walsum, die de troepen inspecteert.

19 De vlaardingse frater Hugo Vink in het Domini-

Comité ontwikkeling werklozen. 28 augustus 1936.

cuscollege in Neerbosch tot priester gewijd.

20 Een groep werklozen van de wandelvereniging Vlaardingen vertrekt naar Nijmegen om er deel te nemen aan de Vierdaagse.

22 Voor de tweede keer verkoopt het IJswonder roomijs. De opbrengst is voor de Vlaardingsche Gezondheidskolonie. De eerste verkoop bracht weinig op door het slechte weer.

Op 82-jarige leeftijd overlijdt mevrouw H. Faassen-van Diemen, die van 1897 tot 1910 moeder in het Weeshuis der Hervormden was.

23 Brand in het wijnpakhuis van de Gebr. Boer in de Smalle Havenstraat. Een knecht was bezig alcohol over te hevelen en lichtte zichzelf met een lucifer bij.

Ter ere van het 50-jarig bestaan geeft Liefde en Vrede een grote jubileumbuitenavond op het feestterrein aan de Broekweg.

25-16 aug. Kunstschilder Willem Brinkman exposeert in Den Haag.

30 Radioconcert door het Vlaardingsch Dubbel Mannenkwartet voor de NCRV.

31 Schipper Van Haren organiseert reisjes per motorboot naar Scheveningen.

Augustus

1 De christelijke jeugdvereniging Liefde en Vrede telt 1.040 leden.

Voetbalclub Fortuna moet weg van haar terrein aan de Kethelweg en speelt voortaan aan de Parallelweg, bij de Sunlightzeepfabrieken.

5 Een 34-jarige Vlaardinger loopt via de Afsluitdijk naar Harlingen. Zijn 64-jarige begeleider fietst mee.

7 De excursieclub van de Bijzondere Werkverschaffing brengt een bezoek aan de gasfabriek en het pompgemaal voor het drinkwater.

J. H. van Linden van den Heuvell. 29 augustus 1936.

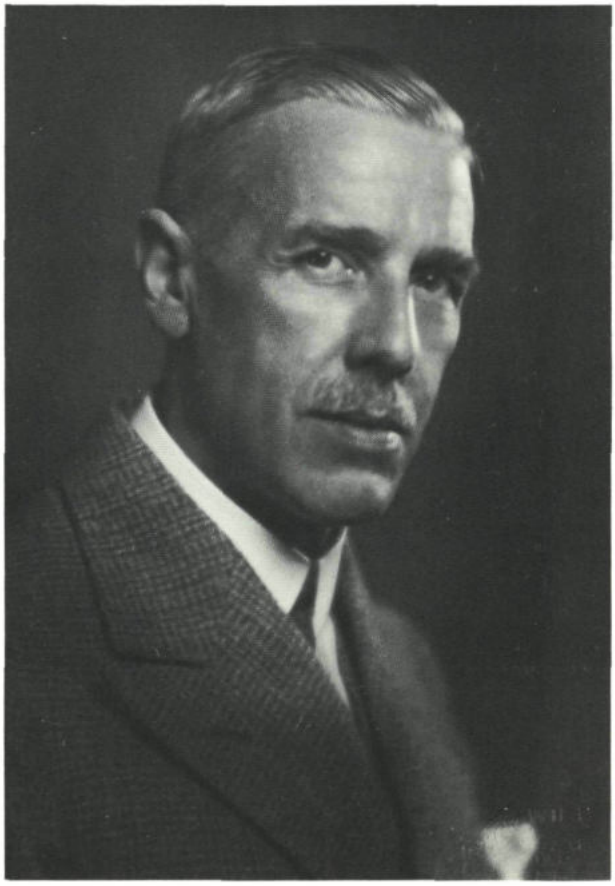

De rokerij van firma G. Kornaat. 19 september 1936.

9 De vastgestelde prijs voor melk is nu 11 cent per liter.

12 Het Instituut voor Arbeiders Ontwikkeling richt in Vlaardingen een arbeidersavondschool op.

13 Openbare vergadering in zaal Excelsior in verband met de actie tegen de hoge electriciteitstarieven.

16 Christelijke Harmonievereeniging Sursum Corda brengt een serenade aan het echtpaar Van Leeuwen-van Mechel, dat 60 jaar getrouwd is.

20 Opening nieuwe winkel van Simon de Wit op de Hoogstraat.

21 De Vlaardingsche Bestuurdersbond organiseert in het Volksgebouw een protestvergadering tegen de steunverlaging.

24 De Coöperatieve IJsfabriek Nova Zembla opgeheven.

De zeillogger Johanna Jacoba VL 181 van NV Van

Toor's Visscherij Maatschappij verkocht aan C. G. Schumann te Egernsund in Denemarken.

25 Jaarlijkse zwemwedstrijd in de haven.

Kinderdag voor kinderen van de protestants-christelijk georganiseerde werklozen. 225 kinderen gaan per boot naar Hoek van Holland voor kinderspelen en pootje baden.

26 Winkeliersvereniging Ons Belang in Vlaardingerambacht organiseert een autotocht voor ouden-van-dagen door het Westland.

De heer Boogaard van de SDAP stelt vragen in de gemeenteraad over het voornemen van de regering om de werkverschaffingsvoorwaarden en de steunverlening te wijzigen.

27 Drukbezocht oranjetuinfeest van de Princevlag.

28 Aanbieding op het stadhuis van op de Gemeen-

De Koningin Wilhelminahaven. 23 september 1936.

telijke Werklozencursus gemaakte banken. Als dank krijgen de cursisten sigaren en sigaretten.

29 J. H. van Linden van den Heuvell, voorzitter van de Kamer van Koophandel, benoemd tot ridder in de orde van Oranje Nassau.

31 De Julianabrug wordt gesloten voor de scheepvaart in verband met een waterpolowedstrijd.

Koninginnedag: korte mars door de stad; aubade op de markt; kerkdienst; feest op de Waal met ringrijden; zwemdemonstraties; kinderspelen; concert op de Waal en vuurwerk.

September

2 De plaatselijke schoolcommissie opgeheven.

Officiële opening van de Ambachtsschool aan de Oosterstraat. Toespraken van AR-wethouder A. van Rijn en minister van onderwijs J. R. Slotemaker de Bruïne.

De Princevlag telde op koninginnedag een record aantal vlaggen: 1.409.

2-4 3-daagse Bijbelcursus door A. Ramaker, evangelist in Rotterdam.

6 Reis van de vlaardingse Ontspanningsvereeniging Fortunaboys naar het Gooi.

9 Oranjebuurtvereniging Het Veerplein opgericht.

11 Motorlogger Thor VL 20 komt in aanvaring met een stoomtrawler en zinkt. De 16 opvarenden worden gered.

Vlaggen-, lampion- en fakkeloptocht ter gelegenheid van de verloving van prinses Juliana en prins Bernhard.

19 Officiële naamgevingsplechtigheid aan de Prins Bernhardlaan in Vlaardingerambacht.

Motorclub Westlandia organiseert motorraces in Vlaardingerambacht.

Het personeel van de glasfabriek. 23 september 1936.

A. van Everdingen 40 jaar in dienst van de rokerij van firma G. Kornaat in de Kuiperstraat.

21 Oprichting van oranjebuurtvereniging Juliana in Vlaardingerambacht.

21-25 Zendingstentoonstelling Zento in Liefde en Vrede.

22 Opwekkingsprediker George Davis uit Amerika spreekt voor het Leger des Heils.

23 De verbinding tussen de Oude Haven en de Koningin Wilhelminahaven gedempt. De glasblazerij aan de Koningin Wilhelminahaven wordt afgebroken.

Bewoners van de Arnold Hoogvlietstraat richten een buurtvereniging op.

25 Oprichting van zwemvereniging HVO met 89 leden.

26 Wielerronde van Vlaardingerambacht. Winnaar Ph. Vethaak.

30 De Protestantsche Jongeren Groep herdenkt Lei-

dens ontzet. Opvoering historisch lekenspel: De prins van Oranje worstelend om Leiden's behoud.

Wereldbibliotheektentoonstelling in zaal Excelsior.

Oprichting oranjevereniging Maasstraat, Oosterstraat e.o. Doel: Versiering van de straten bij het huwelijk van prinses Juliana en prins Bernhard.

Oktober

1 Het aantal werkzoekenden daalt voor het eerst onder de 2.000: 1.942.

J. van Galen Last 50 jaar klokkenluider van de Grote Kerk.

3 De EVAG organiseert een bustocht naar de 3-oktoberfeesten in Leiden.

Sollicitatiebrief van J. van Galen Last, 1886. 1 oktober 1936.

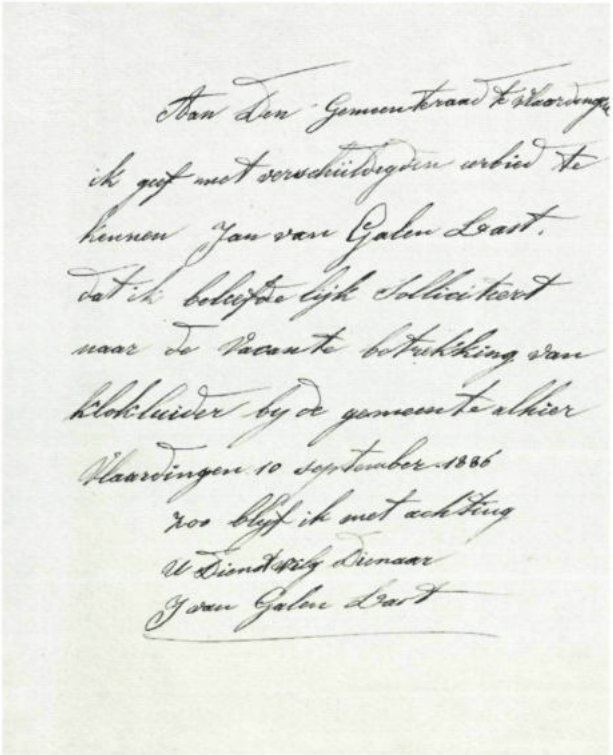

Aan Den Gemeenteraad te Vlaardingen
ik geef met verschuldigden eerbied te
kennen Jan van Galen Last.
dat ik beleefdelijk Sollicitiert
naar de Vacante betrekking van
klokluider by de gemeente alhier
Vlaardingen 10 september 1886
zoo blyf ik met achting
U Dienstwilg Dienaar
J van Galen Last

5 De naaivereniging Tabitha maakte in 1935 379 kledingstukken voor gestichten.

Opgericht de buurtvereniging Van der Driftstraat, Cronjéstraat, Van Schravendijkplein e.o.

De politie van Vlaardingerambacht maakt procesverbaal op tegen ene D. wegens het voeren van een NSB-vlag op zijn rijwiel.

Buurtvereniging Hoogstraat-Brede Havenstraat opgericht.

12 Oranjevereniging Callenburgstraat opgericht.

14 Verduisteringsoefening in Vlaardingen en Vlaardingerambacht.

18 Het Ooster- en Westerhoofd, de kaden van de Koningin Wilhelminahaven en de uiterwaarden bij de Vijfsluizen ondergelopen.

19 Door groei van de openbare school in Vlaardingerambacht moet de gemeentezaal weer worden ingericht als klaslokaal.

W. Bagchus, die in mei vertrok voor een voetreis door Europa, in Sofia aangekomen op doortocht naar Constantinopel.

24 De Vereeniging voor Christelijk Bewaarschoolonderwijs besluit het schoolgebouw aan de Julianalaan met één lokaal uit te breiden.

28 Propagandavergadering van de VARA met medewerking van het VARA-dansorkest The Ramblers.

C&A Brenninkmeyer verkoopt amerikaanse japonnen. Prijs: 4 gulden en 90 cent tot 19 gulden en 75 cent.

29 De heer J. J. de Ruiter huurt al 25 jaar hetzelfde huis. Ter gelegenheid daarvan krijgt hij van de huisbaas een bloemstuk en één week gratis wonen.

Een 24-jarige vlaardinger komt om bij ontploffingen op een griekse tankboot bij de scheepswerf Wilton.

Hoogwater in Vlaardingen. 18 oktober 1936.

November

2-6 Tentoonstelling op het gemeente-archief van kaarten van het Waterweggebied.

5 Avondzang onder leiding van ds. M. Groenenberg ter gelegenheid van de zendingsweek.

6 Opgericht de watersportvereniging De Bommeer.

9 Installatie van het ere-comité voor het huwelijksfeest van prinses Juliana en prins Bernhard.

Gemeentebegroting 1937 Vlaardingerambacht: 10.000 gulden belastingverlaging

10 Propagandavergadering van de Nederlandsche Christelijke Esperantovereniging.

11 Hengelwedstrijd van de Vlaardingsche Werkloozen Hengelaarsvereenigingen De Scheerbliek en Ontspanning in Crisistijd.

Viering van 50-jarig bestaan CJV Liefde en Vrede met: reünie, benoeming tot ridder in de orde van Oranje

Nassau van voorzitter C. de Jong en een herdenkingsdienst in de Grote Kerk.

14 De Arbeidersportbond bestaat 5 jaar.

18 Ingeschreven in het handelsregister: traanstokerij en -handel J. van der Plas aan de Galgkade.

Onder voorzitterschap van de burgemeester is een damescomité gevormd dat ten doel heeft geld in te zamelen voor een nationaal huldeblijk aan prinses Juliana.

Het Christelijk Nationaal Vakverbond CNV keert zich evenals het NVV tegen de ontwerp-ziekenfondswet.

De voormalige Ambachtsschool in de Zomerstraat in gebruik genomen als werkinrichting en weefkamer voor zwakzinnigen.

J. M. Wagenaar Hummelinck. 6 december 1936.

De KRO-showboat doet Vlaardingen aan in het kader van de najaarspropaganda.

19 Gereformeerde zangvereniging Gloria in Excelsis Deo met Die Jahreszeiten van Haydn in de Oosterkerk.

20 Grote consternatie over de pas ingevoerde parkeerverboden op de Hoogstraat, 1e Van Leijden Gaelstraat en de Schiedamseweg.

23 Ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de Jongelingsvereeniging op gereformeerde grondslag Soli Deo Gloria spreekt prof. dr. K. Schilder uit Kampen.

23-28 Door Vereeniging Kindervoeding worden 1.315 porties warm eten verstrekt.

27 Met de aankomst van Sinterklaas start de Sint Nicolaasactie van de middenstand.

December

3-5 Fancy-fair voor het instrumentenfonds van de arbeidersmuziekvereniging Voorwaarts.

5 Sint Nicolaasfeest in Luxor, georganiseerd door de SDAP.

6 Op 62-jarige leeftijd overlijdt J. M. Wagenaar Hummelinck, oud-direkteur van de Hollandiafabriek.

10-12 In de Harmonie worden ca. 400 hoenders, konijnen en duiven tentoongesteld door de fokkersvereniging Nut en Sport.

11 De houten motorlogger Zuid Holland VL 38 van de NV Zeevisscherij Nederland voor sloop verkocht.

13 Kuiper L. van der Linden 50 jaar in dienst bij Betz & Van Heijst.

14 In Vlaardingerambacht is een comité opgericht dat een gedenkteken voor koningin Emma moet oprichten.

Zuivelfabriek Emous. 29 december 1936.

17 Oprichtingsvergadering van een medisch sportkeuringsbureau.

Gouden-horloge-dag bij de Sunlight-Zeepfabrieken: wie 15 jaar in dienst is, krijgt een gouden horloge.

18 Amateurwielrenner Ph. Vethaak wint de ronde van Dordrecht.

19 Verkoop van speldjes met het prinselijk paar. De opbrengst is voor de Koningin Emmabank.

Door klokgelui wordt bekendgemaakt dat het prinselijk paar in ondertrouw is gegaan.

21 Oprichting van de buurtvereniging De Wetering.

De burgemeester overhandigt nieuwe uniformen tijdens het concert van Christelijke Harmonievereniging Sursum Corda.

23 Onder leiding van Jo Mulder organiseren Ons Clubje en Ons Meisjeskoor in de Harmonie de jaarlijkse kerst- en vredesavond.

28-7 jan. Oranjetentoonstelling in het Handelsgebouw ter gelegenheid van het huwelijksfeest van prinses Juliana en prins Bernhard.

28-14 jan. In bioscoop Luxor voorstelling van de Oranje Cineac, die ter gelegenheid van het vorstelijk huwelijk is samengesteld door de landelijke feestcommissie.

29 Feestzuilen van buurtverenigingen beschadigd en lampen ontvreemd.

De zuivelfabriek Emous geeft 800 kinderen gratis chocolademelk.

KRONIEK VAN VLAARDINGEN 1986

Marianne van Papeveld-Hörst en Marieke Bras, Stadsarchief

Januari

1 Aantal inwoners 75.529, 520 minder dan een jaar geleden.

Twee panden aan de Havenstraat door brand verwoest, vermoedelijk door vuurwerk.

2 Drukbezochte Nieuwjaarsreceptie op het stadhuis.

PvdA-wethouder B. Goudriaan is opnieuw doelwit van wraakacties uit protest tegen zijn verkeersbeleid. Zijn woning wordt beplakt met VVD-affiches en een ruit wordt ingegooid.

4 In de Stadsgehoorzaal traditionele nieuwjaarsvoorstelling door vlaardingse amateurs met De wijze kater, van Herman Heijermans. Bal na.

9 De CPN, de PPR en de PSP besluiten met een gezamenlijke lijst de gemeenteraadsverkiezingen in te gaan.

14 De gemeente heeft bij het ministerie van Onderwijs een aanvraag ingediend voor extra subsidie voor leerlingen in achterstandsituaties.

15 Het rijk heeft 250.000 gulden toegezegd voor de plaatsing van verkeerslichten op het kruispunt Schiedamsedijk/Julianasingel. Met dat geld kan ook aan de wens van de Echte Nederlandse Fietsersbond ENFB worden voldaan: een fietsstrook langs de Schiedamsedijk.

Gestart de cursus 'voor, door en met vrouwen' van de Stichting Vlaardingse Vrouwenraad. Onder leiding van Rie van Leeuwen-Brouwer wordt tijdens negen bijeenkomsten geoefend in vergadertechniek, notuleren, gesprekstechniek en contacten naar buiten.

16 Leden van de archeologische werkgroep Helenium doen een opzienbarende vondst. Onder de plavuizen vloer van een 17de eeuws pand in de Waalstraat worden op één meter diepte funderingen gevonden van een middeleeuws klooster.

De parkeerautomaten in de binnenstad officieel in werking gesteld door de wethouder van verkeer J. Madern. Het tarief bedraagt 25 cent per 10 minuten.

18-25 Week van gebed voor de eenheid van het christendom.

20 Nel Kester, enige maanden geleden nog door D'66 als lijsttrekster gepresenteerd, keert haar partij de rug toe. Bij hernieuwde stemming hebben de leden haar opponent Wil van Rijn tot lijsttrekker gekozen.

22 Dr H. J. Kouwenhoven viert zijn 25-jarig ambtsjubileum als gereformeerd predikant in Vlaardingen.

De leegstand in de Hoofdstedenbuurt en de Koninginnelaan kost de gemeente ruim 100.000 gulden per jaar. Huurverlaging met 100 gulden per maand zou alleen al in de Hoofdstedenbuurt 1,1 miljoen gulden verlies op jaarbasis betekenen.

25 In het Theatercafé in het Stadsgehoorzaalcomplex

Opgravingen van kloosterfunderingen in de Waalstraat. 16 januari 1986.

Leen Droppert bij zijn expositie. 25 januari 1986.

opent wethouder A. Maarleveld de tentoonstelling Dwarsprofiel van de vlaardingse kunstenaar Leen Droppert.

27 Raadsleden van het CDA en de combinatie SGP/GPV/RPF dringen er op aan vaker gebruik te maken van herbiciden om onkruid te lijf te gaan.
De gemeente ziet echter geen reden om met chemicaliën te werken. Gemeentewerken blijft attent op milieuvriendelijke bestrijdingsmiddelen.

30 In de Harmonie opent Kees van Kooten het eerste literair-politiek café. De opzet van dit idee van Stadsgehoorzaaldirecteur M. Putman is een open ontmoetingsplaats te organiseren voor politieke en literaire meningen.

Februari

1 Galerie Kunst+ organiseert een eigen kunstuitleen.

2 Maatschappelijk Avondgebed in de Grote Kerk onder het motto Theologie-Bevrijding.

5 Het vlaardingse verkeerscirculatieplan is volgens de minister van Verkeer en Waterstaat niet voldoende onderbouwd. Ook is er onvoldoende inspraak geweest. De gemeente krijgt één jaar de tijd om het VCP aan te passen.

6 De veerdienst Vlaardingen-Pernis wordt permanent.

Nel Kester, ex-lijsttrekster van D'66, neemt met een eigen lijst deel aan de gemeenteraadsverkiezingen. Onder de naam Vlaardingen 2000 presenteren zich nog 11 andere kandidaten waaronder 4 ex-D'66ers.

7 Geopend in het Hollandiagebouw de fototentoonstelling Kijk mij nou, met werk van leerlingen van basisscholen.

8 Door de carnavalsvereniging De Leutloggers is wethouder J. Madern, wegens de invoering van parkeermeters, uitgeroepen tot het zwarte schaap. Martin Spork, die op eigen initiatief een fietsenstalling op het Veerplein is begonnen, ontvangt de onderscheiding van het witte schaap.

In de Stadsgehoorzaal wordt het blijspel De Koppelaarster van Thornton Wildes opgevoerd ter gelegenheid van het 40-jarig bestaan van de toneelgroep Het Masker.

11-16 De Vlaardingse IJsclub organiseert allerlei schaatsactiviteiten.

14 Reünie van school G van de lichting 1928-1934. 29 oudleerlingen en hun hoogbejaarde onderwijzeres mej. Van West (97) halen herinneringen op.

Na een bommelding wordt één uur voor het einde van de koopavond het warenhuis van V&D ontruimd.

Martin Spork, 'het witte schaap'. 8 februari 1986.

15 Het ontbreken van rookluiken maakt discotheek 't Packhuys te gevaarlijk om open te houden. Op advies van de brandweer wordt de zaak gesloten.

24 De VVD-informatieavond voor jongeren in de Lijndraaier trekt één bezoeker.

Reder A. Hoogendijk overlijdt op 66-jarige leeftijd.

26 Het ministerie van Binnenlandse Zaken geeft toestemming voor de bouw van een nieuw politiebureau in 1988.

De consumentenkring De Kastanje wegens onvoldoende belangstelling opgeheven.

28 Eerste paal geslagen voor 172 woningwetwoningen aan het Vingerhoedskruid.

Maart

1 In de Harmonie viert de vlaardingse afdeling van

de PvdA haar 40-jarig bestaan. 59 leden van het eerste uur worden gehuldigd. Bep en Toon Cornelissen krijgen de gouden speld van verdienste.

Oud-distillateur W. van Toor op 62-jarige leeftijd overleden.

3 De vlaardingse fotograaf Roel Dijkstra wint de derde prijs in de categorie 'hard nieuws' van de Zilveren Camera.

De winkeliersvereniging D'Oude Hoogstraet biedt wethouder J. Madern een rapport aan over het zorgelijke ondernemersklimaat, mede als gevolg van de verkeerssituatie in de Hoogstraat.

6 In de eerste drie weken na de invoering van het betaald parkeren zijn 471 bekeuringen uitgedeeld. Van de overtreders woont 76 procent buiten Vlaardingen.

Ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van het Visserijmuseum in 1987 start de Stichting Jubileumgeschenk Visserijmuseum een inzamelingsactie voor nieuwbouw op de binnenplaats. Hiervoor is een half miljoen gulden nodig.

8 Internationale Vrouwendag. In het vrouwenhuis is een lezing door de theologe Ali Möhring over de positie van de vrouw binnen de kerk. Verder is er een fototentoonstelling De Vrouw op de Filippijnen en een optreden van de rotterdamse vrouwengroep Plus Mien.

Marten Putman. 11 maart 1986.

Mej. Van West en oud-leerlingen. 14 februari 1986.

11 In de Stadsgehoorzaal uitvoering van de rockopera Animal Farm, naar het boek van George Orwell, opgevoerd door leerlingen van scholengemeenschap Westland-Zuid.

13 In de Harmonie politiek-café met journalist Dick van der Lugt als gespreksleider, Ysbrand van der Velden Pvda, Jan Madern VVD, Cees Bot CDA, Wil van Rijn D'66 en Remi Poppe SP.

De PvdA vindt een stijging van de erfpachtscanon in Holy-zuid met enkele honderden procenten niet aan-

vaardbaar. Een verhoging van 30 procent lijkt redelijk ten opzichte van de veel hogere erfpacht in Holy-noord.

18 De raadscommissie voor personeelszaken en stadsontwikkeling gaat akkoord met inkrimping van de top van gemeentewerken van 4 naar 2 personen. Het aantal afdelingen gaat van 15 naar 6. De reorganisatie zal geen gedwongen ontslagen tot gevolg hebben.

19 Gemeenteraadsverkiezingen. Opkomst 68,07 procent. PvdA 29,2 procent, 11 zetels; VVD 16,2 procent, 6 zetels; CDA 20,4 procent, 8 zetels; D'66 5 procent, 2 zetels; SGP/GPV/RPF 7,4 procent, 2 zetels; SP 14,5 procent, 5 zetels; CPN/PPR/PSP 4 procent, 1 zetel, VL 2000 0,6 procent; ED 0,8 procent; Direct 1,9 procent.

21 Een kleine meerderheid van de NIVON-afdeling Vlaardingen wil het alcoholverbod in de Natuurvriendenhuizen opheffen.

24 In 1985 is bij het gemeentelijk woningbedrijf de huurachterstand opgelopen tot 622.268 gulden, dit is 1,88 procent van de jaarlijks te ontvangen huur. De leegstand bedraagt 1,08 procent.

De journalisten Aad Rietveld en Dick van der Lugt tijdens een politiek café. 13 maart 1986.

25 De kantonrechter beslist dat de kunstmestfabriek Windmill BV de arbeidsovereenkomst met ondernemingsraadslid Petry van Kempen niet mag ontbinden. Windmill wilde hem ontslaan omdat hij verantwoordelijk zou zijn voor wilde stakingen op 8 en 12 februari.

27 Woningbouwvereniging Samenwerking '77 begint in de Bilderdijkstraat met de renovatie van 144 huurwoningen.

April

5 Burgemeester Van Lier opent in het Stadsarchief de tentoonstelling Vlaardingen getekend, tekeningen van Cor Maarleveld

6 WIK wordt waterpolokampioen eerste klasse in de zwemkring Rotterdam.

8 Ter gelegenheid van het 40-jarig bestaan van de Stichting Nationale Gedenkdagen wordt het jubileumboekje Feesten in Vlaardingen overhandigd aan het gemeentebestuur.

10 De toren van de Joannes de Dooperkerk aan de Hoogstraat zal worden hersteld. De gemeente trekt hiervoor 200.000 gulden uit. Van de provincie krijgt Vlaardingen nog eens 130.000 gulden.

12 Zeekadet Cornelis de Man door de Stichting Carnegie Heldenfonds onderscheiden voor het redden van een vrouw uit de haven.

16 De gemeenteraad wil één flatgebouw van vijftien woningen aan de Vaart bouwen. Zowel de Vlaardingse Raad voor Sport en Recreatie als ook de bewoners van de zogeheten Goudkust zijn tegen de woningbouw in de 'groene long van de stad'.

Als gevolg van de boycotactie tegen Zuid-Afrika van de werkgroep Vlaardingen tegen Apartheid besluiten de Amro-bank, de ABN en het reisbureau Prins geen vakantiereizen meer naar Zuid-Afrika te boeken.

Een potloodtekening van Cor Maarleveld. 5 april 1986.

Openbare bijeenkomst van het CDA-vrouwenberaad. Gynaecoloog J. P. Engel spreekt over nieuwe vormen van voortplanting.

De werkgroep Drugs en Alcohol verzorgt ter gelegenheid van het 10-jarig bestaan in het stadhuis een themaavond over alcohol.

17 De hervormde diakonie verzoekt de Tweede Kamer de stelselherziening sociale zekerheid niet in te voeren. Steeds meer mensen met een uitkering moeten een beroep doen op diakonaal geld omdat zij niet meer rondkomen met hun uitkering.

19 Het damesvoetbalteam van Fortuna wordt kampioen van de eerste klasse.

20 Dirk van Campenhout vertrekt namens de Stichting Vlaardingen voor Ontwikkelingssamenwerking (VLOS) voor een oriëntatiereis naar de Filippijnen.

21 De gemeente besluit de erfpacht in Holy-zuid met 33 procent te verhogen. De verhoging geldt voor 832 woningen waarvan de grond tussen 1966 en 1974 is uitgegeven.

22 11 gemeenteraadsleden nemen afscheid. Toon Cornelisse (PvdA) wordt benoemd tot ridder in de Orde van Oranje Nassau.

25 De Raad van State wijst het beroepschrift van de Organisatie van Vlaardingse Ondernemers (OVO) tegen afsluiting van het Emaus, de Voorstraat en de Schiedamseweg af.

26 De voormalige vlaardingse molen De Hoop in Swartbroek (Weert) na restauratie opnieuw in gebruik genomen.

28 Acht nieuwe woningen aan de Kortedijk in gebruik genomen.

29 Installatie van de nieuwe gemeenteraad. Door de vastgelopen onderhandelingen tussen CDA, VVD en PvdA kiezen de raadsleden een minderheidscollege bestaande uit Ysbrand van der Velden, Bas Goudriaan, Ary Maarleveld, Kees van de Windt (allen PvdA) en Atie den Hoedt-Hoogenboom (D'66). De gekozenen hebben hun benoeming in beraad genomen.

30 40ste Havenloop. Huub van Pragt van VLTC Den Haag verbetert het record van Piet Vonk met 17 seconden in een tijd van 18 minuten en 10 seconden. Winnaar bij de jeugd wordt Ricardo Stigter. Ina Valentin is winnares bij de dames. Tevens eerste marathon voor rolstoelrijders.

Koninginnedag. Aubade op de Markt met medewerking van 450 kinderen uit Ridderkerk in Ot- en Sienkleding. Optreden van Debbie, Albert West, Angeline van Dijk en Koos Alberts, presentatie Ciska Peters. Mars om de Haven door de Oude Pijpers. Talloze activiteiten op het Veerplein, het Liesveld, de sportvelden, in de Grote Kerk en de buurthuizen. 17 inwoners ontvangen een koninklijke onderscheiding.

Mei

1 1-mei viering. Bijeenkomst in de NIVON-boerderij van de PvdA met tweede kamerlid Klaas de Vries en

Installatie van de nieuwe gemeenteraad. 29 april 1986.

Jantje Kieboom. Bijeenkomst in de Harmonie van CPN en PSP met een declamatie van Lieke Thesing en een optreden van de Amazing Stroopwafels.

2 In Triangel viert de Socialistiese Partij haar verkiezingswinst.

3 De 26ste Bevrijdingsronde wordt gewonnen door het vlaardingse duo René de Boer en Ruud Christoffers.

4 Dodenherdenking 1940-1945. Bijeenkomst bij het stiltecentrum op de begraafplaats Emaus en het Geuzenmonument op de Markt. Stille tocht naar het verzetsmonument op het Verploegh Chasséplein.

7 Het voorlopige college van burgemeester en wethouders verdeelt de portefeuilles: de PvdA'ers Ysbrand van der Velden, Bas Goudriaan en Ary Maarleveld houden hun portefeuilles uit het vorige college, de heer Maarleveld neemt de taken over van mevrouw

Hoogendijk en de heer Goudriaan van de heer Madern. De onderhandelingen over een nieuw college slepen zich voort.

9 De vlaardingse huisartsen werken samen met Amnesty International door via hun wachtkamers de folder 'Vlaardingers vechten voor mensenrechten' te verspreiden.

15 Op de Blokmakersplaats wordt een informatiekast van het Rode Kruis geplaatst.

Opgericht de plaatselijke afdeling Loesje, de arnhemse positief denkende beweging die deelneemt aan de Kamerverkiezingen. Loesje appelleert aan onlustgevoelens jegens de politiek.

Remi Poppe. 2 mei 1986.

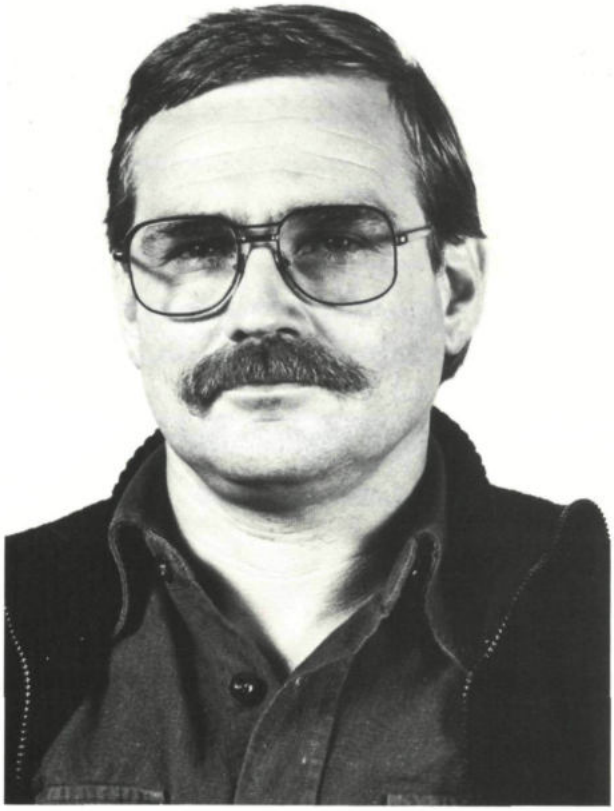

PvdA-wethouder Kees van der Windt. 15 mei 1986.

Met Kees van der Windt als vierde wethouder heeft Vlaardingen een PvdA-minderheidscollege.

16 Een vlaardings bedrijf heeft door middel van valse facturen 8 miljoen gulden aan belasting ontdoken.

17 Vanaf het Liesveldviaduct vertrekken bussen naar Woensdrecht voor de demonstratie tegen kruisraketten.

21 Tweede Kamerverkiezingen. Opkomstpercentage 84,4 procent. Uitgebrachte stemmen 48.156. PvdA 18.602 (38,5 procent), CDA 12.916 (26,8), VVD 7.148 (14,8), D'66 3.821 (7,9), PSP 443 (0,9), SGP 1.174 (2,5), CPN 289 (0,6), PPR 628 (1,3), RPF 622 (1,3), GPV 392 (0,9), CP 265 (0,6), SP 1.314 (2,7).

22 De gemeente krijgt een provinciale subsidie voor een recreatieproject in de binnenstad. Hiermee worden

in de Vettenoordsepolder groenvoorzieningen aangebracht.

22-31dec. J. van Beylen, directeur van het Nationaal Scheepvaartmuseum te Antwerpen opent in het Visserijmuseum de tentoonstelling 'Zeeland, uyt de zee gevischt'.

26 Jaarverslag 1985 van het Instituut Burgerraadslieden: 1.402 vrouwelijke cliënten en 1.239 mannelijke.

27 Het gemeentebestuur besluit de compostbakkenactie te subsidiëren. De actie is een initiatief van de Vereniging tegen Milieubederf in samenwerking met het Natuur Educatief Centrum.

Het zeventiende-eeuwse pand aan de Westhavenkade 38. 14 juni 1986.

Ingrid Houthuysen ontvangt aan de Technische Hogeschool te Delft de ingenieursbul materiaalkunde. Zij is de eerste nederlandse vrouw die in deze richting afstudeert.

30 Uit het jaarverslag 1985 van de gemeentelijke sociale dienst blijkt dat 584 bijstandscliënten slachtoffer werden van de voordeurdelersregeling.

In water uit de Broekpolder zijn giftige pesticiden en kankerverwekkende pcb-verbindingen gevonden.

31-1 aug. Jaarlijkse tentoonstelling van werk van cursisten in galerie De Duig onder het motto Presentatie '86.

Juni

2 De protestants-christelijke Jenaplanschool voor basisonderwijs 't Kompas viert haar 10-jarig bestaan.

4 Verkiezingen medezeggenschapscommissies van gemeentelijke instellingen. Opkomstpercentage 75,9 procent: ABVA-KABO 30 zetels; Christelijke Federatie van Overheidspersoneel 10 zetels; Nederlandse Bond van Gemeenteambtenaren 2 zetels; Bond van Technische Ambtenaren 1 zetel; niet georganiseerden 16 zetels. Opvallend is de magere opkomst bij de gemeentesecretarie en de Algemene Stichting voor Huisvesting en Verzorging van Bejaarden.

5 John Ranshuijsen gekozen tot voorzitter van de PvdA-fractie in de gemeenteraad. Oud-wethouder Jan Madern wordt voorzitter van de VVD-fractie.

De stadhuisboden krijgen een nieuw kostuum: een driedelig blauw-grijs pak van honderd procent gekamde wol.

7 Het tamboer-, trompetter- en majorettenkorps Liberté viert zijn 25-jarig bestaan met een steroptocht door Vlaardingen.

11 In een brandbrief aan het gemeentebestuur eisen jongeren uit Holy een eigen clubhuis, omdat voor deze groep in de wijk niets gedaan wordt.

Leerlingen versieren een muur van de Stadsgehoorzaal met graffiti. 25 juni 1986.

12 De huren van de ouderenwoningen Drieën-Huysen en de Wouthof gaan met 48 en 170 gulden omlaag onder druk van de Socialistiese Partij. Wanneer het rijk niet te hulp schiet, is de stichting binnen zes jaar failliet.

De gemeentebibliotheek heeft in 1985 24.575 boeken uitgeleend, een stijging van 6,21 procent ten opzichte van 1984. Het ledenaantal steeg van 29,09 naar 32,33 procent van de bevolking. Hiermee ligt Vlaardingen boven het landelijke gemiddelde.

14 Opgericht de Stichting Volksuniversiteit Vlaardingen.

De restauratie van 2 zeventiende eeuwse panden wordt opgenomen in de ontwerp begroting 1987-1991: het pakhuis, Westhavenkade 38 en de Sarynehoeve, Zuidbuurt 34. De kosten worden geschat op 170.000 gulden.

16 De Streekmuziekschool Nieuwe Waterweg-Noord en het buurthuis De Haven starten gezamenlijk een popproject. Het doel is om jongeren enthousiast te maken voor het spelen van popmuziek.

18 Coen Biel voor de derde keer vlaardings damkampioen.

Eerste paal geslagen voor de parkeergarage aan de Afrol.

Verscherpt toezicht op te vroeg buiten zetten van huisvuil. Deze maatregel moet wantoestanden door opengemaakte vuilniszakken voorkomen.

19 De toren van de Joannes de Dooperkerk voor de tweede keer met sloop bedreigd door de hoge herstelkosten.

23 Eerste bevalling in het bubbelbad van sauna Arons.

25 De renovatie van het Stadsgehoorzaalcomplex is financieel onverantwoord, aldus de conclusie van een onderzoek in opdracht van het gemeentebestuur.

Leerlingen van de openbare scholengemeenschap Professor Casimir versieren een blinde muur van de Harmonie met graffiti.

26 De opheffing van de gemeentelijke kredietbank ondervindt weerstand. De gemeente stelt een onderzoek in naar de mogelijkheid om de kredietbank onder te brengen bij de sociale dienst of af te stoten naar de Bondsspaarbank.

De veerdienst tussen de Trekkade in Maasland en de Broekpolder in Vlaardingen wordt hervat.

27 De gemeenteraad verwerpt de meerjarenbegroting 1987-1991.

28 Ruim 100 oud-leden van het vroeger populaire tamboer- en pijperkorps De Pijpers geven ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van CJV Liefde en Vrede een optreden in de binnenstad en op het VFC-terrein.

Juli

1 De openbare scholengemeenschap De Vaart neemt deel aan een landelijk experiment: de school wordt een proeftuin voor een driejarige opleiding voor voortgezet basisonderwijs en voor het daarop volgende beroepsonderwijs.

Cor de Zwart. 11 juli 1986.

2-5 Nationaal open golfkampioenschap in de Broekpolder.

Verschenen de verhalenbundel Goena-Goena van de vlaardingse schrijver Daniël Kandou.

7 De verontreiniging van het water in de Broekpolder is niet verontrustend, aldus een onderzoek.

10 De gemeente vindt de vraagstelling in het onderzoek van de Consumentenbond over het verkeerscirculatieplan tendentieus. Er is sprake van miskenning van het doel: het verkeersbelang, het parkeerprobleem en de verbetering van de verkeersveiligheid en het milieu.

Verschenen poëziebundeltje van de vlaardingse schrijfster C. M. van den Berg-Akkerman: Als ik een viool was.

11 Bassie en Adriaan verzorgen aan boord van het hospitaalschip Henry Dunant een show voor gehandicapte kinderen.

De Stadsgehoorzaal trok in 1985 18.098 bezoekers

tegenover 14.400 in 1984. De Harmonie had in 1985 3.124 bezoekers, ruim 550 meer dan in 1984.

De door een inwoonster van Vlaardingen opgerichte Van Rappard Garde is door weerstand vanuit de bevolking opgeheven. De oprichtster is inmiddels actief binnen het Jongerenfront Nederland.

Op 51-jarige leeftijd overlijdt Cor de Zwart, voorzitter van de afdeling Vlaardingen van de ABVA-KABO en gemeentelijk ARBO-functionaris.

12 Op 76-jarige leeftijd is overleden oud-verzetsstrijder Paul van Rijn.

20 Shell wint het tweede Zeshoektennistournooi.

21 Vlaardingen krijgt ruim vier ton subsidie uit het Europees Sociaal Fonds ESF voor beroepsopleidingen voor buitenlandse vrouwen en vrouwen die een nieuwe kans wagen op de arbeidsmarkt.

22 Uit een woning aan de Heiligerleelaan is een postzegelverzameling ter waarde van 200.000 gulden gestolen.

26 Aad Zoutendijk speelt in de Grote Kerk op het orgel tijdens de Bachherdenking.

29 Caroline Vis wordt nationaal tenniskampioen in de leeftijd tot en met 16 jaar. Ze mag nu deelnemen aan de europese tenniskampioenschappen in Lissabon.

30 Het blazoen van de amsterdamse rederijkerskamer d'Eglantier gaat twee maanden van het vlaardingse stadhuis naar het Historisch Museum in Amsterdam voor de tentoonstelling De smaak van de elite, amsterdamse kooplieden en hun cultuur in de zestiende eeuw.

Augustus

1 Onderwijsvoorrangsgebied Vlaardingen, een samenwerkingsverband van openbaar en bijzonder basis-, speciaal- en voortgezet onderwijs en enkele welzijnsinstellingen, van start met als doel de taalachterstand bij kinderen weg te krijgen.

3-17 Jeffrey van Loon naar de wereldkampioenschappen zwemmen voor gehandicapten in Gothenburg.

4 Omroep Vlaardingen verzorgt het VARA-programma Luchtruim.

6 Zes nieuwe buitenbanen voor tenniscentrum Hoogendijk.

Herdenking slachtoffers van de atoombom op Hiroshima: wandeling van de Kortedijk naar het rosarium bij het Holyziekenhuis, waar anjers en chrysanten in de vorm van een kraanvogel worden gelegd.

7 Rellen rond de busbaan tussen Vlaardingen en Schiedam worden gesmoord door toepassing van de snelrechtprocedure.

Het blazoen van de amsterdamse rederijkerskamer d'Eglantier. 30 juli 1986.

Herdenking van de slachtoffers van Hiroshima. 6 augustus 1986.

9 De gemeente is van plan langs de Nieuwe Waterweg één hectare van het oeverbos De Lickebaert voor naaktrecreatie aan te wijzen.

13 Bezuinigingen van minister Brinkman van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur komen hard aan: de rijksbijdragen voor sociale en culturele activiteiten gehalveerd.

14 De Derde Wereldkinderclub van de VLOS van start. Aan de hand van verhalen, poppenkast en films worden kinderen van 6-12 jaar in contact gebracht met het leven van kinderen uit andere landen.

18 H. den Boer overhandigt het eerste exemplaar van zijn Vlaardingse Geslachten op het stadsarchief aan zijn echtgenote. Uitgever is de Historische Vereniging Vlaardingen.

18-21 Zesde vlaardingse avondfietsvierdaagse met 600 deelnemers.

19 Minder toeristen in Vlaardingen tijdens de zomermaanden.

20 Irene van der Laan wint in Canada een zwemwedstrijd over 64 kilometer in 19 uur en 5 minuten.

27 Vier vlaardingse bakkers presenteren Keniabrood. Van ieder verkocht brood gaat 50 cent naar ontwikkelingshulp.

30 Geopend het clubhuis van zwemvereniging VZC op de bovenverdieping van het Kolpabad.

Kunstkringloop langs vlaardingse kunstinstellingen: de Vrije Academie, Archeoruimte en Artotheek, Stadsgehoorzaalcomplex, Visserijmuseum, muziekcentrum Ton Stolk, De Duig, Kunst+ en Streekmuseum Jan Anderson.

Open dag in de Harmonie en de Stadsgehoorzaal met optreden van het Amsterdamse Volks Salon- en Amusementsorkest en De 3 Heren.

30-31 Receptie en waterpolotoernooi ter gelegenheid van het 60-jarig bestaan van VZC.

30-20 sept. Groepstentoonstelling van vlaardingse beeldende kunstenaars in het theatercafé.

Presentatie van het Keniabrood. 27 augustus 1986.

De werkloosheid daalde in deze maand in het Rijnmondgebied met 885 personen en in Vlaardingen met 15.

September

2 De Nederlandse Aardolie Maatschappij (NAM) mag drie proefboringen in de Broekpolder verrichten.

Annet Groen begint in de Emmastraat kinderkledingzaak Het Groene Maantje. De kleertjes maakt ze zelf.

4 Mient Jan Faber, secretaris van het Interkerkelijk Vredesberaad IKV, spreekt in het kader van de vredesweek: ontspanning is ondeelbaar.

De gemeenteraad besluit, na inspanning van de Historische Vereniging Vlaardingen, met 22 tegen 11 stemmen de Cuyperstoren aan de Hoogstraat te laten staan en voor 347.000 gulden op te knappen.

6 Het Haring- en Bierfeest trekt 115.000 bezoekers. Lee Towers trekt de meeste belangstelling.

8 28 vlaardingse kunstenaars wonen in de artiestenkolonie Het Kameel, dat Patrimonium heeft laten bouwen aan de Landstraat.

9 Toezegging voor de verhuizing van de bibliotheek naar het Veerplein is definitief. Als het meezit wordt het nieuwe pand vóór 1990 in gebruik genomen.

10 De schoolbesturen voor basis- en speciaal onderwijs sturen een bezwaarschrift aan de Tweede Kamer over de bezuinigingsmaatregelen van minister Deetman.

12 De Vereniging Tegen Milieubederf in en om het Nieuwe Waterweggebied VTM verkoopt compostvaten die door de gemeente worden gesubsidieerd.

14 Open dag in het nieuwe danscentrum Tou Vounou in de Landstraat. Er komen cursussen ritmisch dansen, meditatief dansen en buikdansen.

15-20 EHBO-collecte. Opbrengst: 8.367 gulden en 85 cent.

Jan Brouwer ontvangt de Vlaardingen Promotie Prijs. 23 september 1986.

16 Het D'66-gemeenteraadslid Atie Hoogenboom moet van haar partij uit de raad, omdat ze samenwoont met de fractievoorzitter van de PvdA, John Ranshuijsen. Zij weigert.

19 Zeven vlaardingse badmintonclubs komen met een plan voor een derde sporthal.

Verzet tegen de plannen om een deel van het oeverbos De Lickebaert te bestemmen voor naaktrecreatie.

19-28 Vredesweek met als thema: de verhouding tussen Oost en West.

23 Jan Brouwer, voorzitter van de Stichting Haring- en Bierfeest Vlaardingen, krijgt de Vlaardingen Promotie Prijs.

25 De gemeente koopt vijf kunstwerken van vlaardingse kunstenaars.

26 De nar wordt het symbool van het culturele feest Vlaardings Landjuweel, dat in juni 1987 gehouden wordt.

27 Joop van Dorp opent een zeilmakerij in het voormalige pand van drukkerij Verboom aan de Havenstraat.

30-2 nov. Vlaardingse kunst uit het Streekmuseum Jan Anderson in het Zonnehuis.

Oktober

2 De gemeenteraad stemt tegen de invoering van de tweede fase betaald parkeren.

4, 5 Brons voor de judoka's Marcel Dekker en Edwin Koetsenruyter van sportschool Hoogendijk op de nederlandse jeugdkampioenschappen.

5 Ton Werkman wint prijzen met zijn film Millie en Billie op het Beneluxfilmfestival en het internationale speelfilmfestival in Gent.

6 Ondanks protesten wil de gemeenteraad toch een deel van het Lickebaertbos voor naaktrecreatie bestemmen.

7 Na een reparatie staat de stadsomroeper weer op de sokkel aan de Westhavenplaats.

Leerlingen van de LEAO Beneden Maas richten een jeugdhandelsonderneming op, Greenwave BV. De winst gaat naar de Stichting Zeehondencrèche in Pieterburen.

9 Verschenen: 1886-1986 100 jaar Liefde en Vrede Vlaardingen.

15 Wethouder Ary Maarleveld installeert een nieuwe contactraad emancipatiezaken. Deze raad bestaat uit 11 vrouwen die plannen van vrouwengroepen doorgeven aan de gemeente en het emancipatiebeleid kritisch volgen.

16 De gemeente meldt drie projecten aan in het kader van het provinciaal werkgelegenheidsplan: aanleg zuidelijke randweg, renovatie van straten in en om het Liesveld en herinrichting van het winkelplein bij de Holiërhoek.

De Socialistiese Partij zamelt kleding in. 28 oktober 1986.

21 Het Chilicomité en Amnesty International protesteren tegen de massa- arrestaties en de noodwetgeving in Chili. Tijdens de manifestatie Andere Markt spreken gevluchte Chilenen.

22 Oud-visser J. Muis neemt het eerste exemplaar van het Historisch Jaarboek 1986 in ontvangst. In het jaarboek staan naast de kronieken van 1935 en 1985 artikelen over vlaardingse visserskinderen omstreeks 1900, de SDAP afdeling Vlaardingen 1918-1940 en 400 jaar vlaardingse brandweer.

23 Schiedam, Vlaardingen en Maassluis vragen gedeputeerde staten toestemming om een regionaal educatief centrum te mogen oprichten.

24 Het Zonnehuis bestaat 20 jaar.

28 De Socialistiese Partij zamelt ruim twee ton kleren en schoenen in voor het Afrikaans Nationaal Congres (ANC).

In de kantine van het stadhuis vindt de huldiging plaats van sportkampioenen.

29 Omdat het bestuur geen opvolgers kon vinden, houdt de Vereniging Vrouwen in de Bijstand na 6 jaar op te bestaan.

31 Het derde gezinsvervangende tehuis van de Herman Frantsenstichting geopend in de Azaleastraat.

November

3 VFC reikt erepenningen uit aan leden die 60 jaar

bij de vereniging zijn: W. Paalvast, L. Steenhoek, G. van der Windt, M. Sprij, J. Dekker en R. Coenradi.

3 Uit gebrek aan belangstelling heft de afdeling Schiedam/Vlaardingen van de Jonge Socialisten zichzelf op.

Drie Vlaardingers verzoeken de Kroon om het besluit van de gemeenteraad over de naaktrecreatie te schorsen.

De koninginnelantaarn bij station Vlaardingen Centrum. 3 november 1986.

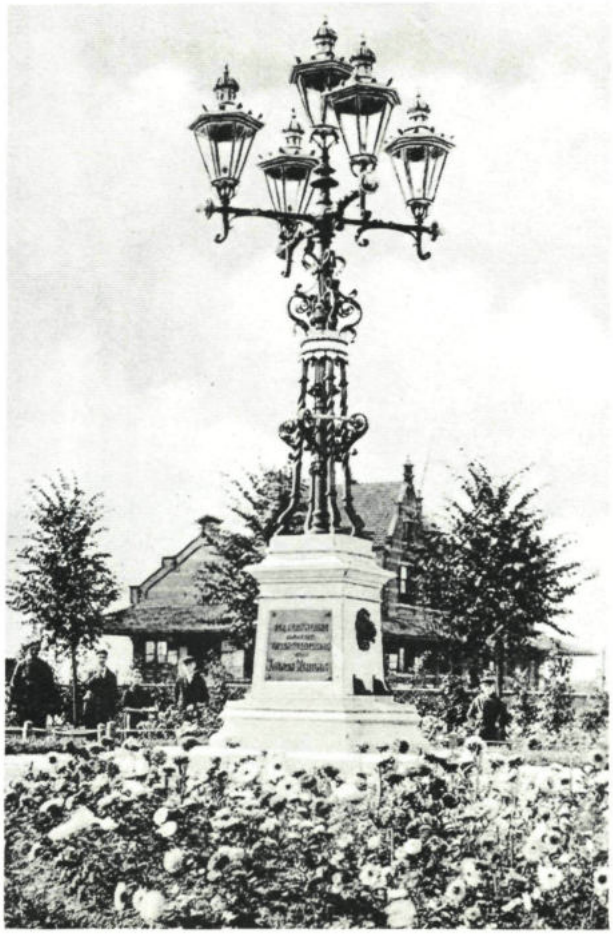

Een opknapbeurt voor de verwaarloosde koninginnelantaarn uit 1901 bij station Vlaardingen Centrum kost de gemeente 30.000 gulden.

5 De leidse universiteit doet onderzoek naar het taalgebruik van de Vlaardingers.

6 De Stichting Vlaardingse Vrouwenraad houdt een themadag over de plaats van het gezin in de veranderende samenleving.

7-17 In de Lijnbaanhallen wordt het 100-jarig bestaan van CJV Liefde en Vrede gevierd door 1.200 oudleden.

11 De gemeente geeft handbalvereniging WIK een eenmalige subsidie van 75.000 gulden. De club heeft 176.000 gulden nodig voor een nieuw onderkomen in de Westwijk.

Door de Vettenoordsepolder komt een recreatieve route. Vlaardingse kunstenaars wordt gevraagd met ideeën te komen voor muurschilderingen. Voor dit project krijgt de gemeente een subsidie van 100.000 gulden.

11-13 De sluisdeuren van de Oude Haven gesloten om het gifwater uit de Rijn tegen te houden.

15 De vlaardingse gemeenteraad verwerpt met 21 tegen 14 stemmen na een marathonvergadering de begroting voor 1987. De fractie van de Socialistiese Partij, die het PvdA-minderheidscollege eerst steunde, stemt tegen.

17 De vier PvdA-wethouders stellen hun zetels ter beschikking.

19 De wijk Holy-noord krijgt na jaren een jongerencentrum. Een school aan de Brusselweg wordt hiervoor verbouwd.

22 Intocht Sint Nicolaas.

Bazar in de christelijke scholengemeenschap Groen van Prinsterer. De opbrengst, 14.000 gulden, is bestemd voor de filippijnse havenstad Bacolod.

24 Stadsarchivaris Poelstra neemt het eerste exemplaar in ontvangst van De zeehelden Evertsen van de heer P. van der Leeden.

25 Bij uitgeverij Brouvelle verschijnen twee nieuwe boekjes: Vlaardingen in de Patriottentijd en De Groote Visserij.

26 Vanwege de bezuinigingen moet het aantal bedden in het Holyziekenhuis vóór eind 1988 dalen van 346 naar 305.

De voormalige herberg Het Zwarte Paard. 5 december 1986.

28 Twee Vlaardingers geverbaliseerd voor het verhandelen van drugs.

December

1 Na een uitspraak van de Raad van State moet sauna Arons in de Waalstraat dicht. Bovenburen waren in beroep gegaan wegens overlast.

De PvdA, het CDA en D'66 gaan akkoord met het voorstel om de parkeertarieven voor een jaar te verlagen naar 1 gulden per uur.

4 Wethouder Y. van der Velden stort het eerste beton voor de nieuwe kunststofatletiekbaan in de Zuidbuurt.

5 De Historische Vereniging Vlaardingen heeft voorlopig, ondanks een raadsbesluit daartoe, de sloop van de voormalige herberg Het Zwarte Paard aan de Kortedijk kunnen verijdelen.

9 Zes vlaardingse sportclubs, krijgen in totaal 117.500 gulden voor het opknappen of vernieuwen van hun accommodaties: de voetbalverenigingen De Zwaluwen, RK WIK, HVO en Fortuna, volleybalvereniging Vlaardingen Holy en watersportvereniging De Bommeer.

11 Wethouder B. Goudriaan slaat de eerste paal voor 55 premiekoopwoningen aan de Oosthavenkade.

13 Tijdens de Salon de Harmonie, het voormalige literair café, wordt een fonds in het leven geroepen om de Harmonie te redden van de slopershamer.

14 Kunstmestfabriek Windmill BV krijgt een lozingsverbod voor cadmiumhoudend afvalgips.

17 Oud-burgemeester mr. J. Heusdens overlijdt op 76-jarige leeftijd.

18 Aad Zoutendijk geeft zijn 600ste lunchconcert in de Grote Kerk.

De vlaardingse journalist Rolf Hoekstra schrijft een boek over de oorlog in Afghanistan: Paardehoeven in

Oud-burgemeester mr J. Heusdens. 17 december 1986.

tanksporen, gebaseerd op de dagboeken van Hugo de Oude, die in Afghanistan is geweest.

Het staat nog niet vast dat de Stadsgehoorzaal en de Harmonie verbouwd gaan worden. Volgens de Rijkscommissie van Advies voor de bouw van schouwburgen en concertzalen kost een verbouwing te veel.

19 Officiële opening van de parkeergarage aan de Afrol.

22 Het stadsarchief wordt na een verbouwing van drie maanden heropend door burgemeester Van Lier.

De voor het Visserijmuseum bestemde opbrengst van zomerzegels 1986 bedraagt 25.000 gulden.

30 Expositie Schip in Zicht in het Visserijmuseum. Regelmatig worden schepen belicht die een bijzondere plaats innemen in de nederlandse visserij op de Noordzee.

31 Het open jongerencentrum OJC gaat opnieuw open en heet nu Labyrint.

HET REILEN EN ZEILEN VAN VLAARDINGSE INDUSTRIEMOLENS[1]

Frans W. Assenberg en Arie van der Hoek

Over windmolens in Vlaardingen en omgeving is weinig gepubliceerd. Dit artikel gaat over windmolens die maalden om een produkt te leveren. Poldermolens vallen buiten dit bestek. Gedurende lange tijd was er in Vlaardingen slechts één windmolen, namelijk die op de Kortedijk. Dit was een korenmolen. In de 18e eeuw verschenen er enkele molens aan de Galgkade. Dit waren pel- en korenmolens, een runmolen (run is een grondstof voor het tanen van visnetten) en een houtzaagmolen. Vanwege de opkomst van de stoommachine en later ook van andere energie opwekkende machines, raakte het malen door middel van wind in de verdrukking. De molens aan de Galgkade verdwenen dan ook langzamerhand uit het vlaardingse stadsbeeld. In totaal zijn er in Vlaardingen en Vlaardinger-Ambacht zeventien windmolens geweest: 6 in de stad en 11 in de polders. Van de molen in de Babberspolder is slechts een stenen stomp over die momenteel in gebruik is als vogelasiel. De korenmolen aan de Kortedijk is nog een tastbare herinnering aan de geschiedenis van de vlaardingse windmolens.

In mei 1798 verschijnt voor de schepenen van Vlaardingen stadssecretaris Pieter Verkade als vertegenwoordiger van Jan van der Wild. Eerstgenoemde heeft voor Van der Wild aan Arent van den Berg uit Vlaardingen een snuifdrogerij en pelmolen verkocht met het erbij behorende huis, erf en koepel. Bovendien wordt het gereedschap van de molen meeverkocht. De koopsom bedraagt 1.410 gulden. Dit is zomaar een transactie uit de geschiedenis van de vlaardingse molens. De snuifdrogerij en pelmolen bevonden zich aan de Galgkade, de molen werd 'De Vrijheid' genoemd. Ten oosten ervan stond de runmolen van Jan de Bruin en ten westen de houtzaagmolen van de weduwe van Jan van Bommel[2].

De eerste molens

Wanneer de eerste molens zijn gebouwd, is niet bekend. De primitieve windmolens zijn door de Arabieren uitgevonden[3]. De oorsprong van de europese windmolens dateert van omstreeks 1180. We moeten daarvoor naar de winderige kust van Normandië. Om graan te malen heeft de mens vroeger gebruik gemaakt van handmolens. Later gebruikte men een dier, veelal een paard, om de molen in beweging te brengen. Het dier liep in de rosmolen zijn rondjes om het graan tot meel te malen. In Vlaardingen hebben tot in de vorige eeuw rosmolens hun diensten bewezen. Weliswaar waren toen de windmolens zeer algemeen, maar met name voor het malen van boekweit werd vaak nog paardekracht toegepast. Ook bij windstiltes werd het paard als alternatieve energiebron gebruikt.

De eerste mededeling over een windmolen in Nederland dateert uit 1240. Wat Vlaardingen betreft komen we de oudste vermelding van een molen tegen in een handvest van 1407[4]. Op 23 augustus van dat jaar geeft Willem, graaf van Holland, aan de poorters van Vlaardingen toestemming om de stad uit te breiden voorbij de molen en de dijk. Dat het hier de voormalige stadskorenmolen aan de Kortedijk betreft, is vrijwel zeker.

Houten standerdmolen aan de Kortedijk. Detail van de kaart van Jacob van Deventer, ca 1560.

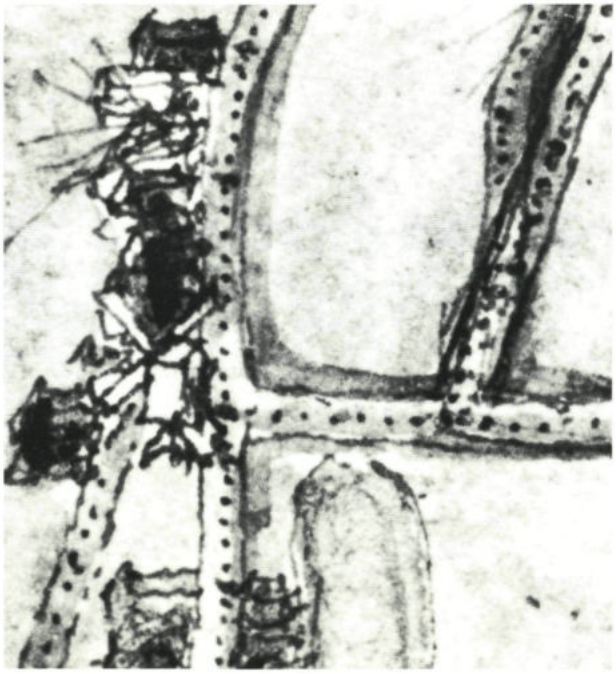

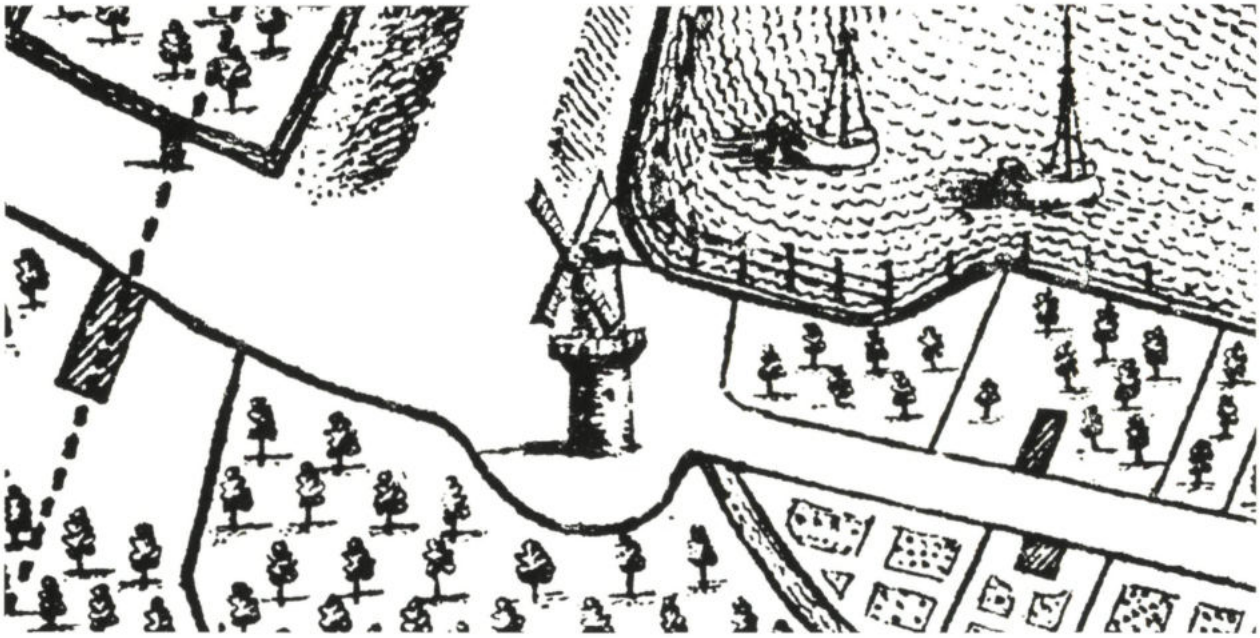

De korenmolen in 1770: een ronde stenen stellingmolen. Detail van de kaart van Johannes van Gaillard.

In latere tijden wordt deze korenmolen diverse malen vermeld, bijvoorbeeld in 1525[5] en 1553[6]. In het jaar 1556 betaalt de molenaar Jacopszn Jacob den Molenaar aan de rentmeester van Aremberg 118 gulden pacht voor de korenmolen en de 3 rosmolens in Vlaardingen[7]. In 1561 is Jacob nog steeds op de molen[8]. Via een kaart van Vlaardingen uit 1560, van de hand van de bekende cartograaf Jacob van Deventer, kunnen we kennismaken met de oudste afbeeldingen van de korenmolen.

De oudste windmolens in ons land zijn standerdmolens[9]. Dit model heeft een kast die op een zware houten spil kan draaien: de standerd. Deze rust op een onderstel van zware balken en gemetselde blokken, de teerlingen. Is het onderstel dicht gemaakt dan spreken we van een gesloten standerd. Blijkens oude kaarten van onze stad is dit bij de vlaardingse molens niet het geval. We hebben dus te maken met een open standerdmolen. In 1574 is er geen onderstel meer en ook geen molen. Vlaardingen is na het bezoek van de geuzen een geblakerde hoeveelheid grond, waarvan weinig meer aan een stad herinnert: de Tachtigjarige oorlog vroeg ook hier zijn tol. In het jaar 1585 is er opnieuw sprake van een windkorenmolen[10]. De stad koopt dan van Nicolaes Foassaert en Adriaan Reynierszoon uit Vlaanderen het meelwerktuig 'zoe die alsso reyt ende zeylt met alle zijne gereetschappen nyet vuytgesondert'. In de stadsrekening van dat jaar zien we dat ook het zogenaamde windgeld weer wordt betaald[11].

Tot de koninklijke en keizerlijke rechten of regalia behoorde vanouds het recht om te bepalen of en waar een windmolen mocht worden opgericht. In de 16e eeuw is dit recht van keizer Karel V van het duitse rijk overgegaan op Philips II, de koning van Spanje[12]. Bij het 'placcaet van verlatinghe' uit 1581, waarin Philips II als souverein vorst werd afgezworen, ging het recht over op de gewestelijke staten. Poldermolenaars waren van betaling van het windgeld uitgezonderd. Omdat zij het algemeen belang dienden, ging men ervan uit dat de wind in de polder vrij was en gratis mocht worden gevangen. In de franse tijd, in 1798, werd het windrecht afgeschaft. Dat dit recht nog niet helemaal verdween, zullen we later zien. We gaan eerst nog even naar de Kortedijk, naar de enige windmolen in onze stad in de 17e eeuw.

Verkopen of verhuren?

De korenmolen was een voortdurende zorg voor de vroedschap. De stad moest aanzienlijke bedragen uitgeven ten behoeve van het onderhoud. Van 1607 tot 1658 is het Rochus Ockerszn die de molen pacht, met een onderbreking in 1613 wanneer Cornelis Ockerszn de pacht betaalt[13]. Jacob Valck volgt Ockerszn in 1658 op als molenaar. In 1662 krijgt hij als tweede man naast zich Cornelis Dirxzn Slooter[14]. De pachtprijs voor de wind- en rosmolen is per jaar 400 carolus gulden en 12 vette capoenen.

Vanwege de grote sommen geld voor reparaties en onderhoud kan de vroedschap het bezit van de stadskorenmolen nauwelijks waarderen. In 1681 wordt besloten tot verkoop[15]. Er wordt echter niet genoeg geboden, zodat men opnieuw tot verhuur besluit. Eind januari 1685 informeert de uit Leiderdorp afkomstige Gerridt Cente Palesteyn naar een mogelijke koop van het apparaat[16]. De korenmolen was een zogenaamde dwangmolen. Dit wil zeggen dat naast het al eerder genoemde windrecht ook het recht van molendwang of molenban van toepassing was. De ambachtsheer kon als eigenaar van het recht, de ingezetenen van zijn gebied (de bakkers van Vlaardingen in dit geval) verplichten hun graan in de stadskorenmolen te doen malen. Palesteyn wil echter het recht van molendwang meekopen. Daar voelen de vroede vaderen weinig voor[17]. In elk geval, de koop gaat niet door. Wel komt er een nieuwe huurder, de broer van Gerridt, Jan Cente Palesteyn[18].

In 1688 is het noodzakelijk de molen te vervangen. Er komt een stenen korenmolen voor in de plaats, een ronde stellingmolen. Palesteyn blijft tot 1718 op de molen. Hij wordt opgevolgd door Joris van Deventer. Bij de overdracht ontvangt Palesteyn 4.250 gulden taxatieverschil[19]. Volgens de huurovereenkomst zou bij beëindiging ervan het verschil in waarde door de stad, dan wel door de molenaar worden bijgepast[20]. De waarde van de nieuwe molen was uiteraard aanmerkelijk hoger dan die van de oude[21] zodat er diep in de stedelijke schatkist moet worden getast! Palesteyn zal dit niet hebben betreurd... Hoewel, vermeld dient te worden dat hij destijds de molen wel op eigen kosten heeft laten bouwen. De nieuwe molenaar is een plichtsgetrouw en hardwerkend man. Klachten over hem zijn niet te vinden. Hij overlijdt in 1752[22]. Zoon Pieter zet de maalderij voort tot in 1763. Dan wordt de molen door Jan van Harmelen gehuurd voor een periode van 10 jaar, tegen een bedrag van 1.100 gulden per jaar[23]. Van Harmelen krijgt het zwaar te verduren. Niet alleen gaat het economisch slecht met Vlaardingen, ook steekt aan het begin van de negentiende eeuw de concurrentie de kop op. Anderen smeden namelijk plannen om in Vlaardingen een molen te bouwen.

Molens aan de rand van de stad

Pieter Piek is 32 jaar oud als hij eind januari 1759 van Hendrik Verbrugge een stuk grond aan de Vlaardingse Vaart koopt[24]. Dit is het begin van runmolen De Bonte Os, die later aan de rand van de stad zal verschijnen.
De tijd waarin de molens aan de Galgkade worden gebouwd, is er een van teruggaande economie. In de tachtiger jaren van de achttiende eeuw ligt vanwege de Vierde Engelse oorlog de vissersvloot te vergaan in de haven. In dit weinig dynamische tijdvak[25] durft Pieter Piek toch zijn vleugels uit te slaan. Hij heeft een leerlooierij opgericht op een aan de Vaart gelegen stukje grond. Voor het looien gebruikt men grote hoeveelheden run, dat gemaakt werd door het fijn malen van gedroogde eikeschors, waarin het looizuur zit. Pieter Piek en Phillipus den Hond richten op 28 februari 1778 een verzoek om grond in erfpacht aan de vroedschap[26]. Zij hebben besloten om zelf run te gaan produceren en geven te kennen in Vlaardingen een runmolen te willen stichten. Het initiatief gaat van beide heren uit en niet, zoals in de literatuur over Vlaardingen wel eens wordt gesuggereerd, van het stadsbestuur[27]. Voor het bouwen van de molen is grond nodig. Volgens de vroedschap is het mogelijk om aan de westzijde van de haven buiten de kaden een stuk grond in erfpacht af te staan. De aanvragers dienen dan wel de beschoeiingen en kaden te onderhouden. De erfpacht bedraagt 20 gulden per jaar[28]. Enige stadsbestuurders zagen ook voor zichzelf voordeel. In het stadsbestuur zaten immers ook reders en die hadden voor het tanen van hun netten ook run nodig. Wanneer dat in de stad zou worden gemaakt, zou het immers goedkoper zijn! Piek en Den Hond kunnen hun molen bouwen en zij geven hem de naam 'De Bonte Os'[29]. In 1594 was dit de naam van een boerderij aan de Pepersteeg[30].

Ook de ambachtsheer van Vlaardingen, Pieter Cornelis van Leyden, geeft toestemming, mits er per jaar 20 gulden windgeld betaald wordt[31].

In 1780 komt opnieuw een verzoek om grond voor het bouwen van een molen ter tafel bij de vroedschap. De vlaardinger Jan van Bommel vraagt een stuk grond te mogen pachten aan de Galgkade om daarop een zaagmolen te bouwen[32]. Wederom gaat het initiatief uit van een inwoner[33]. Van Bommel moet per jaar 38 gulden erfpacht en 28 gulden windgeld betalen[34]. In 1788 komt hij te overlijden en laat hij een weduwe achter, Grietje Roos. Op 28 augustus van dat jaar machtigt zij haar zwagers Leendert van Bommel en Hendrik Flingert, beiden uit Rotterdam, haar zaken te behartigen[35]. Naar haar wordt de molen genoemd: De Roos. In 1794 verschijnt zij nogmaals voor de notaris[36]. In datzelfde jaar blijkt dat zij de helft van de molen aan de uit Overschie afkomstige Jan Bonk heeft verkocht. Samen komen zij met de Vlaardingse burgemeesteren overeen dat zij de dijk om het molenterrein naar eigen inzicht mogen verhogen en verzwaren[37], op voorwaarde dat de grond waarmee de verzwaring geschiedt eigendom van de stad blijft. Als afscheiding met het grondgebied van de stad moeten zij een sloot aanleggen. Zij mogen ook als scheidslijn de grond ten zuiden van het Balkengat weggraven. Het Balkengat was een sloot die met de rivier de Maas in verbinding stond en diende voor de aanvoer van boomstammen.

De derde molen die langs de Galgkade verrijst, is de in de aanvang van dit artikel genoemde snuif- en pelmolen De Vrijheid. Op 17 maart 1780 geeft Jacob van der Heyden te kennen dat hij wel 'genegen zoude zijn een snuyffmolen' te bouwen. Hij komt zelf met het voorstel dit aan de Galgkade te doen[38]. De grond wordt hem in erfpacht gegeven voor 15 gulden per jaar. Ook hij moet zorgen voor het onderhoud van de schoeiingen. Het windrecht komt hem op 20 gulden te staan[39]. Het effect van het molenbedrijf op de economie van Vlaardingen was zeer beperkt. De toestand bleef slecht. Wel werd de geest van de vlaardingse dichter Jacob van Dijk door de bouw van de molens dermate geïnspireerd, dat er een in onze ogen bombastisch gedicht aan ontsproot[40]. Ter illustratie hiervan volgt een strofe uit deze hyperbool:

'Op dit veelvermogend woord[41]
't Welk in de ooren scheen te dondren . . .
Groeiden uit een broekig oord,
Drie verheven' werktuigwondren:
Trotseke molens, lang van vlucht,
Rezen in de ruime lucht,
Daar de wind hun kwam te stade,
Daar de Maasvloed zachtjes ging,
Aan stads-galg en vuilnis-kade,
Wie zag immer wedergade
Van die vormverwisseling?

De betekenis van de windmolens voor Vlaardingen

Aan het eind van de zestiende eeuw is de korenmolen voor de vroedschap een blok aan het been. Het vlaardingse meel wordt met veel lokale subsidie gemalen. De herbouwde korenmolen op de Kortedijk kost de stad in 1585 1.100 gulden[42]. Wanneer er een lening moet worden afgesloten en wanneer er honderden ponden moeten worden uitgegeven om de nodige reparaties te kunnen betalen[43], alsmede het loon van de molenaar[44], dan blijkt steeds weer hoe zwaar de molen op de stedelijke middelen drukt. Vandaar dat men zoveel mogelijk overgaat tot reparaties met tweedehands materialen[45]. Ook over de prestaties van de molenaar is men niet tevreden. Op aandrang van de bevolking wordt er een reglement voor de molenaar gemaakt[46]. Vanaf 1600, wanneer Claes Ockerszn als eerste huurder 250 gulden per jaar betaalt[47], gaat het de stad voor de wind wat de moleninkomsten betreft. Het is nu de molenaar die in de problemen komt[48]. Die problemen zijn van financiële aard. Vanwege de sterfte door de pestepidemie in 1602, de overvloed aan fruit en de 'sobrere neringe der visscherije' kan Ockerszn de pacht niet meer opbrengen. Het stadsbestuur besluit om de pacht van de molen over het jaar 1605 te laten vervallen. Het reilen en zeilen van de korenmolen is niet alleen onderwerp van meningsverschillen tussen vroedschap en molenaar. Vlaardingen was vroeger een zogenaamde ambachtsheerlijkheid. Ambachtsheer Pieter Gerritz van Ruitenberg heeft in 1619 ook problemen met het college van de wet. Volgens een oude afspraak laat Ruitenberg rechten gelden op de molen[49]. De vroedschap stelt aan de overname van de molen door de ambachtsheer echter dermate hoge eisen dat hij er maar van afziet. Mogelijk dat het dreigement van de

stadsbestuurders een tweede korenmolen te gaan bouwen als de ambachtsheer de molen overneemt, van invloed is op het laten varen van het plan[50].

In 1650 staat de oude standerdmolen bijkans op instorten en moeten alle zeilen worden bijgezet om onheil te voorkomen[51]. Standerdmolens zijn van het begin af gebruikt als korenmolen[52]. Tot circa 1700 was dit molentype in Nederland heel gangbaar. In de zeventiende en achttiende eeuw werden de meeste vervangen door een moderner type. De omgeving van de molens werd zo langzamerhand volgebouwd, waardoor de windvang belemmerd werd. Bovendien groeide de behoefte aan bedrijfsruimte. Dit alles leidde tot de bouw van een hoge, stenen korenmolen, waaromheen op de vereiste hoogte een stelling werd aangebracht, teneinde de molen te kunnen bedienen. Op de kaart van Kruikius van 1712 en van Gaillard van 1770 kunnen we zien dat Vlaardingen op molengebied een trendvolger is geweest. De molen van 1688 aan de Kortedijk is een ronde stenen stellingmolen[53].

De molenaar en zijn bestaan

Molenaars werden niet altijd even positief gewaardeerd. Dit komt ongetwijfeld mede door hun gedrag. Diverse uitdrukkingen in onze taal zijn aan het molenbedrijf ontleend, doorgaans met een negatieve strekking. Door de bakkers werd menigmaal geklaagd dat het meel van te slechte kwaliteit was en dat er door de molenaar te veel stuifmeel werd achtergehouden. Ook het voortdurend klagen van de molenaar over de hoogte van de huur heeft, in Vlaardingen althans, daartoe bijgedragen. Armoede was ongetwijfeld mede oorzaak van het gebrekkig functioneren van het molenaarsbedrijf. Daardoor was het amper mogelijk een goed produkt te leveren. Diverse malen viel het bedrijf bijna van ellende letterlijk om. Het geroep van de molenaar om verlaging van de pacht, de weglopende bakkers en het slechte produkt, het was alles bijeen alleen maar triest.

Helemaal te vertrouwen waren molenaars kennelijk

Monding van de vlaardingse haven, links molen De Hoop. Tekening van P. A. Schipperus, 1893.

Het Westerhoofd met molen De Hoop, 1929.

ook niet. Om eventuele fraude van de molenaar tegen te gaan, stellen de Staten van Holland en West-Friesland aan de burgemeesters van Vlaardingen voor 'dat een huysje bij de mole behoort te worden besorgt voor den toesiender', een soort inwonend belastinginspecteur[54]. Hiermee volgt Vlaardingen andere steden. Ook de voorwaarden waarop de 'toesiender of telder' werkte, worden van naburige steden overgenomen[55].

De betekenis van de stadskorenmolen voor de vlaardingse gemeenschap van vóór 1800 kan als volgt worden samengevat: De korenmolen was broodnodig maar het malen deugde niet. Dit gaf ergernis in de stad en ellende bij de molenaar.

Hout en snuif

Amsterdam was vroeger het centrum van de houthandel. Doordat de houtzagers die met de hand zaagden in de komst van de houtzaagmolens een bedreiging voor hun bestaan zagen, kregen deze molens aldaar nauwelijks kans. In de Zaanstreek bestonden minder belemmeringen en toch een goede windvang, zodat hier in 1726 maar liefst 250 houtzaagmolens in bedrijf waren[56]. Het duurde enige tijd voordat in Vlaardingen zo'n molen wordt gebouwd. Dat is molen De Roos en daarbij blijft het. Als achtkantige molen met een gemetselde onderbouw vormt deze met vaartuigen, 'huizinge', koepel, schuur en erf een grote onderneming[57]. In 1852

wordt het voortbestaan van dit bedrijf bedreigd. In het gemeenteverslag van 1852 lezen we dat de houtzaagmolen over het algemeen vrij gunstig werkt[58]. Er waren geen klachten. In 1854 verzoekt wethouder P. K. Drossaert als eigenaar van de houtzaagmolen De Roos om 'buiten nadeel van belendende huurders' de molensloot naar de rivier de Maas te doen verbreden. Dit in verband met de aanvoer van boomstammen. Het verzoek wordt ingewilligd[59].

Niet alleen Drossaert heeft belangen in een windmolen. Ook diverse andere notabelen, meest boekhouders en reders, hebben bijvoorbeeld in de molen De Vrijheid hun geld belegd[60]. Dat de molens in Vlaardingen de werkgelegenheid vergrootten, valt te betwijfelen. In 1858 is in de houtzaagmolen een viertal arbeiders werkzaam[61]. Wanneer dit aantal maatgevend is voor de overige plaatselijke molens – met meer mensen liep je elkaar trouwens maar in de weg – dan komen we aan een zestiental arbeiders. Op een bevolking van 8.426 zielen[62] is dat een te verwaarlozen aantal.

In 1888, als 'De Roos' na het overlijden van Pieter Karel Drossaert in handen is gekomen van Willem Noordijk, wordt ook gebruik gemaakt van stoomkracht voor het in bedrijf houden van de houtzaagmolen. Een verzoek daartoe wordt door Noordijk gedaan op 19 mei van dat jaar[63]. Er worden geen bezwaren tegen de plaatsing van een stoomketel ingediend[64]. Noordijk is niet alleen timmerman, hij is ook houthandelaar[65]. Op 19 juni 1891 vraagt zijn weduwe Johanna Dorsman aan notaris A. Knottenbelt de molen te verkopen. Het bedrijf blijkt te bestaan uit een stoomhoutzagerij met machinegebouw en stoommachine, zaaggebouw, knechtswoningen, paardenstal, houtloodsen en verder getimmerte[66]. De windmolen wordt niet genoemd, dus die is waarschijnlijk gesloopt. In 1987 is aan de Galgkade waar vroeger de houtzaagmolen 'De Roos' stond nog steeds een houthandelaar gevestigd. De vorm van de loodsen doet denken aan die van een windhoutzaagmolen.

Tussen 'De Roos' en 'De Bonte Os' stond snuifmolen 'De Vrijheid'. Deze naam komt pas later voor in de archieven. In een snuifmolen maalt men snuiftabak. Groot is het aantal van deze molens in Nederland nooit geweest. De meeste stonden in de Zaanstreek en in Rotterdam. Na de Franse revolutie raakte het snuiven uit de mode, wat natuurlijk zijn weerslag had op de snuifmaalderij. Merkwaardig genoeg is thans in Rotterdam nog een tweetal snuifmolens te vinden. In Vlaardingen is de snuifmolen reeds in 1784 ook als pelmolen in gebruik genomen[67]. Er is dan tevens een drogerij aanwezig. Kennelijk is deze combinatie voor molenaar Michiel de Bruin niet voldoende om van te leven. In 1838 krijgt De Bruin nul op rekest wanneer hij aan gedeputeerde staten verzoekt op zijn molen koren te mogen malen[68]. Dit was namelijk in strijd met het erfpachtsrecht. Ook de snuif- en pelmolen van De Bruin wordt in 1852 in z'n voortbestaan bedreigd.

Een molen bezitten is één ding, er van te kunnen leven iets anders. Om zijn omzet te verhogen verzoekt in 1884 de nieuwe eigenaar van 'De Vrijheid', Jan Lensveld, om achter zijn molen varkens te mogen houden[69]. Tevens wil hij in 1885 een vergunning om een wagen te mogen plaatsen en een mestvaalt te hebben[70]. Het eerste verzoek wordt toegestaan, het tweede wordt ingewilligd onder voorwaarde dat de plaats van de vaalt door het college van burgemeester en wethouders zal worden

Bovenas en bovenwiel van molen De Bonte Os, ca 1900. Op de gording staat: W. L. Pet, 1856.

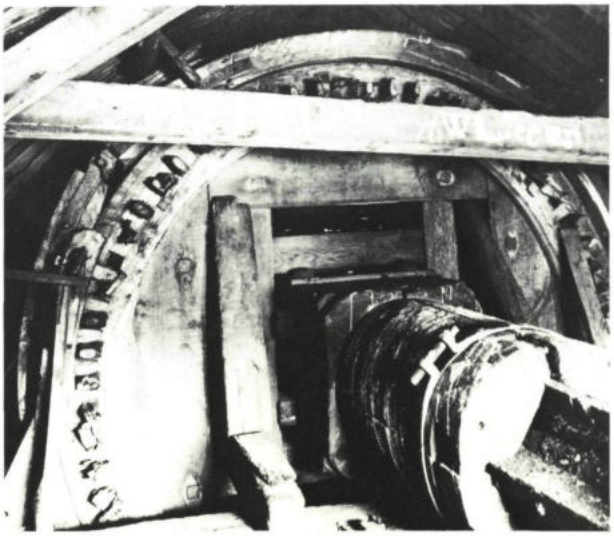

aangewezen[71]. In 1904 nadert het einde van de oude snuifmolen. Rond half elf op een zondagavond in juli van dat jaar slaat met een enorme klap, die heel Vlaardingen doet opschrikken, de bliksem in de molen. Eén van de roeden wordt getroffen, daarna de kap en tenslotte het binnenwerk. Uiteraard breekt er brand uit. De terstond gealarmeerde brandweer is snel ter plekke, hoewel enkele brandspuiten door naamsverwarring 'den Schiedamsche Weg en Singel' (Binnensingel) oprijden[72]. Hierdoor gaat enige tijd verloren. Door de hoogte van de brand en de slechte aanvoer van bluswater is het moeilijk blussen. De hoofdman van de brandweer, A. Maarleveld, en Lensveld zelf klimmen op de kap en dan is de brand spoedig ten einde. Gelukkig is het windstil gebleven, anders zou de ramp niet te overzien zijn geweest. Aan de manschappen wordt aan arbeidsloon 218 gulden en 70 cent uitbetaald[73]. Lensveld zelf zit met een strop. Hij is niet verzekerd!

In 1925 komt het definitieve einde van 'De Vrijheid'. De vereniging ter bescherming van bestaande molens 'De Hollandsche Molen' en de vlaardingse gemeentearchivaris M. C. Sigal proberen sloop te voorkomen[74]. De waardering voor het nationale molenbezit was reeds in die tijd groeiende. Alle inspanning ten spijt gaat 'De Vrijheid' echter voor de bijl. Als argument wordt aan 'De Hollandsche Molen' bericht, nadat de sloop een feit is, dat de molen de laatste tijd door de bebouwing zodanig was ingesloten, dat het niet zo'n groot verlies was voor de stad[75]. Ergens in Vlaardingen moet nog een bord zijn met de naam van de molen erop. Het was destijds een geschenk van Lensveld aan het gemeentebestuur[76].

Verder bouwen

We gaan weer terug naar de negentiende eeuw. In 1851 is pelmolen De Bonte Os in handen van de gebroeders Van Dusseldorp. Drie jaar daarvoor dienden zij een verzoek in om een stuk gemeentegrond aan de Galgkade in erfpacht of koop te krijgen. Dit perceel lag tussen hun molen en de rivier de Maas[77]. Het verzoek leidt uiteindelijk tot de bouw van pelmolen De Hoop[78]. In 1852 willen de gebroeders Van Dusseldorp nóg meer bouwen. Tussen de molens De Bonte Os en De Hoop moet aan de Laan van 't Hoofd (of Hoofdlaan)[79] een stoompelmolen voor het pellen van rijst worden opgericht. Reeds in 1849 hadden de gebroeders op hun verzoek de grond in erfpacht gekregen[80]. Zij hadden dit destijds als waarborg tegen mogelijke concurrentie gedaan. In 1852 is de in aanbouw zijnde stoompelmolen aanleiding tot enige beroering in Vlaardingen. Volgens de eigenaars van houtzaagmolen De Roos, J. de Willigen en P. van Gijn, wordt de stoompelmolen veel te hoog 'opgetimmerd, zodat dit hen een versterkt ongunstig en pijnlijk gevoel' geeft[81]. De hoogte van dit gebouw zal de windvang van hun molen belemmeren, waardoor de heren zich in hun bestaan bedreigd voelen. Overigens zijn De Willigen en Van Gijn niet zelf molenaar. Op de molen is een molenaarsbaas werkzaam. Deze baas had burgemeester Van der Drift op de omloop van de houtzaagmolen toegelaten. Die was zelf ter

De gehavende korenmolen aan de Kortedijk, 1914.

plaatse een onderzoek gaan instellen. Tijdens de raadsvergadering over dit onderwerp ontzegt Van Gijn 'op eenen scherpe toon' de burgemeester het recht om zonder toestemming de molen te betreden, aangezien de molenaarsbaas daartoe geen vergunning kan geven. De burgemeester meent echter van wel, doch biedt Van Gijn zijn verontschuldigingen aan[82]. Veel helpt het allemaal niet. De stemming heeft als uitslag 10 tegen 2 en de gebroeders Van Dusseldorp kunnen verder bouwen[83]. Molenaar De Bruyn van de naastgelegen 'De Vrijheid' berust.

Eigenlijk is het hier een zaak van voortschrijdende modernisering. De ouderwetse windmolen had afgedaan. Wind was er immers maar zo nu en dan en stoom was er altijd. De molens aan de Galgkade waren alle voorzien van een stenen onderbouw. De sloop van 'De Bonte Os' vindt plaats in 1885. Echter, niet voorgoed. De herbouw van de molen volgt in Nieuwendam als korenmolen De Pauw. De sloop van 'De Pauw' vindt in 1934 plaats[84]. De stenen onderbouw van 'De Bonte Os', waarop de houten achtkantige pelmolen stond, blijft nog een tijdje als bedrijfsruimte in gebruik, totdat in 1983 algehele sloop volgt.

Niet alleen werden molens nabij de Galgkade en Laan van 't Hoofd gebouwd. Op 30 juli 1860 dient havenpachter Ary van der Vlis bij de gemeenteraad een verzoek in tot de bouw van twee 'sierlijke burgerwoonhuizen' met twee verdiepingen[85]. Tevens vraagt hij toestemming om op de bovenkamers koffie, thee, wijn en bier te mogen schenken. Nu zijn het de Van Dusseldorps die zouden kunnen protesteren. De twee huizen moeten komen te staan tussen pelmolen De Hoop en 'het station', dat was het vertrekpunt van de veerdienst op het havenhoofd.
De spoorwegverbinding werd immers pas in 1891 aangelegd[86]. Kortom, met mogelijke bezwaren van de gebroeders wordt rekening gehouden. Tot de balie van 'De Hoop' is het 8 ellen. De tekening van de woningen wijst echter op 2½ el boven de balie. Daar echter alleen zuidenwinden hinderlijk voor de windvang van de molen kunnen zijn, gaat men uiteindelijk akkoord.

Adriaan van Dusseldorp wil nog meer bouwen. Op 2 september 1871 ontvouwt hij zijn plannen voor een meelfabriek. Deze zal gebouwd moeten worden langs

Onderbouw en loodsen van de voormalige molen De Bonte Os, ca 1973.

de havenkade op de Laan van 't Hoofd en een hoogte krijgen van 21 meter[87]. Dit zit de destijds berustende De Bruyn niet lekker. Hij ziet zich ten zeerste benadeeld worden in de vrije windvang voor zijn molen. De bouw van de meelfabriek is echter dermate belangrijk voor Vlaardingen dat de molenaar aan het kortste eind trekt. De Bruyn was een godsdienstig man, die het gezag respecteerde. Hij was ook goed voor zijn personeel. Toen eens een knecht bij hem ontslag nam, hield De Bruyn een maand de ontstane vacature open, voor het geval de knecht berouw kreeg . . .[88]. Ook de Van Dusseldorps waren trouwens de beroerdsten niet. Om De Bruyn tegemoet te komen, wordt hem aangeboden hun pelmolen De Hoop op gunstige voorwaarden over te nemen[89]. En zo wordt De Bruyn voor 6.000 gulden eigenaar op 23 januari 1874. Feitelijk is het malen door middel van windkracht op z'n retour. Johannes de Bruyn beseft dat en op 18 november 1877 vraagt hij toestemming tot het oprichten van een stoomwerktuig. Het toestel moet 25 paardekrachten hebben en dient voor het aandrijven van een stoomkoren- en pelmolen. Het geheel komt te staan in het zuidelijke pakhuis aan de Hoofdlaan[90].

Nog een keer wordt 'De Hoop' in het windvangen belemmerd. Ditmaal is het de natuur die Hendrik de Bruyn parten speelt. In 1892 zijn de bomen aan de Hoofdlaan zo hoog gesnoeid, dat De Bruyn aan burgemeester en wethouders verzoekt deze te laten toppen. Aan de gemeentearchitect wordt opgedragen hiervoor zorg te dragen. In later jaren biedt de molen nog enige

tijd onderdak voor de magnesietfabriek van Klaas Rosenboom[91]. In 1904 komt 'De Hoop' terug in het bezit van de familie Van Dusseldorp. Op 7 september van dat jaar meldt de Nieuwe Vlaardingsche Courant dat 'De Hoop' zal worden afgebroken. 'Zoo verdwijnt steeds het een na het ander' meldt deze krant. De bovenbouw wordt gesloopt en verhuist naar het limburgse Swartbroek. Op 26 april 1984 wordt de molen aldaar als gerestaureerde molen De Hoop opnieuw officieel in gebruik genomen[92].

De betekenis van de molens aan de Galgkade voor de vlaardingse samenleving

De bouw van de molens aan de Galgkade hangt nauw samen met de slechte toestand van de visserij in het tweede deel van de achttiende eeuw. Men zocht zijn heil op een ander terrein. De molens hadden echter wel met het visbedrijf te maken. De runmolen maalde ten behoeve van het tanen der netten en de houtzaagmolen draaide voor onder andere de scheepsbouw.

Molen De Vrijheid met daarvoor het molenaarshuis, ca 1910.

Als gevolg van de Frans-Duitse Oorlog in 1870 is de voedselvoorziening in het buitenland in moeilijkheden gekomen. De vraag naar goed houdbare waar is hierdoor gestegen. Rijst was zo'n produkt, maar wel diende men eerst het vlies er af te pellen. Diverse korenmolens in Nederland waren voorzien van een pelwerk. In Groningen stonden destijds 24 koren- en pelmolens. Het gecombineerde bedrijf handhaafde zich hier goed. In de tweede helft van de negentiende eeuw was de windpellerij op z'n hoogtepunt in de Zaanstreek. De nederlandse koloniën hebben de bloei van de zaanse pelmolens bevorderd omdat de vandaar afkomstige rijst vanaf de achttiende eeuw als voedsel in zwang raakte. Ook in Vlaardingen is deze tendens merkbaar. Door napoleons continentaal stelsel was de tabakimport gestaakt. Vandaar dat ook de snuifmolen aan de Galgkade verbouwd werd tot pelmolen. Op de houtzaagmolen na waren alle windmolens ook pelmolens. Er kwam er zelfs nog een bij: 'De Zwaluw' van Terlaak[93]. We komen hierop nog terug.

Aan het eind van de negentiende eeuw namen de door stoom aangedreven pellerijen in snel tempo het werk van de windmolens over. Niettemin bleef men ook de wind als energiebron benutten. Windmolens worden over het algemeen beschouwd als de voorlopers van machinale malerijen. In Vlaardingen ging dat niet anders. De pelmolen De Bonte Os was het begin van de pelnijverheid langs de 'Laan van 't Hoofd'. Nog steeds is er zo'n industrie op die plaats te vinden. Met de bouw van de windmolen De Hoop ging het evenzo. Hadden de molens hun diensten bewezen, dan werden ze onttakeld en afgedankt. Stap na stap werd de weg van industrialisatie afgelegd.

Een vergeten molen in Vlaardinger-Ambacht

Mogelijk geïnspireerd door de aktiviteiten van molenaars elders in de stad richt zeilmaker Ary van der Windt op 12 december 1846, via burgemeester en wethouders van Vlaardinger-Ambacht en Gedeputeerde

Staten van Zuid-Holland, een verzoek aan de koning om een windkoren- en pelmolen te mogen bouwen op een aan hem toebehorend weiland in de Aalkeetbinnenpolder[94]. Het maalapparaat zal komen te staan aan de Maassluisedijk bij de boerderij 'De Vergulde Hand'. Burgemeester en Wethouders geloven niet dat er aan een dergelijke molen behoefte is. Ook al is er in hun gemeente geen korenmolen, in Vlaardingen staat er één aan de Kortedijk en dat is vlakbij de dorpskern van Vlaardinger-Ambacht. Bovendien staan er aan de Galgkade ook diverse molens. Aangezien omwonenden geen bezwaren indienen en de dorpsbestuurders geen andere steekhoudende argumenten naar voren kunnen brengen om hun mening te ondersteunen, adviseren zij koning Willem II het verzoek in te willigen. Zo geschiedt het en Van der Windt kan zijn gang gaan[95]. Hoewel die toestemming krijgt voor een koren- èn pelmolen, maakt hij slechts van het laatste gebruik[96]. Wanneer hij later toch ook graan wil gaan malen, zorgt dat voor enige verwarring bij Gedeputeerde Staten[97]. Zij hadden, dachten zij, Van der Windt toch destijds al toestemming gegeven om graan te mogen malen! Niettemin krijgt hij de goedkeuring zijn pelmolen als korenmolen te mogen inrichten.

Na het overlijden van Ary betaalt zijn weduwe Johanna van der Windt-Mojet alleen nog over 1861 en 1862 het patentrecht[98]. Daarna is de molen waarschijnlijk komen stil te liggen. Pas in 1870 wordt het patentrecht weer betaald, namelijk door Willem George Frederik Terlaak. De familie Terlaak beleefde zeer arme jaren op deze molen[99]. Het was een groot gezin met weinig inkomsten, als gevolg van veel tegenslagen. Doordat de molen onderaan de Maassluissedijk stond, ving hij weinig wind zodat hij niet optimaal kon functioneren. Terlaak zit echter niet bij de pakken neer, hij wil verhuizen! In 1872 dient hij een verzoek in om langs de Zuidbuurtseweg in Vlaardinger-Ambacht op een driehoekig stukje land een achtkantige baliemolen te mogen bouwen[100]. Van de eigenaars van de belendende percelen komt geen tegenwerking. Tijdens de behandeling van het verzoek door burgemeester en wethouders van Vlaardinger-Ambacht op 20 april van eerder genoemd jaar, denkt de voorzitter dat Gedeputeerde Staten wellicht bezwaren kunnen hebben tegen de plaatsing langs de weg. Terlaak, die zelf op de vergadering aanwezig is, wijst in dit verband op de molen aan de dijk te Maassluis, die vlak langs de openbare weg staat en geen problemen voor het verkeer oplevert. Zijn molen zal ongeveer 'veertien meters van den weg' verwijderd blijven. Daarenboven ligt er ook nog een sloot tussen, waarover hij trouwens een vaste brug wil bouwen[101]. Uiteindelijk krijgt hij toestemming voor de bouw van de molen en de brug. Over laatstgenoemde mogen echter geen wagens met smalle vellingen rijden[102]. Nu kan Terlaak aan de slag. De oude molen aan de Maassluisedijk wordt afgebroken en delen ervan worden voor de nieuwe molen gebruikt. Dwars door de weilanden van de Aalkeetbinnenpolder worden wieken, omloop, molenstenen naar de Zuidbuurtseweg gesjouwd. Terlaak kan goed timmeren en heeft deugdelijk gereedschap. Samen met zijn kinderen bouwt hij de molen op[103], die de geschiedenis in zal gaan als 'het molentje van Terlaak'.

Spoorhaven met zweminrichting, links molen De Vrijheid, ca 1915.

Ruim tien jaar werkt hij er als molenaar op. Na een beroerte in 1882 wordt George Terlaak opgevolgd door zijn zoon Simon. In een brief van de oude Terlaak aan zijn broers Maurits en Daniël schrijft hij onder andere: 'Mijn gezin is groot en gezond en mijn zaakje is mooi, maar ik kon altijd meer malen als ik het maar had'. Hij is 52 jaar oud als hij overlijdt. Maar ook Terlaaks molen wordt niet oud. Reeds in 1908 volgt gedeeltelijke afbraak[104]. M. G. Wagenaar-Hummelink, adjunct-directeur van de NV Hollandia in Vlaardingen, koopt in 1909 alles wat van deze molen is overgebleven[105]. Willem, de oudste zoon van Willem George Frederik Terlaak, ver-

Het molentje van Terlaak aan de Zuidbuurtseweg, ca 1900.

trekt in 1902 naar Maasland waar hij een motorische maalderij begint. Later koopt hij molen De Hoop aan de Zuiddijk in Maassluis. Siem Terlaak koopt op 11 november 1895 de molen aan de Kortedijk[106]. Op de plaats waar in Vlaardinger-Ambacht 'het molentje van Terlaak' stond, werd later het zogenaamde Jachthuis gebouwd.

De korenmolen en hoe het verder ging

In 1787, we zeiden het reeds, was op de molen aan de Kortedijk, Jan van Harmelen als huurder verschenen[107]. In zijn huurcontract was een bepaling opgenomen ten aanzien van het rijden door Vlaardingen met wagens beladen met graan en meel. Het was gebruikelijk dat de molenaar het graan bij de bakkers ophaalde en het als meel weer thuisbezorgde. Met name wanneer er een goede wind om te malen was, wilde de molenaar niet veel tijd besteden aan bovengenoemd vervoer. De tijd die hij daarin stak, ging immers van zijn 'maaltijd' af. Het gevolg was dat de molenaarskar met grote snelheid en hoog opgeladen door Vlaardingen sjeesde. In het huurcontract wordt dit verboden[108]. Letterlijk staat er 'de huurder of zijne knecht zullen over 's Heren straaten niet harder mogen rijden dan stapvoets, en buiten noodzakelijkheid niet anders mogen rijden dan over de Hoogstraat, en dat wel over de keystenen en in geenen deele op de kleine steenen en ijdere reis niet meer mogen oplaaden, als des zomers tien groote of twaalf kleine zakken en des winters agt groote of tien kleine zakken'.

Op 12 december 1789 wordt de molen in dermate slechte staat bevonden, dat reparatie niet meer baat. Nog voor de huurperiode afloopt, wordt de molen gesloopt en gaat men over tot nieuwbouw. De nieuwe molen is dezelfde die nu nog aan de Kortedijk te zien is[109]. Niet alleen is er een nieuwe molen, er komt ook een nieuwe molenaar[110]. Op 4 oktober 1796 wordt Pieter Ooykaas de nieuwe huurder. De bakkers van de stad hebben er zelfs geld voor over als Ooykaas molenaar wordt, zo'n vertrouwen heeft men in hem[111]. In 1797 wordt de molen door een 'verschrikkelijke brand' getroffen[112].

Bijna het gehele bovenste gedeelte gaat in de morgen van de achtste september in vlammen op. Tijdens het blussen is er grote verwarring, omdat er van de brandspuit 'eigendunkelijk' verscheidene onderdelen waren weggehaald[113]. Met behulp van een spuit uit Schiedam en door persoonlijke inzet van diverse burgers die zich in de brandende molen wagen, slaagt men er uiteindelijk in het vuur te bedwingen. Als molenaar Ooykaas ter verantwoording wordt geroepen bij de vroedschap, verklaart hij dat de brand buiten zijn schuld om is ontstaan[114]. Volgens hem is de brand vermoedelijk door het onweer veroorzaakt. Dit vond omstreeks 4 uur die nacht plaats. Tussen 8 uur en half negen was hij, Ooykaas, nog boven in de molen geweest en had niets bijzonders gemerkt. Ook had hij niet meer zeil gevoerd dan de molens in Schiedam. De vroedschap is niet erg onder de indruk van zijn verklaring. Men meent dat Ooykaas meer had kunnen doen om voortgang van de brand te beletten[115]. Eén en ander leidt uiteindelijk tot het ontslag van de molenaar. Dit resulteert in een fikse ruzie tussen Ooykaas en echtgenote enerzijds en de vroedschap anderzijds. Tenslotte wordt het ontslag ingetrokken, wat weer tot gevolg heeft dat de bakkers in woede ontsteken. Zij vinden de molenaar kennelijk niet meer zó geweldig.

De molen wordt herbouwd en zal zijn wieken weer laten draaien[116]. Dat is althans de bedoeling. Door allerlei omstandigheden gaat dat echter niet zo vlot. Als gevolg van de brand hadden de bakkers hun graan elders laten malen, waarover zij bijzonder tevreden zijn. Voorts is Ooykaas in ongenade gevallen. De afschaffing van de molendwang maakt het bovendien mogelijk dat ook de pelmolenaars graan gaan malen. Alles bij elkaar zijn de omstandigheden voor de molenaar aan de Kortedijk niet bijzonder gunstig. Wanneer in 1814 het economisch herstel kan beginnen, zijn ook voor de nieuwe molenaar van Rossum de magere jaren voorbij[117]. In 1843 willen burgemeester en wethouders de molen verkopen. De financiële situatie van de gemeente is benard en men denkt op die manier zo'n 26.000 gulden binnen te halen. Dit valt echter tegen, zodat de molen opnieuw verhuurd wordt[118].

De Kortedijk, op de achtergrond de korenmolen, ca 1903.

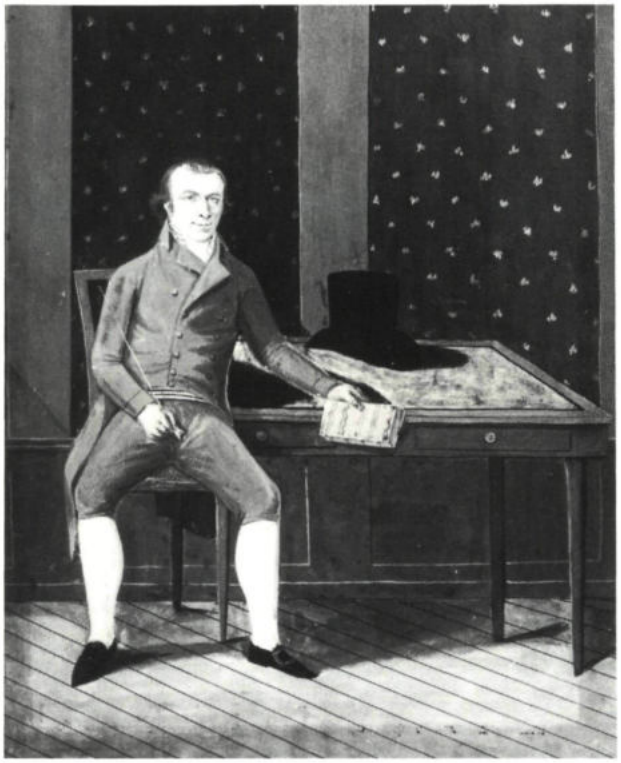

Johannes van Rossum, molenaar, en zijn vrouw Jacoba van Rossum-Van Waart. Aquarellen, ca 1810.

Het patentrecht

In 1805 was door de toenmalige minister van financiën Gogel het patentrecht ingevoerd. Bij de wet van 1819 werd dit nader geregeld. Men beoogde ieder bedrijf te belasten naar gelang van de omvang en de winstgevendheid in vergelijking met andere bedrijven van eenzelfde soort binnen dezelfde gemeente. De belasting was gebaseerd op uiterlijke kenmerken en verschilde per gemeente. Vanaf 1843 ligt molenaar Eduard Boezer verscheidene malen overhoop met de Controleur der Belastingen over de hoogte van het door hem te betalen patentrecht. Vóór die tijd is de molen steeds aangeslagen tegen een huurwaarde van 1.000 gulden. In 1843 echter brengt de nieuwe controleur de huurwaarde omhoog tot 1.420 gulden, hetgeen een aanslag van 42 gulden 60 cent tot gevolg heeft. Boezer tekent daarop bezwaar aan bij het College van Zetters[119], dat zich hiermee kan verenigen, vooral omdat in de eerste 12 huurjaren de familie Boezer op de molen slechts een sober bestaan heeft kunnen vinden. Via een eenvoudig rekensommetje wordt dit duidelijk gemaakt. Blijkens opgave van de Ontvanger der Accijnzen werd jaarlijks 8.300 mud graan verwerkt[120]. Aan maalloon bracht dit ten hoogste 4.500 gulden op, waarvan afgetrokken moest worden: molenhuur 2.000 gulden; loon voor 2 knechten en een jongen 815 gulden; kosten voor het paard 265 gulden; zeilen, touwwerk, bilhamers enzovoorts 160 gulden; onkosten wagen en paardetuig 40 gulden; vet, olie, kaarsen 50 gulden. De totale onkosten waren 3.320 gulden, waardoor voor de molenaar slechts 1.180 gulden overbleef. De zetters zenden deze berekening aan de Controleur der Belastingen, met het advies de aanslag op 35 gulden en 40 cent te brengen. Als antwoord krijgen zij dat de aanslag gehandhaafd wordt, terwijl de huurwaarde het daaropvolgend jaar 1.800 gulden zal worden. Opnieuw ingebrachte bezwaren leiden tot niets, behalve dat de voorgenomen

huurwaardeverhoging in het volgende jaar niet doorgaat[121].

Alles bij elkaar toont dit wel aan dat het voor molenaar Boezer niet eenvoudig is het hoofd boven water te houden. Ook het plaatsen van een pelwerk levert niet veel meer op en in 1853 verlaat hij de molen. Als huurder wordt Boezer opgevolgd door zijn knecht Matthijs Korver[125]. Deze ondervindt veel concurrentie van het stoomgemaal van de gebroeders Van Dusseldorp[126]. De ontwikkeling is echter niet te stuiten en ook Korver kan nauwelijks de huur van de molen opbrengen. Op 2 augustus 1878 koopt Korver op een veiling 'zijn eigen molen' voor 11.100 gulden[127]. Hij is dan al op hoge leeftijd en moet zich diep in de schulden steken. Zo leent hij van Van Dusseldorp 8.000 gulden[128] en van Jacob Korver nog eens 6.000 gulden[129]. Later gaat de molen nog verschillende malen in andere handen over. Zelfs een broer van molenaar Willem Terlaak is enige tijd eigenaar van de molen aan de Kortedijk. In die periode slaat nogmaals de bliksem in de molen, waarbij drie personen gewond raken[130]. In 1914 komt het maalwerktuig weer in het nieuws. Doordat tijdens het malen een wiek door de as is gezakt, is er een stuk van de balie weggeslagen. Bij het omhoog brengen en in gang zetten van de wieken zakt de wiek opnieuw en wordt nog meer balie verwoest[131]. Deze gebeurtenis heeft tot gevolg dat er niet langer op windkracht gemalen wordt. Herstel zou te veel gaan kosten. Terlaak vindt het beter met een gasmotor te gaan malen[132], opdat hij niet meer van de wind afhankelijk zal zijn. De molen wordt gedeeltelijk onttakeld: de kap en de wieken gaan eraf. Wat er overblijft is een molenstomp. Lange tijd is dat zo gebleven, totdat in 1956/1957 de molen wordt gerestaureerd en in volle glorie herrijst. Bij die gelegenheid krijgt hij de naam 'Aeolus', god van de wind. Vlaardingen heeft weer een korenmolen!

De vlaardingse haven, rechts molen De Bonte Os. Potloodtekening van J. Ensing, 1886.

Noten:

1 Met industriemolens bedoelen we de molens die uitsluitend malen om produktiegoederen voort te brengen.
2 Minuteboek van opdrachten van onroerende goederen en kustingen, 1792-1799. Rechterlijke Archieven Vlaardingen (=RAV), inv. nr. 88, fo. 231. Gemeentelijke Archiefdienst Vlaardingen (=GAV).
3 P. Nijhof, Windmolens in Nederland (Zwolle 1983), blz. 7.
4 Kopiestukken van vroedschappen en burgemeesteren. Archief van de ambachtsheer van Vlaardingen (=AAV), inv. nr. 1, fo.229. GAV. Eerder dateren is niet mogelijk gebleken. Het Arenbergarchief, aanwezig in het Algemeen Rijksarchief te Brussel, is slechts gedeeltelijk toegankelijk.
5 Handvesten, Octroyen, Privilegiën en Regten van de stede Vlaardingen ('s-Gravenhage, 1772), blz. 84. M. C. Sigal jr, De stadskorenmolen aan de Kortedijk. Uit Vlaardings Verleden nr. 40.
6 Register van de 10e penning, 1553. Archief Staten van Holland vóór 1572, inv. nr 813. Algemeen Rijksarchief 's-Gravenhage (=ARA).
7 Register van de 10e penning, 1556. Archief Staten van Holland vóór 1572, inv. nr 1135. ARA.
8 Register van de 10e penning, 1561. Archief Staten van Holland vóór 1572, inv. nr 1135. ARA.
9 Als noot 3.
10 Register van verhuring van stads-accijnzen en andere goederen, alsmede resolutiën van Baljuw, Schout, Burgemeesteren, Schepenen en Vroedschap, 1555-1617, 5 januari 1585. Archieven Stadsbestuur Vlaardingen (=ASV), inv. nr 1, fo. 168/169. GAV.
11 Stadsrekening 1585. ASV, inv. nr 105 fol. 98. GAV.
12 Nijhof, a.w., blz. 50 e.v.
13 Rekeningen van de Thesauriers, 1573-1795, ASV, inv. nrs 105-119. GAV.
14 Verhuurboek stadsgoederen, 1662. RAV, inv. nr 140 fo. 30. GAV.

15 Resolutiën van de Vroedschap, 19 december 1681. ASV, inv. nr 2, fo. 102. GAV.
16 Resolutiën van de Vroedschap, 1 en 8 februari 1685. ASV, inv. nr 2, fo. 126 en 127. GAV.
17 Als noot 16.
18 Verhuurboek stadsgoederen, 1688. RAV, inv. nr 141, fo. 36. GAV.
19 Resolutiën van de Vroedschap 1617-1795. ASV, inv. nr. 3, fo. 36. GAV.
20 Als noot 18.
21 Als noot 18.
22 Notariële Archieven Vlaardingen (=NAV) inv. nr 49, aktenr 49, aktenr 57. GAV.
23 NAV, inv. nr 43, aktenr 122. GAV.
24 Minuteboek van opdrachten van onroerende goederen en kustingen, 1658-1808. RAV inv. nr 82, fo. 1. GAV.
25 P. G. Q. Sprenger van Eijk, Geschiedenis en Merkwaardigheden der Stad Vlaardingen (Vlaardingen, 1972), blz. 112 e.v.
26 Resolutieregister van de Vroedschap, 1617-1795. ASV, inv. nr 6, fo. 106. GAV.
27 Eén en ander werd door Piek en Den Hond gemotiveerd met de woorden: 'Zijluijden wel genegen zoude zijn, alhier ter steed een runmolen op de regten met zijn daartoe behorende loots?'. Als noot 26.
28 Als noot 26.
29 Memorieboek van Burgemeesteren, 1787-1795. ASV, inv. nr 73, fo. 78. GAV.
30 Register van opdrachten van onroerende goederen en kustingen, 1569-1775. RAV, inv. nr 93 fo. 81. GAV.
31 Heerlijke rechten, 10 maart 1778. AAV, de molens en het regt van de wind, 1377-1786, inv. nr 27e. GAV.
32 Resolutieregister van de Vroedschap, 1617-1795. ASV, inv. nr 6, fol. 128. GAV.
33 Van Bommel motiveert één en ander als volgt: 'dat hij wel genegen zoude zijn een zaagmolen met al het geene daartoe al verder nodig mogt zijn?'. Als noot 32.
34 Als noot 32.
35 M. C. Sigal jr, De molens aan de Galgkade. Uit Vlaardings Verleden, nr. 38.
36 NAV, inv. nr 67, aktenr 5. GAV.
37 Overeenkomst van Burgemeesteren met eigenaren van de zaagmolen o.a. over het verhogen van de dijk, 16 juni 1794. ASV, inv. nr 87. GAV.
38 Resolutiën van de Vroedschap, 1617-1795. ASV inv. nr 6, fo. 124. GAV.
39 Blaffert van eigendommen, 1788-1807. AAV, inv. nr 28. GAV.
40 Sprenger van Eijk, a.w. blz. 135.
41 Dit 'woord' zou slaan op de stadstimmerman en architekt Van Schie om molens te bouwen en daarmee het koopbeleid, de ekonomie, aan te wakkeren. Dat hijzelf geen molens stichtte hebben we gezien. Hij timmerde (bouwde) wel.
42 Resolutiën van de Vroedschap, 5 januari 1585. AAV, inv. nr 1, fo. 25. GAV.
43 Resolutiën van de Vroedschap, 12 januari 1585. ASV, inv. nr 1, fo. 171. GAV.
44 Stadsrekening, 1586. ASV, inv. nr 105, fo. 105. GAV.
45 Stadsrekening, 1587. ASV, inv. nr 105, fo. 113. GAV.
46 Resolutiën van de Vroedschap, 31 december 1585. ASV, inv. nr 1, fo. 179. GAV.
47 Stadsrekening, 1600. ASV, inv. nr 106, fo. 90. GAV.
48 Register van dagelijksche resolutiën en appointementen van Baljuw, Schout, Burgemeesteren en Schepen, 1604-1703. ASV, inv. nr 44, fo. 4. GAV.
49 Noten van de Vroedschap, 28 september 1619. AAV. inv. nr 2, fo. 52. GAV.
50 Kopiestukken van de Vroedschap en Burgemeesteren, 14 december 1619. AAV, inv. nr 1, fo. 29. GAV.
51 Stadsrekening 1630. ASV, inv. nr 108. GAV.
52 Nijhof, a.w., blz. 8.
53 Als noot 18.
54 Resolutiën van de Vroedschap, 1617-1795. ASV, inv. nr 5, fo. 167. GAV.
55 Resolutiën van de Vroedschap, 1617-1795. ASV, inv. nr 5, fo. 174. GAV.
56 Nijhof, a.w., blz. 25.
57 Minuteboek van opdrachten van onroerende goederen en kustingen, 1658-1808. RAV, inv. nr 89, fo. 107. GAV.
58 Gemeenteverslag 1852. Archieven Gemeentebestuur Vlaardingen 1813-1962 (=AGV), inv. 445. GAV.
59 Notulen Burgemeester en Wethouders, 15 maart 1854. AGV, inv. nr 134, fo.33.GAV.
60 Minuteboek van opdrachten van onroerende goederen en kustingen, 1658-1808. RAV, inv. nr 86, fo. 163. GAV.
61 Gemeenteverslag 1858. AGV, inv. nr 451. GAV.
62 J. L. Terwen, Het Koninkrijk der Nederlanden, voorgesteld in eene reeks van 136 naar de natuur geteekende gezigten (Gouda, 1858), blz. 238.
63 Notulen Burgemeester en Wethouders, 19 mei 1888, AGV, inv. nr 168, fo. 93. GAV.
64 Notulen Burgemeester en Wethouders, 2 juni 1888. AGV, inv. nr 168, fo. 104. GAV.
65 NAV. notaris A. Knottenbelt, aktenr 1, 2 januari 1884. GAV.
66 NAV, notaris A. Knottenbelt, aktenrs 203 en 210, 19 juni 1891. GAV.
67 Als noot 60.
68 Notulen Gemeenteraad, 29 augustus 1838. AGV, inv. nr 3. GAV.
69 Notulen Burgemeester en Wethouders, 13 juni 1884. AGV, inv. nr 164, fo. 570. GAV.
70 Notulen Burgemeester en Wethouders, 2 mei 1885. AGV, inv. nr 165, fo. 387. GAV.
71 Notulen Burgemeester en Wethouders, 2 mei 1885. AGV, inv. nr 165, fo. 387. GAV.
72 Nieuwe Vlaardingsche Courant (=NVC), 27 juli 1904.
73 Gemeenteverslag 1904. AGV, inv. nr 538. GAV.
74 Archief van de Gemeentelijke Archiefdienst Vlaardingen, correspondentie 1925, nr 8. 10, 31 maart 1925. GAV.
75 Archief van de Gemeentelijke Archiefdienst Vlaardingen, correspondentie 1925, nr 8. 34, 10 november 1925. GAV.
76 Notulen Gemeenteraad, 22 april 1925. AGV, inv. nr 58, blz. 108. GAV.
77 Akte van erfpacht, 6 november 1848. AGV, inv. nr 16, fo. 196. GAV.

78 Uitgaande stukken Burgemeester en Wethouders, 25 februari 1851. AGV, inv. nr 480, fo. 79. GAV.
79 Thans Westhavenkade.
80 Notulen Gemeenteraad, 23 januari 1849. AGV, inv. nr 4, fo. 212. GAV.
81 Notulen Gemeenteraad, 16 november 1852. AGV, inv. nr 6, fo. 46 en 51. GAV.
82 Als noot 80.
83 Als noot 80.
84 Rotterdamsch Nieuwsblad, 30 oktober 1934.
85 Notulen Gemeenteraad, 30 juli 1860, AGV, inv. nr 8, fo. 90. GAV.
86 P. van West, Vlaardingen en Vlaardinger-Ambacht voorheën en thans (Vlaardingen 1910), blz. 132.
87 E. T. Eikema en H. A. B. Neleman, Van bloemfabriek tot pelmolen, anderhalve eeuw molenaarsbedrijf tussen Galgkade en Westerhoofd. In: Historisch Jaarboek Vlaardingen 1984 (Vlaardingen 1984), blz. 72.
88 Bastiaan Maat, Mijn levensloop, 1853-1911 (Vlaardingen 1982), blz. 33.
89 NAV, notaris J. van Stipriaan Luiscius, aktenr 9, 23 januari 1874. GAV.
90 Notulen Burgemeester en Wethouders, 10 november 1877. AGV, inv. nr 157, fo. 171. GAV.
91 A. Bijl Mz. Beeldverhaal van Vlaardingen (Vlaardingen 1968), deel 3, blz. 8 en 33.
92 NVC, 23 april 1985.
93 A. Bijl Mz Beeldverhaal van Vlaardingen (Vlaardingen 1977), deel 1, blz. 68. Bijl is de enige die deze molen van Terlaak 'De Zwaluw' noemt.
94 Uitgaande stukken, 12 december 1846. Archieven Gemeentebestuur Vlaardinger-Ambacht (=AGVA), inv. nr 164. GAV.
95 Ingekomen stukken, 12 januari 1847. AGVA, inv. nr 47. GAV.
96 Uitgaande stukken, 14 maart 1856. AGVA, inv. nr 166, fo. 53. GAV.
97 Notulen Gemeenteraad. AGVA inv. nr 3 fo. 114. GAV.
98 Uitgegeven patentrechten, 1850-1874. AGVA, inv. nr 1413. GAV.
99 Familieblad familie Terlaak, 'Simon Terlaak, 1868-1953', blz. 126. GAV.
100 Ingekomen stukken, 20 april 1872. AGVA, inv. nr 72, fo. 28. GAV.
101 Notulen Gemeenteraad, 20 april 1872. AGVA, inv. nr 4. GAV.
102 Als noot 100.
103 Als noot 99.
104 Kadastrale leggers, 1904, art. nr 1-2569. AGVA, inv. nr 1433, fo. 777/3. GAV.
105 Kadastrale leggers, 1904, art. nr 1-2569. AGVA, inv. nr 1433, fo. 777/5. GAV.
106 NAV, notaris A. Knottenbelt, aktenr 358, 11 november 1895, GAV.
107 Resolutiën van de Vroedschap, 25 januari 1787. ASV, inv. nr 6, fo. 177. GAV.
108 NAV, inv. nr 63, aktenr 24, 21 april 1787. GAV.
109 Memorieboek van Burgemeesteren, 1725-1795, 12 december 1789. ASV, inv. nr 73, fo. 40. GAV.
110 Akte van verpachting/verhuring, 4 februari 1796. ASV inv. nr 342. GAV.
111 Akte van verpachting/verhuring, 1783-1795, ASV, inv. nr 81. GAV.
112 Notulen van de Municipaliteit, 9 september 1797. ASV, inv. nr 325, fo. 180. GAV.
113 Ingekomen en verzonden brieven, 20 september 1797. Archief van Brandmeesters, inv. nr 9. GAV.
114 Notulen van de Municipaliteit, 8 september 1797. ASV, inv. nr 325, fo. 179. GAV.
115 Als noot 112.
116 Stadsrekening 1798. ASV, inv. nr 359. GAV.
117 Sprenger van Eijk, a.w., blz. 256.
118 Notulen Gemeenteraad, 22 maart 1843. AGV, inv. nr 3, fo. 338. GAV.
119 Een 'zetter' is een hoofdambtenaar voor de regeling van de aanslag van belastingen.
120 Register van ingekomen bezwaarschriften, adviezen en beslissingen, 1814-1927, 13 december 1843. Archief College van Zetters (=ACZ), inv. nr 1, art. nr 81. GAV.
121 Register patentschuldigen 1844/1845. AGV, inv. nr 2416, blz. 18. GAV.
122 Als noot 121.
123 Als noot 121, blz. 67.
124 ACZ, 7 januari 1846, inv. nr 1, art. nr 100. GAV.
125 Ingekomen stukken Burgemeester en Wethouders, 26 april 1853. AGV, inv. nr 391, nr 317. GAV.
126 Notulen Burgemeester en Wethouders, 19 mei 1860. AGV, inv. nr 140, fo. 45. GAV.
127 Gemeenteverslag 1878. AGV, inv. nr 471, fo. 70. GAV.
128 NAV, inv. nr 255, aktenr 235, 2 november 1878. GAV.
129 NAV, notaris A. Knottenbelt 1879, aktenr 151, 8 augustus 1879. GAV.
130 NVC, 11 december 1901.
131 NVC, 4 februari 1914.
132 Ingekomen stukken, 1 augustus 1914. AGV, inv. nr 996, nr 110. 37. GAV.

EEN GEMEENTESECRETARIS OP ZWART ZAAD,
de 'onfortuinigen levensloop' van Reinier Kikkert

Leon Bovée

Inleiding

Ten einde raad verzocht op 1 november 1848 Reinier Kikkert het vlaardingse stadsbestuur hem als eerste klerk ter secretarie van de stad Vlaardingen een salarisverhoging alsmede een eenmalige gratificatie toe te kennen vanwege onder meer 'zijnen onfortuinigen levensloop[1]'. Het schriftelijk verzoek wekte mijn belangstelling voor deze persoon, die enkele jaren later tot gemeentesecretaris zou worden benoemd. Het hierna volgend artikel is het resultaat van een archivalische speurtocht naar de levensloop van een merkwaardig ambtenaar.

Reinier Kikkert als klerk ter secretarie. Tekening van zijn vader Pieter, ca 1825.

Het geslacht Kikkert staat in de 16e en 17e eeuw in aanzien. In vrouwelijke lijn is het geslacht verbonden met de enkhuizense familie Semeyns, en daardoor ook met de graven van Egmond. Door de Semeynssen worden aan de Oranjes grote renteloze voorschotten verstrekt in de 80-jarige strijd tegen de Spanjaarden. Ze worden daarvoor met privileges beloond[2]. Eén van die privileges is het bekende en opmerkelijke Semeynsprivilege. Dit bepaalt dat leden van de familie, met al hun nakomelingen, het voorkeursrecht krijgen voor elke openbare betrekking, waarvoor zij maar enigszins geschikt geacht kunnen worden[3]. Ook de Kikkerts maken hier later aanspraak op.

De Kikkerts zijn afkomstig uit Westfriesland, met name Texel en Enkhuizen. De grootvader van Reinier, Hendrik Kikkert, vertrekt omstreeks 1770 vanuit Texel naar Leiden. In 1771 treedt hij in deze stad in de Pieterskerk in het huwelijk met Catharina Klinkenberg. Eén van de acht kinderen, die uit het huwelijk worden geboren, is Pieter. Hij treedt in 1798 in het huwelijk met Catharina Johanna Heijblom. Zijn beroep is kantoorbediende. Uit dit huwelijk wordt op 23 januari 1803 in Leiden onze hoofdpersoon, Reinier, geboren.

Reinier in zijn jeugdjaren

Nog in datzelfde jaar verhuist het gezin Kikkert naar Schiedam. Pieter is immers bij de schiedamse firma H. Bredero Azn benoemd als comptoirhouder, zeg maar boekhouder-administrateur. Deze betrekking is van korte duur, want op 1 mei 1809 treedt Pieter in dienst bij het vlaardingse compagnieschap van Jacobus Hoogendijk, Johan George Betz en Jan de Willigen. Als comptoirboekhouder gaat hij 1.000 gulden per jaar verdienen. Zijn jaarsalaris wordt met 100 gulden verhoogd als de napoleontische oorlogen eindigen en de handel herleeft. Twee keer per jaar krijgt hij een douceur van 25 gulden, namelijk op nieuwjaarsdag en tij-

dens de kermis. Bovendien mag hij het pand boven het kantoor aan de Waalsteeg gratis bewonen. Zijn werktijden zijn van 9 tot 12 uur en van 2 tot 5 uur. Voor twee halve dagen per week krijgt hij toestemming zijn werkzaamheden bij de firma Bredero voort te zetten[4]. In juni 1809 vestigt het gezin Kikkert zich in Vlaardingen[5].

In oktober 1811 wordt Pieter te zamen met zijn broodheren door de franse gendarmes opgepakt en in de gevangenis in Amsterdam opgesloten onder verdenking van ontduiking van het napoleontische continentale stelsel. Wat is er gebeurd? In het voorjaar van 1811 krijgt de compagnieschap bij wijze van hoge uitzondering toestemming van de franse autoriteiten in 's-Gravenhage om met de hoeker De Vriendschap ter visvangst uit te varen. Echter, bij terugkeer van de hoeker in Amsterdam ontdekt de douane bij toeval dat er niet alleen meer haringvaten aan boord zijn dan tijdens het vertrek, maar ook dat er onder de hut van de kapitein ijslandse wanten en kousen verstopt zijn. Deze goederen vallen onder de contrabande van het strenge continentale stelsel, dat beoogde Engeland op de knieën te krijgen door het vasteland van Europa hermetisch voor dat land af te sluiten. De wanten en kousen wijzen op contacten met IJsland en ...Engeland. Het kantoor, annex woonhuis wordt grondig onderzocht. Pas na een half jaar worden de arrestanten weer in vrijheid gesteld[6].

Als gevolg van deze nare ervaring behoeft Pieter niet lang na te denken wanneer op 3 augustus 1813 de stedelijke ontvanger Andries Voogd zijn ontslagbrief inlevert bij het vlaardingse stadsbestuur. Nog diezelfde dag solliciteert Pieter naar de vacant komende functie[7]. Al op 7 augustus benoemt de stedelijke raad hem tot ontvanger met een jaarwedde van 700 gulden. Op jaarbasis gaat zijn inkomen er zeker 300 gulden op achteruit, een flinke financiële aderlating!

Reinier als klerk ter secretarie

Inmiddels moet Pieter voor 12 kinderen de kost verdienen. Daarom zal hij spoedig op zoek zijn gegaan naar bezoldigde baantjes voor zijn opgroeiende kinderen. Ondenkbaar is zeker niet dat hij gebruik gemaakt heeft van zijn vele ambtelijke contacten als stedelijk ontvanger. Zo krijgt Reinier werk aangeboden op de stadssecretarie. Op 17-jarige leeftijd wordt hij met ingang van 1 november 1820 benoemd tot 2e klerk ter secretarie[8].

Reinier vindt naast zijn ambtelijke werkzaamheden nog voldoende tijd om enige nevenfuncties te vervullen, want in de patentbelasting, een belasting op zelfstandige ondernemingen, wordt hij in 1822 aangeslagen als boekverkoper[9], in 1823 tevens als 'splitter in de nederlandse loterij'[10].

Hij spaart flink, want op 9 maart 1825 koopt Reinier een huis met erf aan de oostzijde van de Hoogstraat van de erfgenamen van Anthonie Vaster voor 1.500 gulden[11]. Hiervoor hoeft hij bij de spaarbank slechts 700 gulden op hypotheek te lenen tegen 5 procent rente. In 1831 lost hij de lening af. In 1825 opent hij in dit pand een (kantoor-)boekhandel. Vanaf dat jaar wordt hij voor de patentbelasting ook aangeslagen als winkelier[12]. Tevens begint hij in dit pand in 1827 een openbare lees- en uitleenbibliotheek[13], de eerste bibliotheek die Vlaardingen in deze vorm gekend heeft. De ope-

Gemeentesecretaris Reinier Kikkert. Crayontekening van Walther Kupfer, ca 1855.

ningstijden zijn van 7 tot 22 uur, met uitzondering van zon- en feestdagen. Een jaarabonnement kost 6 tot 10 gulden, afhankelijk van het aantal boeken dat in één keer geleend mag worden. De bibliotheek voorziet in een grote behoefte, want door diverse uitbreidingen van de boekencollectie is in 1830 de catalogus aan zijn derde herdruk toe. De bibliotheek van de vlaardingse archiefdienst bezit een uniek exemplaar van deze catalogus, getiteld 'Generale naamlijst of beredeneerde catalogus der boekwerken, uitmakende de openbare leesbibliotheek van R. Kikkert, boekhandelaar te Vlaardingen, opgerigt in 1827'. Een grote verscheidenheid van boeken wordt in deze catalogus met in totaal 671 titels aangeboden, van 'Vrolijke taferelen, toegewijd aan de vrienden van luim en gezelligheid' tot de ernstige 'Leerredenen van den boven alle lof verheven (dominee) Van der Palm'. In 1839 wordt de waarde van de bibliotheek geschat op het niet geringe bedrag van 1.000 gulden[14]. Brengt iemand zijn geleende boeken niet tijdig terug, dan wordt zijn naam in de volgende catalogus afgedrukt 'met capitale letters, ter waarschuwing voor anderen'. Op de laatste pagina van de catalogus geeft Kikkert een opsomming van de artikelen, die in zijn 'goedgesorteerde boekwinkel' verkrijgbaar zijn, zoals schrijfleien en pennemessen. Tenslotte deelt hij mee dat hij 'de predikbeurten uitgeeft voor eene gulden in het jaar'. Deze uitgave bestaat uit een smalle strook papier, die wekelijks verschijnt met de data en tijden der kerkdiensten, en met de namen van de predikanten die erin voorgaan. Ook geeft hij andere, voornamelijk gelegenheidsdrukwerkjes uit. Maar als uitgever schuwt Reinier ook het wat grotere werk niet. Zo verschijnt in 1840 bij hem het 135 pagina's tellende boekje van A. van der Hoeven, Geschiedenis der stad Vlaardingen, voor het opkomend geslacht[15].

Het kan haast niet anders dan dat Reinier in zijn nevenactiviteiten bijgestaan wordt door zijn vrouw Clazijna Drop, met wie hij op 23 augustus 1826 trouwt. Door dit huwelijk ontvangt Reinier 500 gulden uit de zeer rijke nalatenschap van Clara van Spaarwoude[16]. In haar testament had die in 1598(!) bepaald dat al haar erfgenamen en hun nakomelingen een jaarlijks legaat of een som geld bij huwelijk zouden ontvangen[17]. Het huwelijk is van korte duur, want op 14 augustus 1828 overlijdt Clazijna: de eerste tegenslag in 'zijnen onfortuinigen levensloop'. Op 9 juli 1827 is hun enige kind, Petronella, geboren. Op 14 augustus 1831 hertrouwt Reinier in Brielle, met Anna Jacoba de Graaff, een dochter van de brielse boekhandelaar Jacob de Graaff. Dit huwelijk wordt verrijkt met 4 kinderen.

Door zijn toenemend aantal kinderen wordt zijn woning annex boekhandel en bibliotheek aan de Hoogstraat waarschijnlijk te klein. Op 21 november 1835 koopt hij een groot woonhuis aan de noordzijde van de Kwakelsteeg, hoek Biersloot voor 600 gulden[18]. Van Jan Koolhaalder, rentenier, leent hij 350 gulden, tegen 5 procent rente[19]. Zijn (kantoor-)boekhandel annex bibliotheek zet hij voort aan de Hoogstraat.

Ook het huwelijk met zijn tweede vrouw is van betrekkelijk korte duur, want op 2 juli 1839 sterft Anna Jacoba op 33-jarige leeftijd. Binnen een jaar, op 19 februari 1840, hertrouwt Reinier met Adriana Jacoba de Graaff. Zij is een jongere zuster van Anna Jacoba. Na ruim vier maanden, op 27 juni, wordt hun enig kind, Pieter, geboren. Hij overlijdt echter binnen vier weken. Het noodlot lijkt Reinier inderdaad te achtervolgen, als op 7 juli 1842 ook zijn derde vrouw, op slechts 26-jarige leeftijd, overlijdt. Op 1 november 1843 treedt Reinier, inmiddels 40 jaar oud, voor de vierde keer in het huwelijk. Dit huwelijk met de 22-jarige Hillegonda van Letten van Rossen houdt tot aan zijn dood stand. Uit dit huwelijk zullen 9 kinderen geboren worden.

Reinier moet in de loop der jaren voor 14 kinderen de kost verdienen, zeker voor die tijd, toen kinderbijslag niet bestond, geen gemakkelijke opgave! Naast zijn vele bovengenoemde nevenbetrekkingen laat hij zich daarom vanaf 1844 tevens inschrijven voor de patentbelasting als 'ondernemer van publieke verkoopingen'[20], veilinghouder dus. Hij komt zelfs ook nog voor als wijnhandelaar[21]. Langs allerlei wegen tracht hij zijn deerniswekkende ambtenaarstractement aan te vullen, maar zijn inkomen blijft ontoereikend. Op 1 november 1848 schrijft hij ten einde raad zijn rekest aan het vlaardingse gemeentebestuur. Een eenmalige gratificatie van 250 gulden en een weddeverhoging van 100 gulden per jaar vindt hij wegens 'den 28sten verjaardag van zijnen eerlijken en getrouwen stedelijken diensttijd' en 'zijnen onfortuinigen levensloop'[22] gerechtvaardigd. De raad is het hier niet mee eens, want zonder zich verder in de zaak te verdiepen besluit zij op 6 november

Gemeentesecretaris Reinier Kikkert, ca 1860.

'dat er geen termen gevonden zijn om aan zijn verlangen te voldoen[23]. Daarmee is voor het stadsbestuur de kous af.

Reinier Kikkert gemeentesecretaris

Als Johan Andreas Boeglos, sinds 1814 stedelijk secretaris, op 20 januari 1850 plotseling overlijdt, solliciteert Reinier nog dezelfde dag naar de, zeker in zijn ogen, dik betaalde functie. Het bekende spreekwoord 'de een zijn dood, is de ander zijn brood' lijkt in zijn meest letterlijke betekenis voor Reinier op te gaan. Maar voor het zover is, zal er nog heel veel water door de Maas stromen! In zijn brief verzoekt hij de edelachtbare heren burgemeester, wethouders en leden van de stedelijke raad om 'uit aanmerking van zijnen veeljarigen dienst, en daarvoor verkregen geschiktheid en zaakkennis, acht te willen slaan op zijn persoon'[24]. In totaal melden zich tien sollicitanten aan.

In het stedelijk reglement van 1824 is de procedure vastgelegd: zowel de raad als het college van burgemeester en wethouders maken een voordracht van elk 2 kandidaten, waarna de Koning, op voordracht van de minister van Binnenlandse Zaken, een besluit neemt[25]. In de raadsvergadering van 4 februari wordt over de voordracht gestemd: na herstemming krijgt Joannis Oudorp Kortebrand, secretaris van de gemeente Kralingen 6 stemmen tegen Reinier 5. Als tweede kandidaat wordt op de nominatie geplaatst Jan de Willigen, kandidaat-notaris te 's-Gravenhage met 6 stemmen tegen Reinier, die wederom op 5 stemmen blijft steken[26]. Op 6 februari maakt het college van burgemeester en wethouders zijn voordracht op: tot eerste kandidaat wordt Reinier gekozen met 2 stemmen, tegen A. Lorié, kandidaat-notaris te Rotterdam met 1 stem[27]. In zijn brief van 18 februari 1850 maakt de gouverneur van Zuid-Holland namens de minister van Binnenlandse Zaken het gemeentebestuur er op attent dat de kandidaten van de raad niet benoembaar zijn, omdat zij geen vlaardingse ingezetenen zijn[28] en hij verzoekt het raadsvoorstel te herzien. Echter, in de vergadering van 20 februari blijft de raad unaniem in zijn voordracht volharden. Enkele raadsleden besluiten op eigen initiatief een brief naar de minister te schrijven. In deze brief motiveren zij waarom de meerderheid van de raad de kandidaten, die formeel aan de wettelijke eisen voldoen, niet geschikt acht[29]. De hele, in onze ogen merkwaardige procedure, werpt duidelijk licht op de toenmalige bestuurscultuur. Over Reinier schrijven zij onverbloemd: 'De heer Kikkert is wel sedert dertig jaren op de Secretarie werkzaam, en indien hij zich dien tijd te nut had gemaakt, was dezelve zeker meer dan voldoende om grondig ervaren te worden in al hetgeen tot het secretariaat behoort. Maar naar het oordeel van de ondergetekenden heeft hij steeds zijne werkzaamheden zonder zelfonderzoek geheel werktuiglijk verrigt, zodat hij wel eenige kennis van het dagelijksch

voorkomende en loopende werk heeft, doch alle wezenlijke kunde, welke voor een goede waarneming van het secretariaat vereischt wordt, mist. En wanneer dit gemiste bestond bij iemand nieuw in dergelijke betrekking geplaatst, zoude men de hoop kunnen voeden dat hij bij eenen gereden aanleg zoals de vereischte kundigheden, door vlijt en studie zoude kunnen eigen maken. Doch bij iemand welke zoo ruimschoots in de gelegenheid is geweest om die kundigheden te verkrijgen moet men of gebrek aan aanleg of volslagen gebrek aan lust vooronderstellen, en beiden maken hem voor de betrekking ongeschikt'. Aan duidelijkheid laat hun mening over het functioneren van Reinier niets te wensen over. Geen enkel begrip lijkt aanwezig voor Reiniers huiselijke zorgen, hij moest eenvoudig wel bijbaantjes nemen zoveel hij kon, want de salariëring was ronduit onvoldoende. Bovendien achten de raadsleden het naar de geest van het stedelijk reglement onjuist dat twee zo belangrijke stedelijke functies als die van secretaris en ontvanger in handen zouden komen van twee zeer nauwe bloedverwanten (Reiniers broer Hendrik was in 1848 zijn vader opgevolgd als stedelijk ontvanger), waardoor 'als het ware eene familieregering geboren' werd. Al deze bezwaren van de raad worden echter door de minister terzijde geschoven, want op 3 maart 1850 wordt Reinier op voordracht van de minister van Binnenlandse Zaken door koning Willem III benoemd tot stedelijk secretaris[30].

Zat in Den Haag op dat moment meer mildheid dan in Vlaardingen, of heeft Reiniers aanspraak op het Semeynsprivilege een rol gespeeld? Het is uit de archieven niet op te maken. In ieder geval is het toch opmerkelijk dat het gezin van Pieter Kikkert (die zich in 1809 als eenvoudige kantoorbediende in Vlaardingen vestigde) tot de opheffing van dit privilege door minister Thorbecke kort na 1850 (dus binnen een periode van ruim 40 jaar!), in Vlaardingen 2 stedelijke ontvangers en 1 stedelijk secretaris heeft voortgebracht! Bovendien vindt na afschaffing van dit privilege geen enkele benoeming meer plaats van een familielid in een ambtelijke functie in Vlaardingen. In een brief uit 1947 schrijft een kleinzoon van Reinier dat zijn voorouders verschillende keren met succes een beroep hebben gedaan op zowel koning Willem I, II als III om dit privilege na te komen[31]. In het familiearchief Kikkert treffen we vele stukken aan van rond 1850, die hun aanspraken op het privilege moesten bewijzen. Reinier en zijn broers menen daadwerkelijk rechten op dit privilege te kunnen laten gelden, want bij de afschaffing ervan overwegen zij het geleende geld van de koninklijke familie terug te vorderen. Op advies van verschillende advocaten zien zij van een juridische procedure af. De weg zou lang worden en bovendien zou weinig van het kapitaal voor hen overblijven door de vele nakomelingen[32]. Dit proces zou waarschijnlijk voor de Kikkerts slecht zijn afgelopen, want de genealoog J. F. Daarnhouwer bewijst bijna 100 jaar later, in 1954, dat hun aanspraak op het privilege niet terecht was[33]. Dit privilege was overigens een laat restant van de maatschappij van vóór de franse tijd met zijn erfelijke uitzonderingen ten opzichte van het voor allen geldende, veelal ongeschreven recht.

Op 13 maart wordt Reinier als stedelijk secretaris beedigd en geïnstalleerd door de raad[34]. Als op 29 juni 1851 de gemeentewet van kracht wordt en de naamgeving stad voor de derde bestuurslaag gewijzigd wordt in gemeente, verandert Reiniers functienaam in gemeentesecretaris. Door zijn benoeming stijgt zijn salaris van 600 tot 1.100 gulden op jaarbasis[35]. In 1854 komt zijn wedde zelfs op 1.400 gulden in verband met de toename van de vlaardingse bevolking boven de grens van 8.000 inwoners[36]. Deze loonsverhogingen van in totaal meer dan 100 procent zijn waarschijnlijk voldoende om nu wel in het onderhoud van zijn gezin te kunnen voorzien, want op 7 juli 1852 verkoopt Reinier zijn boekhandel annex bibliotheek aan de Hoogstraat aan Johan August Kanngieser voor 3.200 gulden[37]. Kanngieser zet Reiniers boekhandel voort. Zijn woonhuis aan de Kwakelsteeg verkoopt hij openbaar in december 1853 aan de gebroeders Steyger[38]. Inmiddels is Reiniers gezin verhuisd naar de Hoogstraat[39].

Dat de nieuwe secretaris zichzelf een zeer consciëntieuze ambtenaar acht, kunnen we opmaken uit de inventarisatie van de stedelijke archieven van Vlaardingen, waarmee hij, ingevolge zijn instructie is belast. Voorafgaande aan de inventarisatie schrijft hij: 'met deze ongezellige, veel studie vereischende, zeer hoofdbrekende, en geestafmattende bemoeijing, tevens verdrietig en altijd tusschentijds, vroeg en laat verrigt, zijn lange maanden verloopen'[40]. Is hij een doorzetter of een overdrijver?

In juni 1858 start hij, na de geboorte van zijn dertiende kind, wederom met een bijbetrekking, nu als commissionair in 'haring, gezouten visch in soorten, mitsgaders stokvisch'. De reden ervan geeft Reinier in zijn circulaire, die hij aan alle besturen van middelgrote gemeenten verstuurt: 'De ontoereikendheid van mijn ambtelijke betrekking als gemeentesecretaris van Vlaardingen, om bij gemis van eenig het minste fortuin, daarmede in de behoeften van mijn talrijk gezin en sints een reeks van jaren, zeer tegenspoedig gezin te kunnen voorzien, deed mij zolang en vergeefs uitzien naar eenig middel om mijn lot, en dat van mijn Echtgenoot en onze twaalf alle nog onverzorgde kinderen eenigermate te verbeteren'[41]. Gelet op zijn vooraanstaande functie, wijst Kikkert de geachte lezer op zijn goede betrekkingen met de vlaardingse reders en belooft de beste vissoorten tegen de laagste prijzen op te kopen. In 1867 doet Reinier zijn commissiehandel over aan zijn kinderen[42].

In augustus 1866 verhuist Reinier met zijn gezin naar de Schiedamseweg, wijk E, nr 93. In 1871 vertrekt hij naar de gemeente Vlaardinger-Ambacht. Hier vestigt hij zich aan de Kethelweg. In 1876 gaat hij in één

Het gezin van Reinier Kikkert en Hillegonda van Letten van Rossen, ca 1865.

van de nieuwe huizen aan de Nieuwelaan wonen[43].

Op zaterdag 19 en zondag 20 november 1870 viert Reinier zijn 50-jarig jubileum als gemeenteambtenaar. Door het gemeentebestuur wordt hij op zaterdagmorgen in het stadhuis bij monde van burgemeester Pieter Karel Drossaart gelukgewenst en uit dank voor zijn plichtsbetrachting krijgt hij een zilveren inktkoker op een ebbehouten voetstuk en een schild met daarin gegraveerd 'het gemeentebestuur van Vlaardingen aan de secretaris R. Kikkert – 1820 – 20 november 1870 –' aangeboden[44]. Bovendien stelt de burgemeester hem een jaarlijkse gratificatie in het vooruitzicht. Reinier is door deze geschenken en felicitaties zo ontroerd, dat hij verklaart 'door de hem onverhoeds beschoren verrassing van het ogenblik niet in staat te zijn om naar vereisch zijnen dank uit te spreken als diep bewogen door het gehoorde'. Reinier kennende vermoeden we dat de gratificatie wel het meest tot zijn gemoedsbeweging bijdroeg. Desondanks voelt Reinier zich verplicht om op deze feestelijke dag zijn voornemen kenbaar te maken, om zich na 50 trouwe dienstjaren uit gemeentedienst terug te trekken, zowel om huiselijke redenen als vanwege zijn hoge leeftijd. En hij verzoekt in één adem door het gemeentebestuur hem een pensioen toe te kennen, hoewel hij op de hoogte is van het afwijzend standpunt van het gemeentebestuur inzake pensioentoekenningen. Hierop antwoordt de verraste burgemeester, dat zelfs door hem de hoogst mogelijke pensioenuitkering te verstrekken, hij wegens zijn talrijk gezin toch in een financieel zeer ongunstige positie zou geraken. Nadat door alle aanwezigen hem 'als het waren een riem onder het hart gestoken is om naar beste vermogen voort te gaan als secretaris', verklaart Kikkert, 'die deszelfs fel bewogen gemoedsaandoening niet of ternauwernood kon beheeren', zijn ontslagbesluit nog eens in overweging te nemen. Op de vroege zondagmorgen wordt het huis van de jubilaris aan de Schiedamseweg feestelijk versierd. Om 12 uur overhandigt hervormd predikant W. C. Rhiem hem namens een comité 'een rijk geschenk' en een liber amicorum als bewijs van hoogachting en erkentelijkheid[45]. Hierna brengen zijn kinderen een Ontboezeming ten gehore[46]. Tot laat in de avond duurt de feestviering voort. In de eerstvolgende raadsvergadering op 30 december, bekrachtigt de raad het gratificatievoorstel[47]. Echter, Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland gaan hiermee niet akkoord, omdat de salarissen van gemeentesecretarissen bij koninklijk besluit zijn vastgelegd. Door het toekennen van een jaarlijkse gratificatie wordt dit besluit ontdoken[48]. In de vergadering van de gemeenteraad van 15 februari 1871 wordt het besluit dan ook ingetrokken, uiteraard tot niet gering ongenoegen van Reinier Kikkert.

Hoewel Reinier nog tijdens zijn gouden ambtsjubileum onder druk is gezet om in functie te blijven, kost het functioneren hem als gemeentesecretaris steeds meer moeite. In 1880 is hij 77 jaar oud, en dat in die tijd! Zijn gezondheid gaat sterk achteruit. Steeds minder verschijnt hij op het stadhuis. De overige twee secretarie-

Burgemeester Pieter Karel Drossaart in ambtskostuum, ca 1870.

ambtenaren moeten hierdoor regelmatig tot 's avonds laat overwerken. Als Reinier van november 1879 tot februari 1880 ziek is, is voor het gemeentebestuur de maat vol. In de na zijn herstelmelding eerstvolgende vergadering van het college van burgemeester en wethouders, op 17 maart 1880, verzoekt de burgemeester Reinier ontslag te nemen[49]. Reinier ziet zelf ook de onhoudbaarheid van zijn positie in en gaat hiermee accoord. In de vergadering van 19 maart deelt de burgemeester het voorgenomen ontslag van de gemeentesecretaris aan de gemeenteraad mee, en stelt J. Schravendijk en K. Hoogendijk Jz. als kandidaten voor de functie voor[50]. Kikkert, die niet aanwezig was, verneemt het behandelde de volgende dag uit de krant[51].

Inmiddels is hij evenwel op zijn besluit teruggekomen, en hij schrijft aan alle raadsleden een weinig vleiende brief[52]. In deze brief verzoekt hij niet mee te werken aan zijn ontslag, omdat hij geen ontslag gevraagd heeft. Ook is hij niet door de raad gehoord. Tevens verwijst hij naar de belofte die het gemeentebestuur hem tijdens de viering van zijn gouden ambtsjubileum heeft gedaan: 'bij verval en afnemend vermogen consideratie gebruikt en des noodigs eenige hulp zou beschikbaar worden'. Op 24 maart komt hij, waarschijnlijk weer onder druk van burgemeester Drossaart, wederom op zijn besluit terug, want voor het begin van de raadsvergadering dient hij zijn ontslagbrief in[53]. Nadat wederzijds de gebruikelijke dankwoorden rijkelijk zijn geuit, verleent de raad hem eervol ontslag[54]. Als eerste vlaardingse ambtenaar ontvangt hij van het gemeentebestuur een pensioen van 1.000 gulden per jaar! Kikkert, die zoals voorspelbaar was ook nu weer het onderste uit de kan tracht te halen, verzoekt hierop dit bedrag te verhogen tot 1.200 gulden. De raad wijst dit rekest verontwaardigd en resoluut van de hand. Tot Reiniers opvolger wordt Jo Schravendijk, eerste klerk ter secretarie, benoemd.

Door enkele vlaardingse burgers wordt na het bekend worden van zijn ontslag spontaan een actie op touw gezet om de vertrekkende gemeentesecretaris te danken voor zijn dienstbetoon aan de vlaardingse gemeenschap. Hierop is Reinier niet gesteld. Op 10 april verschijnt in de Nieuwe Vlaardingsche Courant een advertentie, waarin hij verzoekt hieraan niet mee te werken. Zijn wens wordt geëerbiedigd, want zijn afscheid voltrekt zich in stilte. In een open brief, gepubliceerd in de NVC van 1 mei, neemt hij als gemeentesecretaris afscheid van de vlaardingse burgers.

Nog vijf jaar geniet Reinier van zijn welverdiende rust. Na een langdurige ziekte overlijdt hij op 82-jarige leeftijd op zaterdag 15 februari 1885. In stilte wordt hij op de algemene begraafplaats aan het Emaus begraven.

Nawoord

Reinier Kikkert blijft een raadsel. Hij stelde permanent salariseisen, op het querulante af, maar hij heeft daarbij toch vaak uiteindelijk zijn zin gekregen. Waren zijn éénmansvakbondsakties het gevolg van moed of van onevenwichtige emotionaliteit, zoals we die met name zien bij zijn huldiging in 1870 en bij zijn ontslag in 1880? Of waren zijn pogingen pure noodzaak in een voortdurende strijd voor een menswaardig bestaan voor zijn grote gezin. Ambtenaren hadden in de vorige eeuw naast een lage status ook een schamele bezoldiging. Daar staat weer tegenover dat Kikkert vindingrijk en gedreven was in zijn bijbanen: boekverkoper, veilinghouder, commissionair in haring en vis. Kortom een merkwaardig man die menigmaal onze lachlust opwekt, maar die we daarmee mogelijk toch te kort doen.

Bijlage

I. Pieter Kikkert, geboren Leiden 16 september 1775, comptoirhouder en stedelijk ontvanger, overleden Vlaardingen 27 november 1855, zoon van Hendrik en Catharina Klinkenberg, trouwt in Leiden 11 maart 1798 Catharina Johanna Heijblom, geboren Leiden 7 juni 1777, overleden Vlaardingen 14 september 1840, dochter van Arnoldus en Petronella Honkoop.

Uit dit huwelijk geboren:

1. Hendrik, geboren Leiden 24 september 1798, stedelijk ontvanger, reder, vice-consul van Spanje, overleden Vlaardingen 5 september 1863, trouwt Vlaardingen 29 mei 1822 Cornelia Dorsman.
2. Petronella Catharina, geboren Leiden, 13 november 1799, overleden Vlaardinger-Ambacht 26 juli 1872.
3. Pieter Jacobus, geboren Leiden 9 augustus 1801, overleden Montfoort 24 augustus 1886, trouwt Leiden 11 februari 1841 Adriana Warnaar.
4. Reinardus, volgt II.
5. Catharina Arnoldina Elizabeth, geboren Schiedam 3 mei 1804, overleden Vlaardingen 18 mei 1883.
6. Sophia, geboren Schiedam 23 november 1805, overleden Leiderdorp 5 april 1861.
7. Maria Johanna, geboren Schiedam 20 juli 1807, overleden Vlaardingen 4 augustus 1819.
8. Paulus, geboren Schiedam 26 december 1808, begraven Vlaardingen 14 november 1810.
9. Paulus, geboren Vlaardingen 26 oktober 1810, overleden Vlaardingen 12 februari 1837, trouwt Vlaardingen 9 juli 1834 Cornelia de Bruijn.
10. Johanna Petronella, geboren Vlaardingen 3 maart 1812, overleden Vlaardingen 15 augustus 1812.
11. Pieter, geboren Vlaardingen 12 juni 1813, overleden Hoogvliet 30 december 1851, trouwt 1e Strijen 1 juni 1836 Elisabeth Romeijn, trouwt 2e Strijen 16 maart 1848 Pietertje Diepenhorst.
12. Simon, geboren Vlaardingen 29 oktober 1815, overleden Weltevreden (Batavia) 27 september 1861, trouwt 1e Rotterdam 17 juli 1844 Marie van Beest, trouwt 2e Zwartewaal 12 april 1848 Jacoba Hollaar.

II. Reinardus Kikkert, geboren Leiden 23 januari 1803, gemeentesecretaris, overleden Vlaardingen 15 februari 1885, trouwt 1e Vlaardingen 23 augustus 1826 Clazijna Drop, geboren Vlaardingen 12 september 1806, overleden Vlaardingen 14 augustus 1828, dochter van Arij en Pieternelletje van Gijn, trouwt 2e Brielle 14 september 1831 Anna Jacoba de Graaff, geboren Middelharnis 17 maart 1806, overleden Vlaardingen 2 juli 1839, dochter van Jacob en Leonora Adriana van den Heuvell, trouwt 3e Vlaardingen 19 februari 1840 Adriana Jacoba de Graaff, geboren Brielle 16 december 1815, overleden Vlaardingen 7 juli 1842, dochter van Jacob en Leonora Adriana van den Heuvell, trouwt 4e Vlaardingen 1 november 1843 Hillegonda van Letten van Rossen, geboren Vlaardingen 26 februari 1821, overleden Rotterdam 25 december 1890, dochter van Arij van Rossen en Maria Klink.

Uit het eerste huwelijk geboren:

1. Petronella, geboren Vlaardingen 9 juli 1827, overleden Schiedam 2 juni 1895, trouwt Vlaardingen 9 juli 1856 Hendrik Christiaan van Abshoven, timmerman en aannemer.

Uit het tweede huwelijk geboren:

2. Anna Kornelia, geboren Vlaardingen 22 juni 1832, overleden Vlaardingen 14 augustus 1849.
3. Anna Jacoba, geboren Vlaardingen 2 februari 1834, overleden 's-Gravenhage 12 april 1886, trouwt 's-Gravenhage 22 mei 1867 Willem Cornelis Pontier, rijksambtenaar (hij hertrouwt nr 10).
4. Johanna Petronella, geboren Vlaardingen 14 oktober 1835, overleden 's-Gravenhage 3 mei 1911, trouwt 1e Helvoirt 7 mei 1884 Theodorus Straatmaker, legerofficier, trouwt 2e Vierpolders 25 april 1890 Johannes Andries Marinus Haak, drukker en schilder.
5. Paulina Cornelia, geboren Vlaardingen 9 augustus 1837, overleden Vlaardingen 16 oktober 1920, trouwt Vlaardingen 4 oktober 1876 Johannes Cornelis Maarleveld, hoofdonderwijzer.

Uit het derde huwelijk geboren:

6. Pieter, geboren Vlaardingen 27 juni 1840, overleden Vlaardingen 21 juli 1840.

Uit het vierde huwelijk geboren:

7. Maria, geboren Vlaardingen 8 juli 1844, overleden Hilversum 18 december 1925, trouwt

Vlaardinger-Ambacht 31 maart 1875 Willem Corstiaan Prins, hoofdonderwijzer.

8. Catharina, geboren Vlaardingen 26 maart 1846, overleden Vlaardingen 6 december 1886, trouwt Vlaardingen 19 augustus 1868 Pieter Maarleveld, timmerman.
9. Klazina, geboren Vlaardingen 3 juni 1848, overleden 's-Gravenhage 4 maart 1920.
10. Anna Kornelia, geboren Vlaardingen 29 april 1850, overleden 's-Gravenhage 28 januari 1940, trouwt Willem Cornelis Pontier (weduwnaar van 3) rijksambtenaar.
11. Hillegonda, geboren Vlaardingen 6 juni 1852, overleden Delft 9 februari 1918, trouwt Vlaardingen 18 december 1879 Leonard Karel Hazelhorst, hoofdonderwijzer.
12. Adriana Jacoba, geboren Vlaardingen 28 juni 1854, overleden Delft 1 mei 1930, trouwt Vlaardingen 3 juli 1879 Joris Heesterman, broodbakker.
13. Reinardus Hendrik, geboren Vlaardingen 15 augustus 1857, schrijver, overleden Rotterdam 12 juni 1891.
14. Jacomina Johanna, geboren Vlaardingen 1 november 1859, overleden 's-Gravenhage 7 februari 1936, trouwt Vlaardingen 2 september 1886 Jan Riedijk, fabrikant en sigarenwinkelier.
15. Sophia Frederica Mathilda, geboren Vlaardingen 20 augustus 1863, overleden Heemstede 2 juli 1950, trouwt Briels Nieuwland 27 september 1888 Henri Fievez de Malines van Ginkel, rijksambtenaar.

Noten:

1 Archieven Gemeentebestuur Vlaardingen, 1813-1962 (AGV), ingekomen brieven, 1 november 1848, agendanr 452. Voorlopig inventarisnummer (inv. nr) 373. Gemeentelijke Archiefdienst Vlaardingen (=GAV).
2 A. A. Vorsterman van Oyen, Stam- en wapenboek van aanzienlijke nederlandsche familiën met genealogische en heraldische aantekeningen (Groningen, 1888) deel III, blz. 154.
3 S. W. Melchior, Het Enkhuizer geslacht Semeyns. Overdruk uit: De Speelwagen.
4 Notariële Archieven Vlaardingen (=NAV), inv. nr 85, aktenr 101. GAV.
5 Archieven Stadsbestuur Vlaardingen (=ASV), akten van indemniteit, inventaris Hoogendijk, nr 399. GAV.
6 Gerard A. Vroom, De wollen wanten van de Vriendschap; de gebeurtenissen rond een IJslandvaarder in 1811. In: Historisch Jaarboek Vlaardingen 1981 (Vlaardingen, 1981), 125-142.
7 AGV, ingekomen brieven, 3 augustus 1813, agendanr 448. Voorlopig inv. nr 238. GAV.
8 Op 1 november 1870 vierde Reinier zijn 50-jarig ambtsjubileum. Zijn benoemingsbesluit is niet aangetroffen in de archieven.
9 AGV, register van patentschuldigen, 1822, blz. 53. Voorlopig inv. nr 2408. GAV.
10 AGV, register van patentschuldigen, 1823, blz. 10. Voorlopig inv. nr 2409. GAV.
11 NAV, inv. nr 105, aktenr 34. GAV.
12 AGV, register van patentschuldigen, 1825, blz. 53. Voorlopig inv. nr 2409. GAV.
13 Generale Naamlijst of beredeneerde catalogus der boekwerken uitmakende de openbare leesbibliotheek van R. Kikkert, boekhandelaar te Vlaardingen, opgerigt in 1827. Vlaardingen, 1830.
14 NAV, inv. nr 186, aktenr 271. GAV.
15 A. van der Hoeven, Geschiedenis der stad Vlaardingen, voor het opkomend geslacht. In gesprekken. Vlaardingen, 1840.
16 Archief familie Kikkert, niet geïnventariseerd. GAV.
17 A. Bijl Mz., De erfgenamen van Clara van Sparwoude. In: De Navorscher, 95 (1954/5), blz. 50-67.
18 NAV, inv. nr 115, aktenr 28. GAV.
19 NAV, inv. nr 115, aktenr 29. GAV.
20 AGV, register van patentschuldigen, 1844/4, blz. 64. Voorlopig inv. nr 2416. GAV.
21 AGV, register van patentschuldigen, 1829, blz. 30. Voorlopig inv. nr 2411. GAV.
22 Als noot 1.
23 AGV, notulen van de stedelijke raad, 6 november 1848. Voorlopig inv. nr 4, blz. 197. GAV.
24 AGV, ingekomen brieven, januari 1850, agendanr 42. Voorlopig inv. nr 378. GAV.
25 AGV, reglement voor het bestuur der stad Vlaardingen, 1824. Voorlopig inv. nr 2081. GAV.
26 AGV, notulen van de stedelijke raad, 4 februari 1850. Voorlopig inv. nr 4, blz. 281-282. GAV.
27 AGV, notulen van het college van burgemeester en wethouders, 6 februari 1850. Voorlopig inv. nr 130, blz. 28. GAV.
28 AGV, ingekomen brieven, 18 februari 1850, agendanr 93. Voorlopig inv. nr 378.

29 Concepten van deze brief aanwezig in de archiefbibliotheek, GAV.
30 Koninklijk Besluit 1850, nr 43. Archief kabinet des konings, 1841-1897. Inv. nr 602. Algemeen Rijksarchief, 's-Gravenhage.
31 Brief van W. C. Maarleveld aan Corrie..., 28 oktober 1947. GAV.
32 Als noot 31.
33 J. F. Daarnhouwer, Een legende definitief ontzenuwd. In: Gens Nostra, 9 (1954), blz. 185-188.
34 AGV, notulen van de stedelijke raad, 13 maart 1850. Voorlopig inv. nr 4, blz. 296. GAV.
35 AGV, gemeenterekeningen 1849 en 1851. Voorlopige inv. nrs 2302 en 2304. GAV.
36 AGV, gemeenterekening 1854. Voorlopig inv. nr 2307. GAV.
37 NAV, notaris J. H. Knottebelt, aktedatum 7 juli 1852, nr. 74. GAV.
38 NAV, notaris J. H. Knottebelt, aktedata 14 en 21 december 1853, nrs 163 en 172. GAV.
39 AGV, bevolkingsregister 1850-1860, deel A, blz. 205. GAV.
40 AGV, inventaris van het archief van het stads- en gemeentebestuur, 1853. Voorlopig inv. nr 2083. GAV.
41 Circulaire aanwezig in archiefbibliotheek, GAV.
42 AGV, register van patentschuldigen, 1867, blz. 39. Voorlopig inv. nr 2416. GAV.
43 AGV, bevolkingsregisters Vlaardingen, 1861-1880, deel E-1, blz. 178, deel G-2, blz. 259; bevolkingsregister Vlaardinger-Ambacht, inv. nr 872, blz. 13. GAV.
44 AGV, notulen van het college van burgemeester en wethouders, 19 november 1879. Voorlopig inv. nr 150, blz. 119. GAV.
45 Vlaardingsche Courant, 23 november 1870.
46 Ontboezeming bij het vieren van de vijftigjarige ambtsvervulling van onzen geachten vader R. Kikkert, 20 november 1870. Drukwerk. GAV.
47 AGV, notulen van de gemeenteraad, 30 december 1870. Voorlopig inv. nr 11, blz. 220. GAV.
48 AGV, ingekomen brieven, 24 januari 1871, agendanr 320. Voorlopig inv. nr 429.
49 AGV, notulen van het college van burgemeester en wethouders, 17 maart 1880. Voorlopig inv. nr 160, blz. 19. GAV.
50 AGV, notulen van de gemeenteraad, 19 maart 1880. Voorlopig inv. nr 15, blz. 45. GAV.
51 Nieuwsblad gewijd aan de belangen van Vlaardingen, IJselmonde, Kralingen en de Hoeksche Waard, 20 maart 1880.
52 Eén van deze brieven, gericht aan het raadslid J. C. van Büüren van Heyst, is in het bezit van de Stichting Streekmuseum Jan Anderson.
53 AGV, ingekomen brieven, maart 1880, agendanr 70. Voorlopig inv. nr 447. GAV.
54 AGV, notulen van de gemeenteraad, 24 maart 1880. Voorlopig inv. nr 15, blz. 45. GAV.

DE VLAARDINGSE KOOPVAARDIJ IN DE TWEEDE HELFT VAN DE 19E EEUW

drs H. Buisman

'Vlaardingen en de zee' is langzamerhand het synoniem geworden voor de haringvisserij die zich tot in deze eeuw manifesteerde in deze havenplaats. Dat het beeld dat herinneringen en overleveringen bij ons oproept niet altijd met de werkelijkheid overeenkomt, blijkt ook in dit geval op te gaan. Er was namelijk een episode in de maritieme geschiedenis van onze stad, waarin voor een groot gedeelte van de vorige eeuw de koopvaardij de visserij in een aantal facetten overvleugelde. Een tijdgenoot, Bastiaan Maat schreef over de toestand in Vlaardingen in 1867[1]: 'Toen ter tijd was de haringvisscherij tot niet verzonken. Er voeren maar een veertig hoekers, die als ze vijftig last haring aanbragten in de geheele teelt gelukkig genoemt werden, maar daar tegen over stond, dat Vlaardingen toen een zeer levendigen handel dreef op de Middellandsche zee-landen, en met Noorwegen en Zweden. Er voeren toen wel veertig a vijftig koopvaardijschepen uit onze haven, en er kwamen ook veel Noordsche en Deensche schepen hier binnen met stokvis, traan en teer. De Middellandschen handel bestond uit fruit, vijgen, marmersteen, zwavel, zout en meer andere voorbrengselen der zuidelijke landen. Dit is invoer, en de uitvoer bestond uit boter, kaas, jenever, fruit en ook aardappelen'.

Koopvaardij in Vlaardingen in de negentiende eeuw was een bedrijfstak die groeide, bloeide en tenonderging. Hier zitten interessante aspecten aan, want het is niet alleen deze ontwikkeling die analoog loopt met de visserijgeschiedenis: ook het karakter van de rederijen heeft veel overeenkomst met de visserij. Zelfs zoveel overeenkomsten zijn te vinden dat de koopvaardij in Vlaardingen uniek was voor geheel Nederland. De vlaardingse koopvaardij maakte een ontwikkeling door die niet parallel liep met het algemene beeld in Nederland. Bovendien had de meerderheid van de rederijen een karakter dat afweek van wat in Nederland gebruikelijk was.

De algemene trend in Nederland

De ontwikkeling van de nederlandse koopvaardij in de negentiende eeuw is in te delen in een drietal periodes. De eerste werd gevormd door een toename (na een absoluut dieptepunt aan het begin van de eeuw) van de koopvaardij-aktiviteiten onder invloed van de oprichting van de Nederlandsche Handel-Maatschappij in 1824. Vervolgens zette de internationale bloeiperiode in de scheepvaart, die begonnen was met de expansie welke de ontdekking van goud in Californië en Australië had veroorzaakt, voor de nederlandse scheepvaart nog even door. Het aanbod van scheepsruimte begon in 1857 de vraag te overtreffen: een hevige vrachtencrisis brak uit. Tenslotte brak voor de koopvaardij in zijn geheel in de jaren negentig een nieuwe periode aan. In deze jaren van grote economische bedrijvigheid legde de zeilvaart het definitief af tegen de stoomvaart die zorgde voor een spectaculaire groei van de nederlandse koopvaardij.

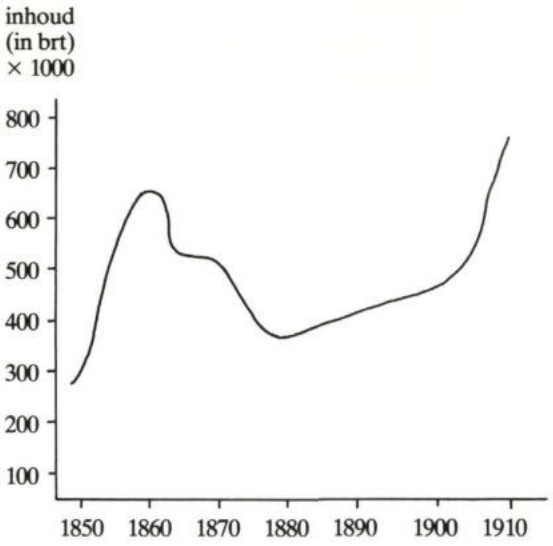

Omvang van de totale Nederlandse koopvaardij[2]

Reders en rederijen in Nederland: een karakteristiek

Tot de opkomst van de stoomvaart in Nederland waren veruit alle rederijen in Nederland in de negentiende eeuw partenrederijen. Dit vond voornamelijk haar reden in de beperkte financiële aansprakelijkheid. Het eigendom van de partenrederij was in handen van een beperkt aantal personen die zich voor een gedeelte van

het schip hadden laten inschrijven (vaak zestiende gedeelten). De partenrederij met één schip kwam het meest voor[3]. De rederijen die meerdere schepen exploiteerden, kozen vrijwel altijd deze zelfde eigendomsstructuur (in zestiende-parten)[4]. Een andere vorm van bedrijfsorganisatie binnen de koopvaart was de compagnie of naamloze vennootschap, die dezelfde voordelen bood als de partenrederij: in het geval van kleine inleg, beperkte aansprakelijkheid en vrije beschikking over het kapitaal. De grote vlucht die deze vorm zou aannemen in de tweede helft van de negentiende eeuw was voornamelijk te danken aan de nieuwe financieringsbehoefte in de scheepvaart: de naamloze vennootschap verschafte toegang tot veel ruimere financiële bronnen in tijden van financiële expansie. In het geval dat de reder volledig eigenaar was van de schepen betekende dit voor hem een groot financieel risico bij verlies of tegenvallende bedrijfsresultaten. Reden waarom deze vorm in Nederland nooit een grote vlucht heeft genomen.

De vlaardingse situatie uitgelicht

Als we de vlaardingse situatie in ogenschouw nemen, krijgen we het volgende, op sommige terreinen afwijkende beeld van de algemene trend in Nederland.

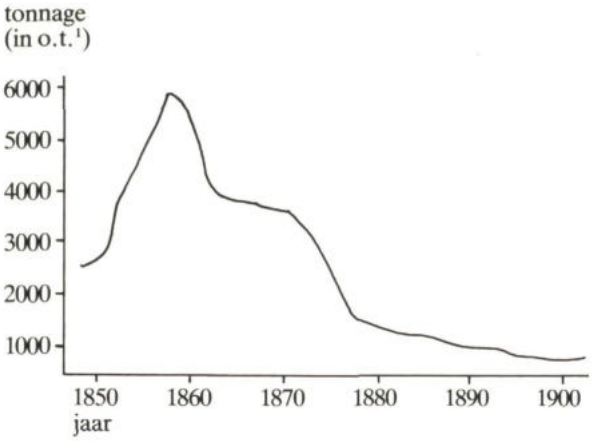

[1] voor de jaren 1880-1900 is de inhoud omgerekend in oude zeetonnen.

Omvang van de vlaardingse koopvaardij 1850-1900[5] (in vijfjaarlijkse gemiddelden)

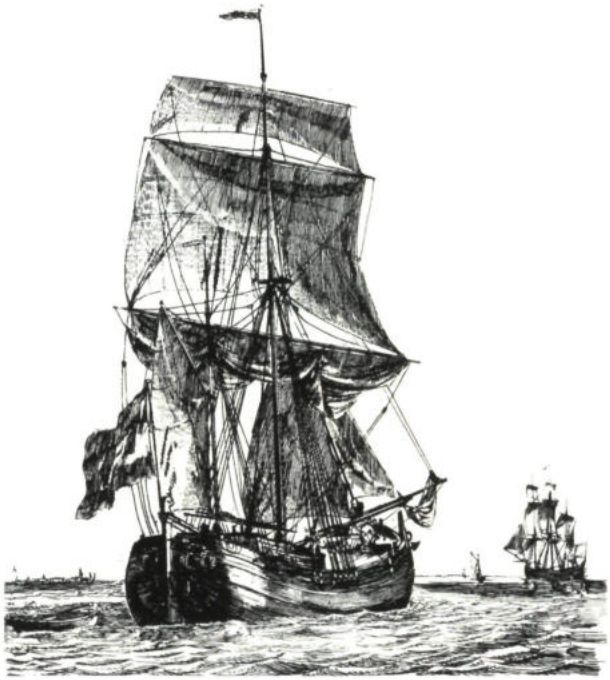

Een eenmastkoopvaardijhoeker (ca 100 ton). Kopergravure van G. Groenewegen, 1790.

De grote stijging van de koopvaardijvloot in aantallen schepen en tonnage volgt in de jaren vijftig het algemene beeld: een forse stijging tot in het begin van de jaren zestig van de negentiende eeuw. Het is vooral de totale inhoud die spectaculair toeneemt in deze jaren[6]. Het is ook de periode dat Vlaardingen voor die tijd enkele zeer grote schepen bezit zoals de bark 'Vlaardingen' van 683 ton. Deze grote schepen verdwenen (op een enkele na) spoedig in het begin van de jaren zestig toen de scheepvaartcrisis van 1857 doorzette. Toch hield Vlaardingen tot aan het begin van de jaren zeventig er een redelijk flinke koopvaardijvloot op na (25 tot 30 schepen). Hierna daalde het aantal schepen snel, waarna de geleidelijke inkrimping werd afgesloten met de verkoop van het laatste koopvaardijschip, de 'Vrede' van rederij A. Hoogendijk Jzn. in 1900.

Met welk soort schepen hebben de vlaardingse reders gewerkt? Het overgrote deel van de vlaardingse schepen waren hoekers[7] en schoenerhoekers. Als middelgrote en grote schepen kwamen de schoeners, de drie-

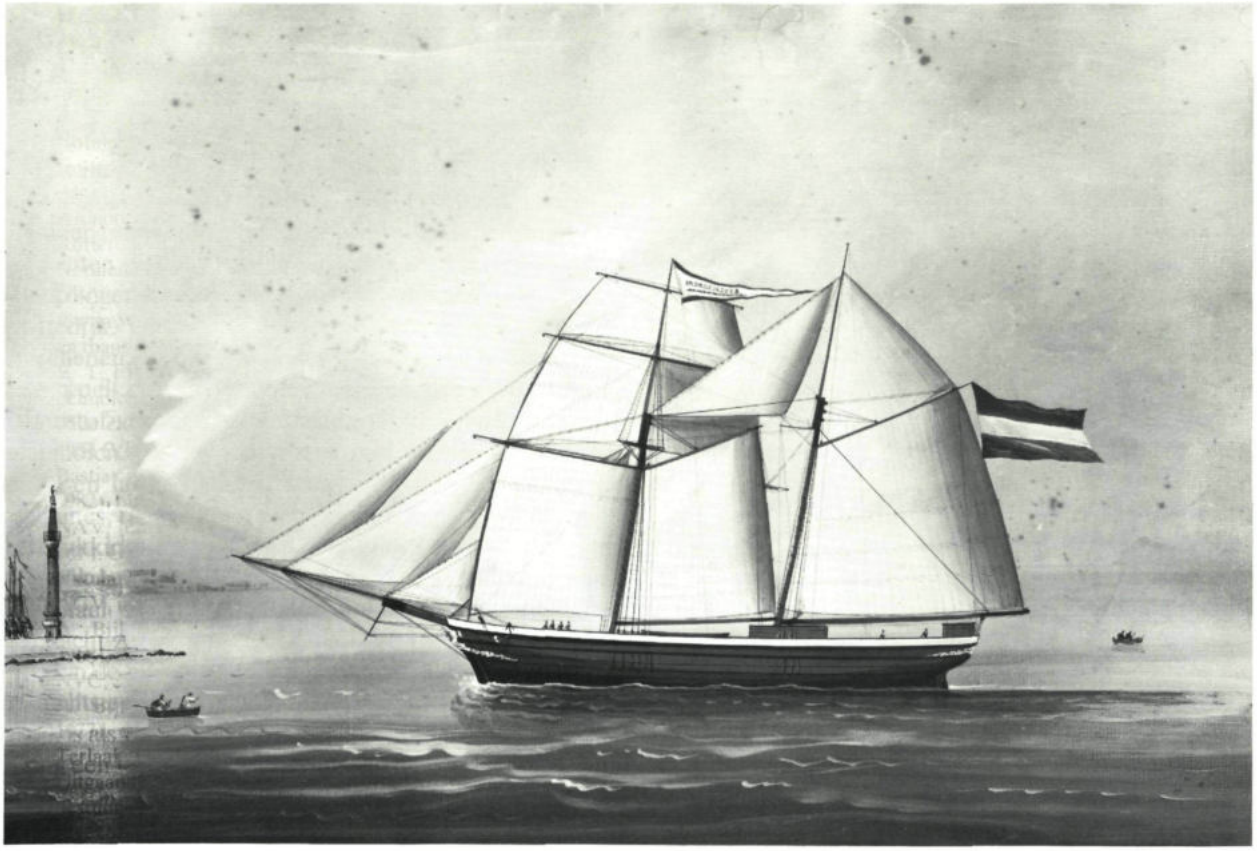

De schoener Morgenster (133 ton) van rederij Van Harwegen den Breems nabij Napels. Aquarel, 1864.

mastschoeners, barken en brikken in aanmerking. Dat hoekers werden gebruikt is niet verwonderlijk: gedurende de gehele periode kwam het regelmatig voor dat één of meer vissersschepen gebruikt werden als vrachtschip voor de koopvaardij. In de periode dat er niet op haring gevist kon worden (winter en voorjaar) ging het schip voor de reder vaak een lading zout of kurk halen.

De rederijen

In aantallen schepen onderverdeeld geeft de vlaardingse situatie het volgende beeld[8]. In de bloeiperiode van de vlaardingse koopvaardij (1853-1860) was het aantal kleine rederijen (met één tot drie schepen) groot. Een tweetal rederijen springt in het oog. Deze bezitten gedurende lange tijd een groot aantal schepen (tot 12 aan toe). In het laatste kwart van de negentiende eeuw doet zich hier ook een zelfde daling voor als bij het aantal schepen en de inhoud van de vlaardingse totale vloot. Een ding is toch wel opmerkelijk: hoewel de absolute top van de koopvaardij in Vlaardingen in de jaren 1855-1860 lag, bereikten de afzonderlijke rederijen hun grootste omvang een tiental jaren later. Hoogendijk breidde zijn rederij in 1863 bijvoorbeeld uit met een nieuw schip, de 'Archipel', terwijl de rederij van Van Harwegen en Den Breems na 1862 nog een vijftal schepen aankocht. Wel loopt de gemiddelde ouderdom der schepen gestaag op: van 10 tot 23 jaar in 1876. In de jaren dat de koopvaardij niet meer groeide, werden de grote schepen verkocht en bleef men de aankoop van nieuwe schepen zo lang mogelijk uitstellen, zodat de gemiddelde ouderdom steeg. Zoals reeds eerder ver-

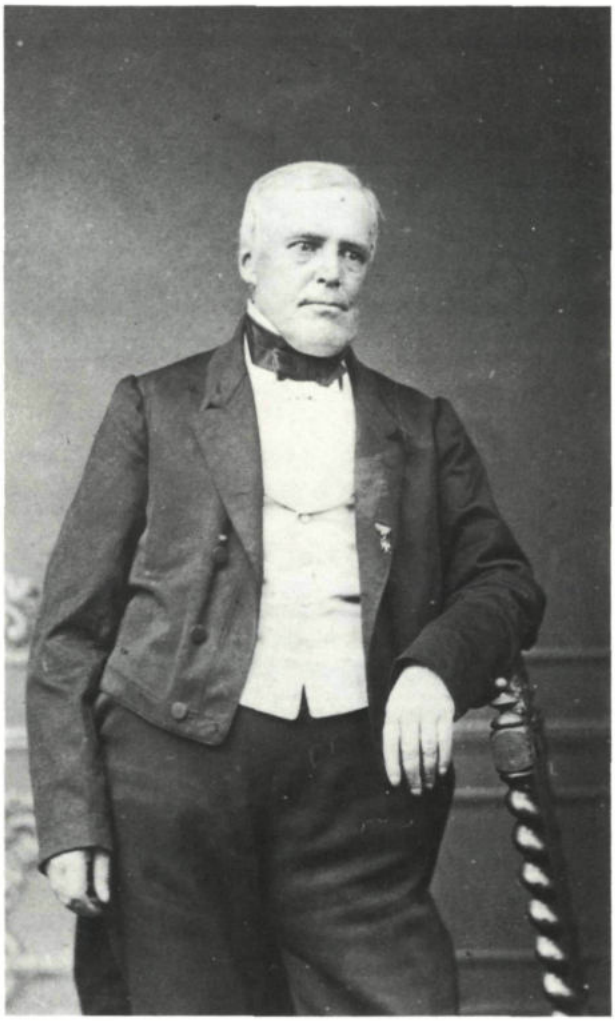

Arij Hoogendijk Jzn (1800-1878), ruim een halve eeuw rederij-eigenaar, ca 1860.

meld was in Nederland tot de opkomst van de stoomvaart vrijwel alleen sprake van partenrederijen. Het is daarom des te opmerkelijker dat in Vlaardingen het eigendom van de schepen in een groot aantal rederijen niet verdeeld was over verschillende personen, maar in handen was van één reder.

In 1832 richtte Arij Hoogendijk Jzn. een rederij op die tot 1902 zijn naam zou blijven dragen. De schepen die de rederij onder haar beheer had, waren geheel het persoonlijk eigendom van de reder. Dit blijkt onder andere bij de verdeling van de boedel na het overlijden van Arij in 1878. Zoon Jacobus verkreeg het eigendom over de schepen van de rederij, de rest van zijn bezittingen werd verdeeld onder de overige erfgenamen. Ditzelfde geldt voor de rederijen van de familie Den Breems, hoewel de verschillende telgen uit de familie zo nu en dan samenwerkten. In ieder geval had de firma Van Harwegen en Den Breems de schepen steeds volledig in eigendom. Ook de kleinere rederijen S. van Gijn & Zn., W. van Rossen & Zn., M. van Rossen Hoogendijk hadden de schepen in eigen – persoonlijk – bezit. Bij een aantal andere rederijen was het bezit gedeeld met één firmant (Betz & van Heijst, Warmeloo & van der Drift en H. van den Heuvell & Zn). Van de overige rederijen die Vlaardingen gekend heeft in de tweede helft van de negentiende eeuw is er goed beschouwd maar één geweest die voldeed aan alle karakteristieken van een partenrederij. Willem van Warmeloo verwierf bij de boedelscheiding van de firma Warmeloo & van der Drift in 1858 het eigendom van het in 1856 gebouwde barkschip 'Ida Maria de Raath'. Vrij snel hierna richtte Van Warmeloo met zeven andere personen de partenrederij Ida Maria de Raath op waarbij Willem van Warmeloo $^{7}/_{16}$de deel in eigendom hield[9]. Deze rederij kan gezien qua organisatie, financiering en exploitatie gerekend worden onder de honderden partenrederijen die in Nederland in die periode voorkwamen. De mededeelhebbers hadden vaak direkt belang bij de exploitatie van het schip: bij de Ida Maria de Raath was één van hen wijnhandelaar en een ander makelaar in assurantiën. Van Warmeloo zelf bleef belast met de dagelijkse gang van zaken tot in 1861 toen hij om gezondheidsredenen zijn boekhouderschap moest neerleggen en dit aan J. J. de Willigen overdroeg. De gezagvoerder van dit schip, J. de Boer was geen aandeelhouder, iets wat als een uitzondering beschouwd kan worden, aangezien de totale verantwoording van het schip en de financiële transacties op het moment dat het schip buitengaats ging, bij de gezagvoerder berustte. Een eigen aandeel in het schip zou in ieder geval de uiterste inspanningen van de gezagvoerder waarborgen. Na tien jaar varen en acht grote reizen werd het schip verkocht en hield de partenrederij op te bestaan. De andere rederijen die voor korte of langere tijd in handen waren van meerdere personen (bv. Betz & van Heijst, Gebr. den Breems etc.) kunnen niet als

partenrederij gekarakteriseerd worden. In de meeste gevallen waren het kleine familiebedrijfjes die niet ophielden te bestaan bij de verkoop van het schip of van de schepen die de rederij bezat. De rederij Warmeloo & van der Drift was tenslotte evenals de rederij Betz & van Heijst in eerste instantie een handelsvennootschap, waarbij de schepen tot de kapitaalgoederen behoorden.

Vlaardingen kende in de vorige eeuw ook één naamloze vennootschap onder de koopvaardijrederijen. Van 1847 tot aan de liquidatie in 1851 hebben een aantal ondernemers en notabelen aandelen van de NV Hollandsche Handel en Reederij Maatschappij in bezit gehad. De vraag werpt zich op of er een direct verband te leggen is tussen het beroep van aandeelhouder en de betrokkenheid: onder hen vinden we zeehandelaren, commissionairs, assuradeurs, kooplieden en een apotheker. Evenals bij de partenrederijen verwachtten zij ongetwijfeld klandizie van de rederijaktiviteiten. De naamloze vennootschap handelde zoals door de wet was voorgeschreven: statuten werden opgesteld, commissarissen gekozen en jaarlijks werd een algemene aandeelhoudersvergadering gehouden. Het maatschappelijk kapitaal was bepaald op 100.000 gulden, verdeeld over honderd uit te geven aandelen (waarvan de helft bleef openstaan tot de liquidatie). Deze rederij kan niet vergeleken worden met de nv's die later ontstonden. Zo was er nog geen scheiding tussen management en kapitaal. Commissarissen waren tevens aandeelhouder. De aandeelhouders A. Hoogendijk Jzn en A. van Linden van de Heuvell waren tevens direkteur, respektievelijk secretaris/boekhouder. De overige rederijen die in Vlaardingen in de tweede helft van de negentiende eeuw voorkwamen, ontleenden hun bestaan vaak aan een andere reden dan het exploiteren van een koopvaardijrederij. De vlaardingse reders Pot, IJzermans, Van Dusseldorp, Muurling, Van der Drift, De Vlaming en Kikkert waren voor korte of langere tijd boekhouder van een rederij, die koopvaardijschepen bezat. Enkele van hen waren in eerste instantie haringreder, een ander scheepsbouwer.

De reizen, bestemmingen en handelsprodukten

Ook als we de reizen en produkten in ogenschouw nemen blijken de vlaardingse koopvaarders een speciale positie in te nemen in de nederlandse situatie. Gedurende de gehele tweede helft van de vorige eeuw was het Iberisch schiereiland de belangrijkste bestemming van de vlaardingse schepen, terwijl door de nederlandse koopvaardij als geheel dit gebied nauwelijks werd aangedaan. Gemiddeld ging 80 procent van alle vlaardingse koopvaarders naar plaatsen als Sebutal, Lissabon, Cadiz, Faro, Valencia, Villa Nova de Portimao en Oporto. Het tweede handelsgebied was de Middellandse Zee. Er werd handel gedreven met de italiaanse steden Genua, Palermo en met het eiland Malta. Het gebied rond de Levant vormde het overige handelsgebied aldaar. De vlaardingse schepen deden bijvoorbeeld regelmatig de vrijhaven Smirna aan. Het derde gebied voor de vlaardingse koopvaardij bestond uit het Oostzeegebied plus Noorwegen. Terwijl het Iberisch schiereiland voor de totale nederlandse handel

Henricus Petrus van der Drift (1794-1858), reder en burgemeester. Litho, ca 1850.

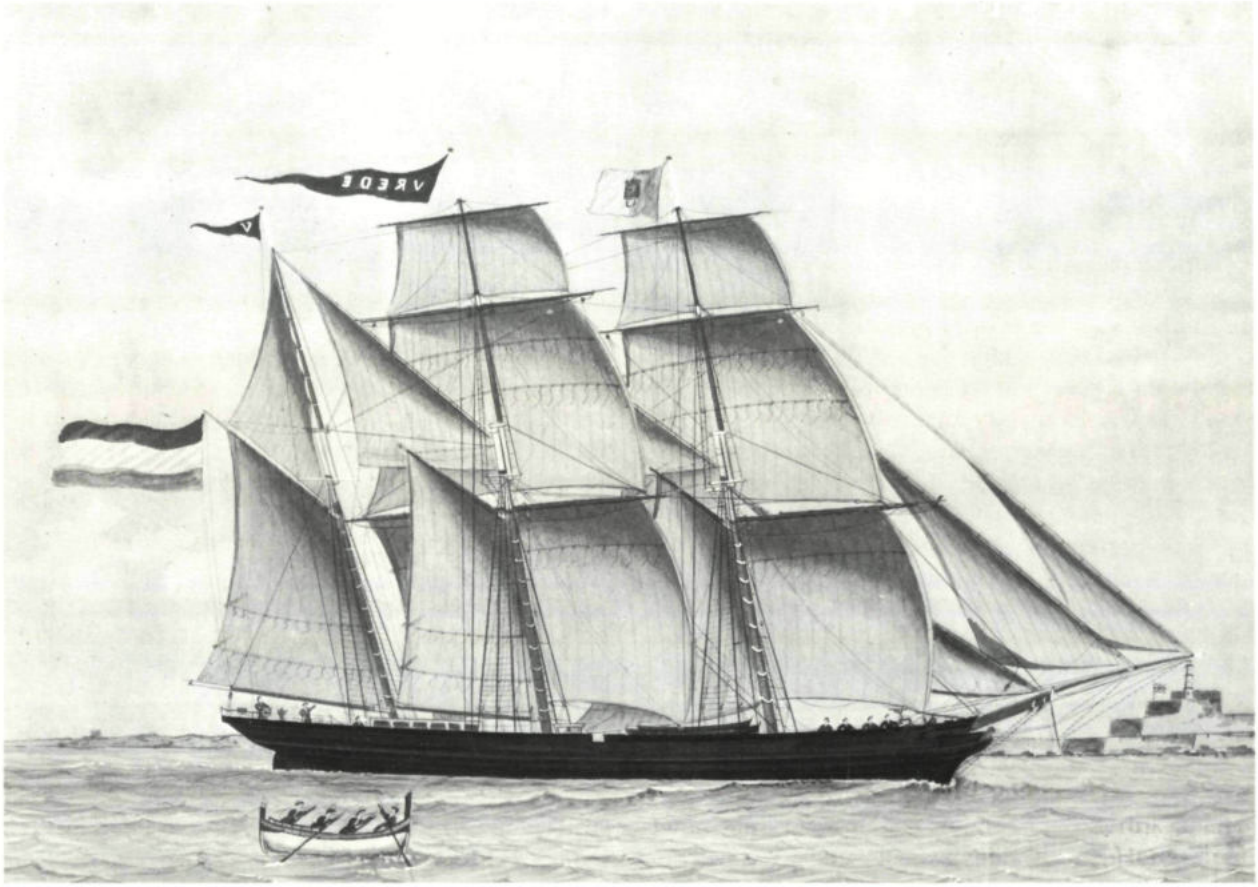

De (oude) schoener Vrede (254 ton) van rederij A. Hoogendijk Jzn nabij Malta. Aquarel, 1866.

steeds minder belangrijk werd[10], werd dit gebied voor de vlaardingse reders van steeds groter belang. Reders als Hoogendijk en Den Breems waren door hun vroegere contacten via de zouthandel hier goed bekend. Hierdoor konden zij ook gemakkelijker andere produkten verhandelen. De kapitein van het schip kreeg naast de gewone specie voor het zout bovendien contanten mee voor de aankoop van andere goederen. De meest intensieve contacten van Vlaardingen in deze gebieden vonden plaats in de jaren rond 1870. Dit was later dan dé bloeiperiode van de vlaardingse koopvaardij, maar de twee grootste rederijen kenden juist toen hun absolute top[11]. Van de overige europese reizen gingen de meeste schepen eerst naar Engeland. Toch was de eindbestemming van deze schepen over het algemeen het Iberisch schiereiland of andere landen rond de Middellandse Zee. Engeland werd in de meeste gevallen aangedaan om een geschikte heenlading te vinden (voornamelijk kolen). Al deze reizen kunnen gerekend worden tot de zogenaamde kleine vaart of kustvaart binnen Europa. Ook aan de grote vaart op Afrika, Azië en Amerika namen vlaardingse schepen deel. Deze vaart was voor Vlaardingen als handelsplaats van veel minder belang dan de europese vaart, mede doordat de grote schepen vaak Rotterdam als los- of laadplaats kozen. De vrachten op Indië geschiedden door tussenkomst van de Nederlandsche Handel-Maatschappij. Zo werden in het jaar 1860 nog zes schepen bevracht naar Indië[12]. Echter niet alleen de grote schepen van de vlaardingse rederijen namen deel aan de

grote vaart. Het 146 ton metende hoekerschip Oceaan deed in 1848 Valparaiso aan en werd in 1849 in Californië gesignaleerd als eerste nederlandse koopvaardijschip[13].

De goederen die de vlaardingse schepen vervoerden, stonden in verband met de visserij. Daaronder viel in eerste instantie het zout en kurk uit Spanje en Portugal en het teer en pek uit Zweden en Rusland. Deze goederen bleven de gehele periode de belangrijkste importprodukten van Vlaardingen[14]. Het tweede importprodukt was niet direkt bestemd voor de vlaardingse markt. Vanuit Spanje, Portugal en Italië vervoerden de koopvaarders naast de visserijprodukten ook zuidvruchten naar Nederland (sinaasappelen en citroenen). Al snel vormden deze produkten in de jaren zestig de hoofdlading van deze schepen. Gedurende een korte periode bezat Vlaardingen zelfs een soort monopolie met betrekking tot de import van deze produkten. Uit de landen rond de Middellandse Zee werden bovendien rozijnen, krenten en vijgen aangevoerd, evenals kastanjes, amandelen en azijnstokken. In het laatste kwart van de negentiende eeuw werd ook wijn een belangrijk produkt. De handel in zuidvruchten hield op in 1884. Deze kwam in handen van reders die beschikten over grotere (stoom)schepen die efficiënter en goedkoper grotere hoeveelheden konden vervoeren. Uit Noorwegen kwam tenslotte de laatste soort europese produkten die werden ingevoerd: stokvis, traan en gezouten vis. De niet-europese produkten die werden aangevoerd door vlaardingse schepen vonden veelal niet hun bestemming in de vlaardingse haven. Koffie, huiden en tabak werden via Rotterdam verhandeld. Deze handel hield op met het vertrek van de grote schepen uit de vlaardingse vloot rond 1860.
Het ging de vlaardingse reders in eerste instantie om de importprodukten. Voor de heenreis werd zo mogelijk ook een lading gezocht. Dit gelukte niet altijd. Het ballast varen kwam regelmatig voor, hoewel veel schepen in Engeland op weg naar het zuiden een lading kolen meenamen. Het varen in ballast kwam relatief vaak voor op reizen naar Zweden, Noorwegen en Rusland en in de jaren van teruggang (1860-63) toen schepen op avontuur uitvoeren. Als de reder wel een uitvracht voor zijn schip had gevonden, betrof dit de eigen landbouwprodukten (boter, kaas en aardappelen) en niet te vergeten de jenever. De gunstige ligging van Vlaardingen naast de grote producent hiervan,

Willem van Warmelo (1795-1873), kantonrechter en boekhouder van de partenrederij Ida Maria de Raath, ca 1865.

Schiedam, is ongetwijfeld van grote invloed geweest op het kunnen uitvaren met een volle lading. De derde groep produkten die een bestemming vond via de vlaardingse schepen waren de tropische produkten koffie, suiker en tabak. De ingevoerde plantageprodukten uit Indië en Suriname werden in Nederland verwerkt en geschikt gemaakt voor de afzet naar buitenlandse bestemmingen (Italië, Gibraltar etc.). Uit de correspondentie van Hoogendijk met Van Nelle blijkt de vlaardingse reder voor eigen rekening koffie te exporteren[15].

De exploitatie van de rederijen

Het is niet eenvoudig een evaluatie te geven van de

handels- en rederijaktiviteiten zonder de financiële overzichten van de rederijen te bestuderen. Slechts een klein deel van de boekhoudkundige stukken is bewaard gebleven. Aan de hand van de totale financiële situatie van een reder aan het eind van zijn leven (bij de boedelscheiding) is slechts een grove indruk te krijgen van zijn succes of falen als koopvaardijreder, aangezien de reder dikwijls meer dan alleen haring- of koopvaardijreder was.Een reder had niet zelden diverse nevenfuncties die financieel veel belangrijker waren dan het boekhouderschap van de koopvaardijrederij.

Rederij A. Hoogendijk Jzn

Het redersbedrijf van Hoogendijk bestond uit een koopvaardij- en een visserijafdeling. Bovendien werden hierbinnen ook andere handelszaken geregeld. Op het moment van de boedelscheiding in 1879 bezat de rederij 11 schepen waaronder 4 ten behoeve van de visserij. Een deel van de koopvaardijschepen bracht goederen naar Nederland ten behoeve van de haringvisserij (zout, kurk, pek en teer). Hoogendijk heeft echter altijd ook goederen verhandeld die niet afhankelijk waren van de visserij, hoewel in de laatste twintig jaar (1880-1900) zout en kurk de absolute overhand kregen. Wijn was in deze laatste periode het enige handelsprodukt buiten de visserij. Arij Hoogendijk Jzn was gedurende vrijwel zijn gehele leven boekhouder en enige eigenaar van de rederij[16]. Dit wil niet zeggen dat hij ook altijd alle beslissingen nam. De reder aan de wal was in een tijd waarin snelle verbindingen niet bestonden sterk afhankelijk van de kwaliteiten van zijn gezagvoerders. Ook had Hoogendijk een groot aantal correspondenten in het buitenland die zonodig voor hem de zaken daar behartigden. Zo vertrok in 1850 Jacobus, de zoon van Arij, vanuit Rotterdam voor een jarenlange reis langs correspondenten in Zuid- en Midden Amerika. De winsten die de rederij maakte, heeft Arij voornamelijk belegd in obligaties en schuldbekentenissen. Aan het eind van zijn leven had hij de beschikking over een kapitaal van één en een kwart miljoen gulden. Welk deel hij hiervan met koopvaardijaktiviteiten verdiend heeft, valt niet meer te achterhalen.

NV Hollandsche Handel en Reederij Maatschappij

Deze naamloze vennootschap werd in 1847 opgericht voor een voorlopige periode van 10 jaar. Het resultaat van deze rederij is echter beperkt gebleven tot het uitvoeren van één handelsexpeditie met één schip, wat leidde tot de liquidatie van de rederij in 1851. Deze rederij was de enige groots opgezette maatschappij die Vlaardingen op koopvaardijgebied kende. Haar falen heeft de oprichting van soortgelijke vennootschappen geblokkeerd. Het doel van de rederij had nauw te maken met het mislukken van de expeditie. In de openbare statuten werd dit doel omschreven als 'het drijven van handel door middel van eigen of gehuurde schepen, het bevrachten en vervrachten van derzelve en hetgeen verder in het algemeen daartoe is behoorende'[17]. Deze vage aanduiding hebben de oprichters van de maatschappij met opzet gekozen. De voorlopige bepalingen van de naamloze vennootschap gaven het werkelijke doel weer: 'het aanknopen van handelsbetrekkingen principaal met de geëmigreerde kolonisten van de Kaap

Jacob den Breems (1798-1867), reder. Schilderij van J. Ensing, 1851.

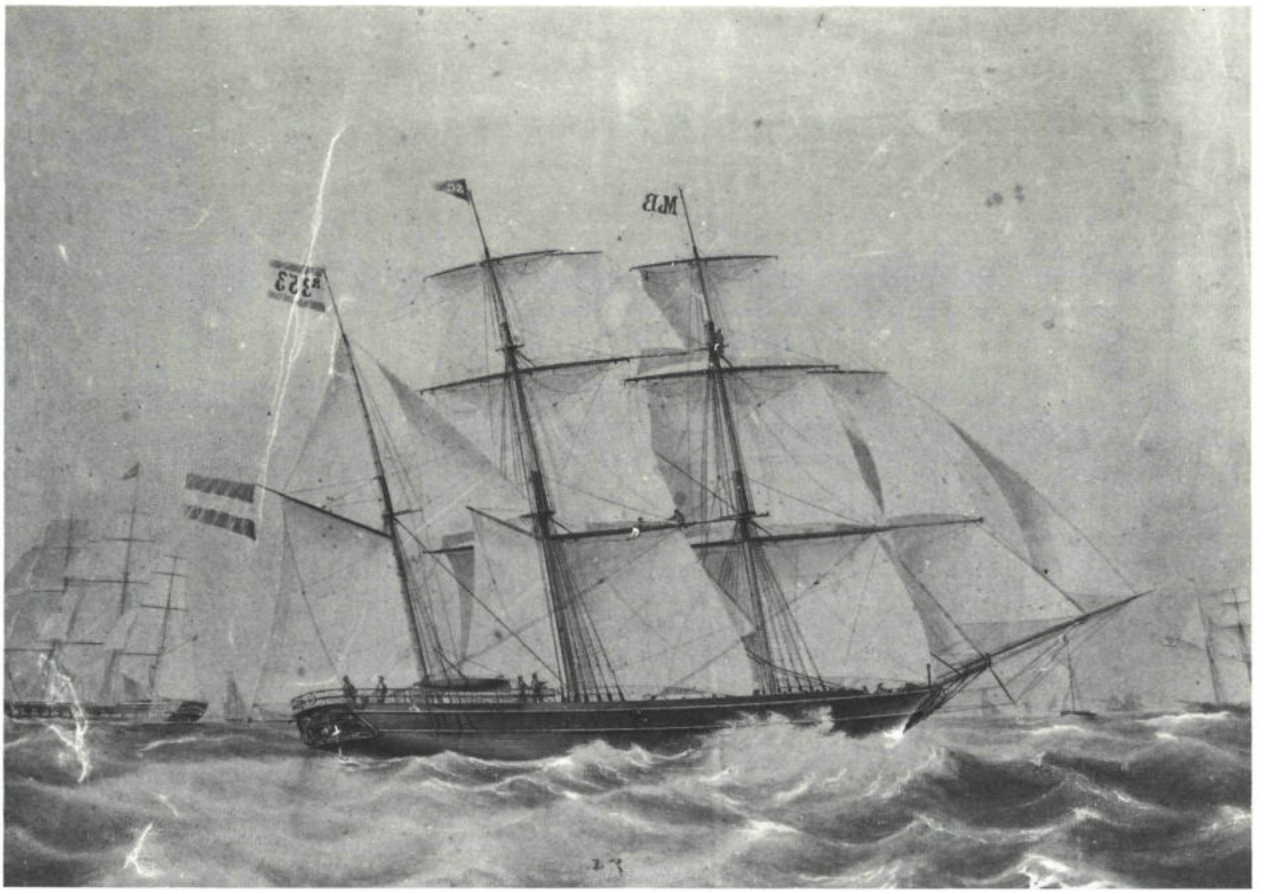

Het barkschip De Stad Gouda (463 ton) van rederij M. den Breems, één van de grootste koopvaardijschepen. Aquarel van J. Spin, 1858.

de Goede Hoop thans gevestigd achter de Portugeesche bezittingen aan de kust van Mozambique en op Portugeesch gebied'[18]. Tevens werd vermeld dat de aktiviteiten van de Maatschappij moesten strekken tot 'verbetering van den maatschappelijken, zeedelijke en godsdienstige toestand der geëmigreerden[19]'. De nevenfuncties van de oprichters en de algemene zendingsdrift in die tijd komt ook hier naar boven. Om aan vreemde mogendheden geen aanstoot te geven en de concurrentie te misleiden, werd het werkelijke doel in de statuten verzwegen. Voor de opening van een heel nieuw handelsgebied met hollandse kolonisten in zuidelijk Afrika rustte de maatschappij het schoenerhoekerschip 'Animo' uit voor de reis naar Lissabon. Het verdere reisdoel bleef geheim.

In Dela Goa Baaij aangekomen, bleek al snel dat de hollandse emigranten nog niet geslaagd waren 'een geregelde gemeenschap met de kust te openen'[20]. Voor zover dat zij bereikt konden worden bleek dat de emigranten geen interesse hadden in de handelsgoederen. De in Afrika aangekochte goederen (traan, ivoor, huiden en wijn) brachten in Nederland wel enige winst op, maar dit woog niet op tegen een geweldig verlies (uit de meegenomen handelsgoederen) zodat bij de eindafrekening van de expeditie een negatief saldo van 21.920 gulden ontstond. Bij de liquidatie van de maatschappij die hierop volgde, bracht een oorspronkelijk aandeel van duizend gulden nog slechts 41 gulden en

10 cent op. De oprichters van de maatschappij hadden een gok gewaagd, zonder na te gaan of het potentiële handelsgebied wel de opbrengsten kon bieden die zij verwachtten.

Partenrederij Ida Maria de Raath
Willem van Warmelo heeft bij de oprichting van de rederij in 1858 niet bepaald de conjunctuur meegehad. De crisis in de vrachtenmarkt werkte door. Toch heeft de Ida Maria de Raath 8 reizen gemaakt waarvan 6 naar Zuid Amerika en 2 naar Azië. Het schip heeft enkele malen voor de Handelmaatschappij gevaren. De rest van de tijd voer het op eigen initiatief, steeds pogend een aantrekkelijke lading te vinden. De garantie van de NHM voor een retourvracht uit Indië werd in 1868 vervangen door een vrije inschrijving. Dit betekende het einde voor deze rederij. De tijd was echter ongunstig om een goede prijs voor het schip te krijgen[21]. De winst per aandeel van de partenhouders aan het eind van de koopvaardijaktiviteiten was ongeveer duizend gulden[22]. Deze winst, omgerekend ongeveer 5 procent per jaar, was voor vele partenhouders van secundair belang. De boekhouder Van Warmeloo ontving 1 procent van alle gewone kosten en 1 procent van de bruto vrachtpenningen als vergoeding voor zijn boekhouderschap. Ook de andere partenhouders was het niet in eerste instantie om de winst te doen, maar om de klandizie.

Jacobus Hoogendijk Azn (1833-1905), reder en koopman, 1889.

Verzekering van schip en lading

Tot de opkomst van een goede zeeverzekering voor schip en lading in de negentiende eeuw, betekende schade of verlies van de lading en/of schip een extra risico voor de reder. In de negentiende eeuw was de assurantie van zeeschepen en scheepsladingen langzaamaan uitgegroeid tot een apart bedrijf met takken en organisaties. Het afsluiten van zeeverzekeringen voor vele vlaardingse reders geschiedde op de volgende wijze: De reder of handelaar zocht contact met een speciale verzekeringsmakelaar. De firma F. & W. van Dam te Rotterdam behartigde voor de vlaardingse reders vrijwel alle verzekeringszaken[23]. De makelaar stelde vervolgens een beursbriefje samen, een soort nota, waarin hij de te verzekeren som, het te verzekeren object (schip of lading), de reis of het tijdschema en de ingangsdatum van het risico vermeldde. Hierna ging hij naar de beurs en zocht onder de assuradeuren degenen die hij het meest geschikt achtte voor deze verzekering. Deze laatsten zetten hun paraaf op het beursbriefje en vanaf dat moment was de verzekering een feit en namen wederzijdse verplichtingen een aanvang. De makelaar stuurde zijn cliënt zo spoedig mogelijk een sluitbriefje op als bewijs. De eigenlijke polis werd pas veel later opgemaakt. Deze makelaar Van Dam was geen onbekende onder de vlaardingse reders. Hij nam zelfs deel in een vlaardingse rederij. Toch was het Van Dam in eerste instantie te doen om de klandizie. Zo genoot hij bij het afsluiten van een verzekering in 1865 op de schoener 'Vlaardingen' van de rederij H. Kikkert 4½ procent courtage van de totale premiekosten. De premie voor de verzekering zelf kon variëren. In dit

Johannes van Harwegen den Breems (1821-1899), reder, ca 1880.

geval bedroeg deze driekwart procent van de waarde van het schip (8000 gulden op behouden varen[24], per maand[25]). Van Dam bracht dit risico onder bij 8 verschillende verzekeringsmaatschappijen en 10 firma's en particulieren.

Het casco van het schip werd altijd verzekerd op naam van de reder[26]. De verzekering van de lading kwam op naam van de eigenaar. Soms was dit de firma waarvoor de reder de lading vervoerde (Loopuit, Rijnbende, Betz & van Heijst etc.), maar ook kwam het voor dat de reder de assurantiepremie van de lading voor zijn rekening nam[27]. De reder bleek dan eigenaar te zijn van de lading (onder andere bij de zuidvruchten uit de landen rond de Middellandse Zee). Wanneer een schip een lading voor de Nederlandsche Handel-Maatschappij vervoerde, nam deze maatschappij de assurantie voor haar rekening.

De schepen van de rederij Hoogendijk komen pas regelmatig voor in de beursboekjes van Van Dam vanaf de jaren zeventig van de vorige eeuw[28]. Mogelijke verklaring hiervoor vormt het feit dat A. en J. Hoogendijk van 1852 tot ten minste 1876[29] directeur waren van de verzekeringsmaatschappij Concordia, een naamloze vennootschap van koophandel, die ten doel had verzekeringen af te sluiten 'tegen alle gevaren zoo ter zee als te land en op de binnenwateren, tegen betaling van zoodanige premiën . . .'[30]. Het is ook mogelijk dat de firma A. Hoogendijk Jzn in eigen kring zijn bezit verzekerde.

De sociaal-economische positie van de reders

De positie die de vlaardingse koopvaardijreders in de plaatselijke gemeenschap innamen, kan gedeeltelijk worden afgeleid van de overige functies die zij gedurende korte of lange tijd innamen[31]. Slechts een heel klein deel van de vlaardingse koopvaardijreders heeft nooit een functie in de raad of het bestuur van de gemeente Vlaardingen of Vlaardinger-Ambacht vervuld als burgemeester, wethouder of raadslid. Op een enkele na waren zij tevens haringreder. Soms was voor hen de koopvaardij hoofdbron van inkomsten (Warmelo & van der Drift), maar voor reders als Kikkert, De Vlaming, IJzermans, Van Rossen en Muurling was de koopvaardij slechts een extra vorm van zeebedrijf naast de haringvangst- en handel.

Afgemeten aan het aantal schepen dat de andere reders in de vaart hielden, kan gesteld worden dat Van Gijn en Hoogendijk gedurende de gehele periode meer schepen in de koopvaardij dan in de visserij hielden. Bij Van Harwegen en Den Breems was dit zeker het geval in de periode 1851-1875. De waarde van de haringschepen blijkt op diverse momenten echter wel twee maal zo hoog te zijn als die van de koopvaardijschepen. Naast deze rederijaktiviteiten waren alle reders ook koopman. Andere beroepen kwamen ook voor: van J. G. Betz weten wij dat hij ook commissionair was, J. C. van Büüren van Heijst was tevens winkelier, H. van Linden van den Heuvell stond ook bekend als

touwslager, M. van Rossen Hoogendijk was ook plaatsvervangend kantonrechter, J. W. Muurling was directeur van een margarinefabriek en J. Pot was scheepsbouwmeester. W. de Vlaming tenslotte was agent van een brand- en verzekeringsmaatschappij. Een aantal personen uit twee families verdient een nadere toelichting.

Jacob den Breems (1798-1867) was 13 jaar toen zijn vader – een visser – overleed. Jacob was op dat moment kuipersjongen. Al snel bleek dat Jacob andere vaardigheden bezat dan het maken van tonnen. In 1820, het jaar dat hij trouwde met Willemijntje Schep, heette hij al koopman. Pas in 1834 wordt Jacob reder genoemd. Toentertijd had Jacob drie zonen: Johannes (van Harwegen den Breems, een eerbetoon aan de pleegvader van Willemijntje), Arij en Martinus. Hoe het Jacob in rederszaken verging, valt op te maken uit de verdeling van zijn bezittingen 5 jaar na zijn dood[32]. Er was toen 140.000 gulden te verdelen. Jacob had zich in zijn leven kunnen opwerken van kuipersjongen tot plaatselijke grootheid, een aanzienlijk man die vanaf 1850 lid was van de vlaardingse gemeenteraad. De rederszaken had Jacob in de periode na 1849 voornamelijk uitgevoerd samen met zijn zoon Arij. Dat deze de rederijzaken goed beheerde, bleek wel uit zijn vermogen dat in 1886 op een kwart miljoen gulden geschat werd. Arij vertrok in dat jaar uit Vlaardingen en liet de zaken over aan zijn

Het barkschip gebroeders Houtman (460 ton) van rederij M. den Breems. Aquarel van J. Spin, 1858.

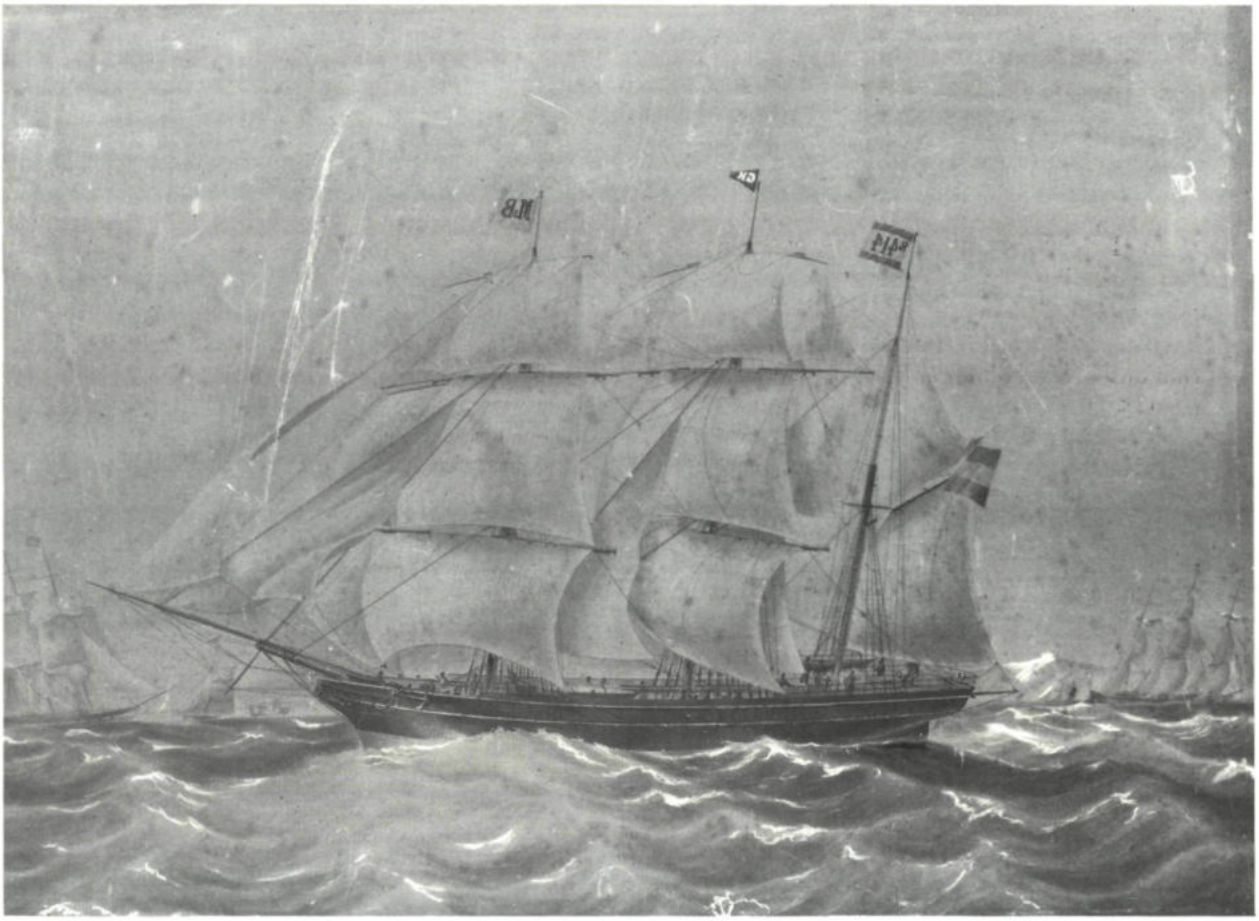

zoon Hendrik. De zoon volgde de vader op zoals het al generaties lang was gegaan. Zeven jaar na zijn vertrek overleed Hendrik. Arij kwam voor een maand terug, koos een nieuwe firmant voor de rederij (Arij Kornelis Poortman) en verdween naar Wiesbaden om zijn laatste jaren door te brengen.

Dat Arij Hoogendijk (1800-1878) zich in zijn latere leven met rederijzaken zou gaan bezighouden was niet verwonderlijk: vader Jacobus en grootvader Arij waren aan het begin van de negentiende eeuw in Vlaardingen geen onbekenden in het haring- en koopvaardijrederschap. Op 20-jarige leeftijd oefende hij al het boekhouderschap uit over een rederij. Zijn carrière als zelfstandig reder begon in 1832. Arij zou naast het rederschap diverse andere functies uitoefenen in de vlaardingse gemeenschap en daarbuiten. Zo was hij lid van de Provinciale Staten, directeur van de verzekeringsmaatschappij Concordia, voorzitter van de Spaarbank en van de regenten van het Weeshuis, president-kerkvoogd, en vice-consul van Sicilië en Portugal. Al deze functies en eerbewijzen (Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw en de Christenorde van Portugal) had hij ongetwijfeld niet louter te danken aan zijn formele status als reder in Vlaardingen. Diverse bronnen geven blijk van een krachtdadig optreden van deze notabel[33]. Ook durfde Arij in het redersvak andere initiatieven te nemen zoals blijkt uit zijn minder succesvolle pogingen nieuwe handelsgebieden te openen in Amerika en Afrika. Al met al wist Arij Hoogendijk in zijn leven (1800-1878) een kapitaal te vergaren dat voor die tijd enorm mag heten: uit zijn nalatenschap kon onder de erfgenamen ongeveer één miljoen gulden verdeeld worden[34]. Hetgene dat voor Den Breems gold, was zeker ook voor Arij van toepassing. Hij schroomde niet initiatieven in zijn bedrijf te ontplooien maar kan nog niet gerekend worden tot de nieuwe generatie van ondernemers die hun toekomst zagen in grotere verbanden (naamloze gemeenschappen). Arij dacht nog patriarchaal: zijn zoon Jacobus volgde hem op na zijn dood als alleeneigenaar van de rederij.

Hendrik Ludwijn van Linden van den Heuvell (1785-1854), burgemeester en reder. Olieverfschilderij, ca 1840.

De bemanning op de schepen

In haar topjaren gaf de vlaardingse koopvaardij op de schepen werk aan ten minste 200 zeelieden[35]. Er voeren toen ongeveer 30 schepen onder vlaardingse vlag, waarbij de bemanning meestal bestond uit 6 tot 8 koppen. De grootte van het schip (hoeker, schoener of bark) bepaalde het aantal taken aan boord. Elk schip had tenminste een kapitein, stuurman, kok en enkele matrozen. Zoals gebruikelijk in die tijd werden de bemanningsleden voor elke reis opnieuw aangemonsterd. Dit gebeurde ten overstaan van de waterschout door het vermelden van de gegevens en een handtekening (soms een kruisje) achter de eigen naam. De problemen die men in de grote vaart kende voor wat betreft werving van de bemanning kwamen op de vlaardingse koopvaardijschepen niet of nauwelijks voor. Slechts een enkele keer maakte men gebruik van een zogenaamde 'aanbrenger' die tegen een vergoeding voor een bemanningslid zorgde. Wat betreft de herkomst

van de bemanningsleden kan gesteld worden dat steeds een grote meerderheid afkomstig was uit Vlaardingen (65-100 procent). Het percentage buitenlanders op de vlaardingse schepen overtrof nooit de 26 procent. Dit beeld komt overeen met dat van de groninger (kleine) zeevaart in de negentiende eeuw. Op de grote vaart buiten Europa moest wel veelvuldig van de diensten van buitenlanders gebruik gemaakt worden. In de vlaardingse situatie was in bijna alle gevallen de gezagvoerder afkomstig uit of woonachtig in Vlaardingen.
De leeftijd van de bemanning lag over het algemeen tussen de 26 en 45 jaar. De gezagvoerder was meestal de oudste aan boord, een enkele maal overtrof de kok hem in leeftijd (70 jaar of ouder kwam voor). Minderjarige jongens monsterden ook aan op de vlaardingse schepen. Wel moesten de ouders dan schriftelijk toestemming verlenen[36].

Reclamebiljet van Wijn Import Maatschappij A. Hoogendijk Jzn, ca 1910.

Bij het aanmonsteren ten overstaan van de waterschout gingen de zeelieden een dienstverband aan dat eindigde bij de terugkomst van het schip in de haven. De verdiensten van de bemanningsleden (de gezagvoerder uitgezonderd) werden vastgelegd in diezelfde monsterrol. Een matroos verdiende tussen 1880 en 1900 ongeveer 30 gulden per maand, een lichtmatroos 10 gulden minder. De kok verdiende een paar gulden meer dan de matroos, en de stuurman zat hier weer enkele guldens boven. Van deze gage werd soms een percentage afgehouden voor het 'Visschers weeduwen en wezenfonds'. Ter vergelijking: een vlaardingse volwassen arbeider verdiende in 1871 gemiddeld één gulden per dag[37]. Verder werden in de monsterrol alle rechten en plichten van de zeeman omschreven zoals rantsoenering, slaapplaatsen, maar ook de gezagsverhoudingen en reglementen werden genoemd[38]. Ook is de schaftorder van het barkschip 'Ida Maria de Raath' bewaard gebleven. Hieruit kunnen we het weekmenu van de zeeman achterhalen[39]. In totaal ontving hij per week anderhalf pond vlees, driekwart pond spek, een achttiende kop bonen en erwten, een kwart pond stokvis, één zestiende pond zuurkool en een half pond rijst. Een hier bijgevoegde provisielijst laat bovendien het verschil zien tussen voor en achter de mast. Zo werd meegenomen volks- en kajuitsbrood, volks- en kajuitsbier, volks- en kajuitsthee. Deze voeding was vrij voor de zeeman, met andere woorden zijn maandgage moet met ongeveer 15 gulden worden verhoogd om deze te vergelijken met de lonen aan de wal. De zeeman verdiende omgerekend 45 gulden per maand, de helft meer dan de arbeider in de kleine vlaardingse fabriekjes.

De inkomsten van de gezagvoerder staan niet in de monsterrol. Van J. de Boer, gezagvoerder van de Ida Maria de Raath, zijn wel de afrekeningen van zijn gage bekend[40]:
'Gage aan kapitein J. de Boer betaald, benevens het hem bekomen aandeel in de verdiende vrachten':

10½ maandgage à *f* 75,– p.m.	*f* 787,50
⅓ deel der passagegelden	*f* 120,70
2½% verdiende uitvracht	*f* 38,76
2½% vracht van het zout	*f* 294,46
2½% verdiende thuisvracht	*f* 228,36
	+
Totale verdiensten voor 10½ maand	*f* 1469,78

Uit vorengenoemde rekening blijkt dat de gezagvoerder ook verdiende aan het aantal betalende passagiers.

Het zeemanscollege

In de negentiende eeuw waren zeemanscolleges een algemeen verschijnsel toen de verzekering voor zeelieden nog niet mogelijk was. Het zeemanscollege te Vlaardingen ('Collegie te Vlaardingen') werd in 1839 opgericht[41]. Dit college werd beheerd door het bestuur van de Spaarbank te Vlaardingen. Alle zeelieden konden van dit college lid worden. De contributie gaf recht op uitkering aan de weduwe van een omgekomen zeeman en aan bejaarde leden van het college. Rond 1865 telde dit college ongeveer 400 leden. Het college had ook een eigen vlag: half rood, half blauw, in het midden een wit ovaal waarin een zwart gekleurde 'V', en tevens een zwart nummer. De gezagvoerder mocht deze vlag met zijn eigen nummer op zijn schip voeren.

Conclusie

Vlaardingen bezat in de tweede helft van de negentiende eeuw een koopvaardijvloot die voor wat de organisatie en struktuur betreft overeenkomsten, maar ook duidelijke verschillen vertoonde met de algemene nederlandse situatie. Het was niet de grootte, maar het karakter dat de vlaardingse vloot uniek maakte in de negentiende eeuw. Het grootste deel van de rederijen was in handen van één persoon, die het persoonlijk eigendom bezat. Enkele rederijen waren beperkte – meest familie- – vennootschappen. Van slechts één rederij is het bekend dat dit een partenrederij was. Eén van de redenen van dit verschil ligt verborgen in de kwalificatie van Vlaardingen als belangrijkste haringvisserijplaats van Nederland. Het zou blijken dat de kracht, maar ook de zwakte van de vlaardingse koopvaardij verborgen lag in deze visserijaktiviteiten.

De koopvaardijreders waren voor het overgrote deel tevens haringreder. Een traditie op zeescheepvaartgebied was hierdoor lang aanwezig. Maar het waren de produkten die de visserij nodig had om haar bedrijf uit te oefenen die de vlaardingse reders een redelijke garantie gaven voor de afzet van het zout, kurk, teer en pek. Een ander voordeel gaf de organisatiestruktuur. Een haringreder hoefde slechts een hoeker uit te rusten voor de koopvaart om bijvoorbeeld zout te verkrijgen. Het kwam echter vaker voor dat de reder naast zijn gespecialiseerde vissersschepen enkele koopvaardijschepen bezat die deze produkten aanvoerden. Een zelfde rederijstruktuur als in de haringrederij – persoonlijk eigendom van één reder of een klein vennootschap – werd gebruikt voor rederijaktiviteiten op koopvaardijgebied.

Deze sterke afhankelijkheid van het vissersbedrijf schiep een kunstmatige situatie: de vlaardingse koopvaardijrederijen hadden te weinig eigen aktiviteiten op kunnen bouwen. Er zijn wel enige pogingen gedaan om los van de visserij eigen handelsprodukten te zoeken. Vlaardingen bezat zelfs gedurende enige tijd het alleenvervoer van zuidvruchten uit de Middellandse Zee, en ook probeerden de reders in Amerika ladingen te vinden. In dit beeld past bovendien de poging van enkele prominente vlaardingers om via de NV Hollandsche Handel en Reederij Maatschappij (met de 'Animo') een nieuw handelsgebied te ontdekken. Dit initiatief had de mogelijkheid in zich voor Vlaardingen om als koopvaardijstad verder uit te groeien tot volwaardige partner naast Schiedam en Rotterdam. De mislukking van deze groots opgezette naamloze vennootschap die enigszins doet denken aan de Nederlandsche Handel-Maatschappij was er mede de oorzaak van dat vlaardingse reders en notabelen daarna meer heil zochten in een rederijvorm die zij kenden, waarmee zij direkt kontakt hadden en die al jaren zo werd uitgeoefend. Het handelsgebied van de rederijen is sindsdien ook niet meer veranderd.

Vlaardingse reders begonnen in de jaren veertig van de vorige eeuw hun aktiviteiten uit te breiden. In de algehele hoogconjunctuur die hierop volgde, was het niet verwonderlijk dat reders, die ook belangen hadden in de haringvisserij, op dat moment hun investeringsgebied verlegden. De visserij bevond zich toentertijd in een malaise. In deze periode overvleugelde de koopvaardij in Vlaardingen de traditionele visserij. Vlaardingse reders volgden op dat moment het algemene beeld in Nederland. Ook de daling na de scheepvaartcrisis aan het einde van de jaren vijftig is niet verwonderlijk. Opmerkelijk is echter, dat de twee grootste rederijen die Vlaardingen toen kende pas een tiental jaren later hun vloot inkrompen. De vraag naar visserij-

produkten nam hierna weer langzaam toe: de haringvisserij richtte zich uit de malaise op. De reders legden zich weer toe op de visserij zodat de koopvaardij geleidelijk afnam. In 1900 werd het laatste koopvaardijschip verkocht. In deze laatste periode volgde Vlaardingen weer niet de algemene trend in Nederland. Hoewel het aantal zeilschepen sterk afnam, kwamen hiervoor geen stoomschepen in de plaats. De reders zagen wel gunstige vooruitzichten in een andere tak van zeescheepvaart: de visserij. De achteruitgang van de vlaardingse koopvaardij in de laatste dertig jaar van de vorige eeuw is des te opmerkelijker als men bekijkt welke infrastrukturele verbeteringen in en rond Vlaardingen plaatsvonden. De Nieuwe Waterweg gaf een snellere en betere verbinding met de Noordzee, de spoorweg zorgde voor een goede verbinding met het achterland en er was zelfs in de nieuw te graven Koningin Wilhelminahaven een stuk gereserveerd voor koopvaardijschepen. Toch hebben de vlaardingse reders kennelijk niet de noodzaak ingezien om te investeren in de stoomvaart. Eén van de redenen hiervoor was de zuigkracht van de rotterdamse havens.

De visserij betekende tegelijkertijd de kracht en de zwakte van de vlaardingse koopvaardij. De kracht lag in de vraag naar produkten, de bekendheid met het zeebedrijf, de zeehandel en de organisatiestruktuur. Bovendien werkte de malaise in de visserij positief op de koopvaardij (het verleggen van de investeringen). In de periode echter dat de visserij hernieuwde kracht

De (nieuwe) schoener Vrede (256 ton) van rederij A. Hoogendijk Jzn, gelegen aan de Oosthavenkade, ca 1895.

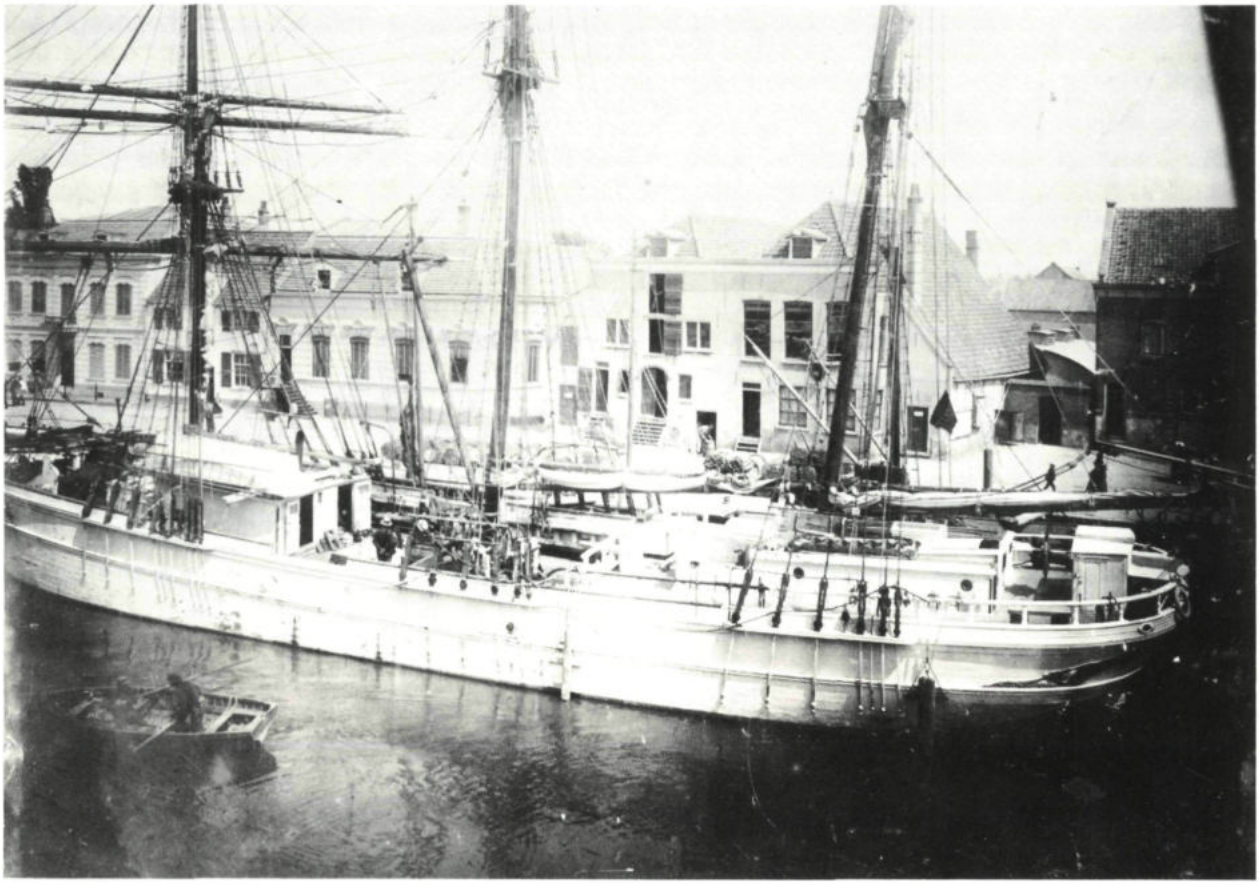

vond, investeerden de reders niet meer in de koopvaardij. De reders gingen – vooral in de laatste 10 jaar van de vorige eeuw – in grote mate in de visserij investeren. Stoomschepen werden niet voor de koopvaardij, maar voor de visserij aangeschaft. Toen tegelijkertijd koopvaardijrederijen in de direkte omgeving en daarbuiten wel innoveerden en de traditionele produkten voor de visserij efficiënter en goedkoper konden leveren, verviel elke grond voor een reder om nog grootscheepse veranderingen door te voeren[42]. De sterke binding met de visserij had voor de koopvaardij in Vlaardingen als het ware een kunstmatige situatie geschapen (te grote afhankelijkheid van deze bedrijfstak) die door de reders òf niet werd erkend, òf als niet negatief werd ervaren.

Noten:

1 Dagboek van Bastiaan Maat, particulier bezit J. Maat, Vlaardingen.
2 H. Buisman, De Vlaardingse koopvaardij in de tweede helft van de negentiende eeuw (Vlaardingen 1982), blz. 10.
3 Buisman, a.w., blz. 74.
4 Maritieme geschiedenis der Nederlanden (MGN) IV, blz. 54.
5 Buisman, a.w., blz. 93 e.v. (bijlage IV).
6 In getallen uitgedrukt:
1850: 25 schepen, 8 rederijen, 2926 T.
1856: 33 schepen, 9 rederijen, 5840 T.
1859: 32 schepen, 14 rederijen, 6049 T.
(Bron: Buisman, a.w., blz. 97 e.v.).
Het aantal visserschepen lag in deze periode juist op een dieptepunt (gemiddeld 50) in verhouding tot eerdere en latere periodes. De koopvaardij overtrof de visserij hier in tonnage althans.
7 De hoeker was van hetzelfde type dat gebruikt werd in de visserij, met dien verstande dat het grote aantal kleine luiken verwisseld werd voor een klein aantal grote luiken.
8 Buisman, a.w., blz. 69, 70, 93 e.v.
9 De overige aandeelhouders waren:

K. B. Kouwenberg, 's-Heerenberg	$^{2}/_{16}$
B. Erkeland, Rotterdam	$^{2}/_{16}$
J. S. Noordendorp, Den Haag	$^{1}/_{16}$
J. Hagensius, 's-Heerenberg	$^{1}/_{16}$
H. Costerus Hibma, Amsterdam	$^{1}/_{16}$
F. & W. van Dam, Rotterdam	$^{1}/_{16}$
J. J. de Willigen, Rotterdam	$^{1}/_{16}$

Bron: Rederijboek van het barkschip Ida Maria de Raath, Handschriftenverzameling, inv. nr. 3355. Gemeentelijke Archiefdienst Rotterdam (=GAR).
10 Buisman, a.w., blz. 90 e.v.
11 Buisman, a.w., blz. 20.
12 H. Sweijs, Neerlands vloot en reederijen, alphabethisch opgemaakt (Rotterdam 1860) vermeldt dat de Vrede, Vlaardingen, Stad Gouda, Koning en Vaderland, Ida Maria de Raath en de Gebr. Houtman voor de NHM naar Indië varen.
13 Nieuwe Rotterdamsche Courant van dinsdag 18 december 1849.
14 De aanvoer van zout en kurk was het grootst van alle produkten en blijft de gehele negentiende eeuw bestaan. In het laatste kwart van de vorige eeuw werden deze produkten door steeds meer niet-Vlaardingse schepen aangevoerd.
15 Buisman, a.w., blz. 129.
16 In de periode 1875-1878 was Arij's zoon Jacobus medevennoot van de rederij. Arij bracht wel al het kapitaal en de goederen in.
17 Archief NV Hollandsche Handel en Reederij Maatschappij, inv. nr. 2. Gemeentelijke Archiefdienst Vlaardingen (=GAV).
18 Ibidem, inv. nr. 1.
19 Als noot 18.
20 Als noot 17.
21 Een bankcrisis in Engeland verslechterde alleen maar de situatie.
22 Als noot 9.
23 Buisman, a.w., blz. 38 en 39.
24 Dit is een verzekering waarbij pas wordt uitgekeerd in geval van totaal verlies.

25 Verzekeringspolis 'Vlaardingen'. In: Archief van de Oude Lijnbaan, inv. nr 292. GAV.
26 Beursboekjes, In: Archief F. & W. van Dam, inv. nrs 4-26. GAR.
27 Beursboekje. In: Archief F. & W. van Dam, inv. nr 18. GAR.
28 Als noot 26.
29 Register van patentschuldigen. In: Archief Gemeentebestuur Vlaardingen, 1813-1962, voorlopig inv. nr 1867. GAV.
30 Verlenging en wijziging statuten eener naamlozen vennootschap. In: Notarieele Archieven Vlaardingen inv. nr 1861-189. GAV.
31 Buisman, a.w., blz. 75 (tabel 11).
32 Th. J. Poelstra, Het Reedershuys, 1651-1977. In: Historisch Jaarboek Vlaardingen 1977 (Vlaardingen 1977), blz. 72.
33 Zo gaf Hoogendijk zijn kapitein opdracht de blokkade tijdens de Krimoorlog te doorbreken om in Rusland graan te kopen. Toen een van zijn schepen in het Voorns Kanaal was vastgevroren liet Arij een aantal boeren met hun paarden het schip door het ijs breken.
34 De 3 overgebleven kinderen, 2 dochters en 1 zoon kregen het leeuwendeel. Arij en zijn vrouw hadden in totaal 8 kinderen gekregen, waarvan er 5 stierven binnen het eerste levensjaar.
35 Exacte gegevens ontbreken, maar gekeken naar het aantal en de grootte van de schepen is dit een zeer voorzichtige schatting. Dit getal zou gemakkelijk honderd hoger kunnen liggen.
36 Monsterrollen. In: Archief Gemeentepolitie Vlaardingen, inv. nr 370-5. GAV.
37 M. den Admirant, Sociaal historische schets van Vlaardingen 1814-1914 (Zuid-Hollandse Studiën IV). blz. 215.
38 Monsterrollen, In: Archief Gemeentepolitie Vlaardingen, inv. nr 367-2. GAV.
39 Nota's en kwitanties van leveranties, gages assurantien en belasting 1858-1866. In: Handschriftenverzameling, inv. nr 3356. GAR.
40 Als noot 9.
41 Verslag der staat en werken van de Maatschappij tot Nut der Zeevaart te Rotterdam, gedurende het jaar 1851. Rotterdam, 1851.
42 Niet alleen ten aanzien van de produkten voor de visserij, ook het 'monopolie' over de zuidvruchten ging snel verloren.

DE JONGE ALIDA
ofwel: hoe het een 18de-eeuws schip uit Vlaardingen bij IJsland verging

dr G. A. van der Toorn-Piebenga

De Jonge Alida in het jaar 1782

In 1783 verscheen in Rotterdam een boekje, waarin een zekere Jan Maartenszn Groen, afkomstig uit Vlaardingen, verslag doet van de (en nu citeren we hem zelf) 'merkwaardige rampen en wederwaardigheden overgekomen aan het scheepsvolk van het schip De Jonge Alida'. Groen, een van de matrozen, vertelt hoe het schip 9 mei 1782 Nederland verlaat, hoe het 'den ganschen Zomer door het IJs in (de) Visscherij zeer belemmerd' wordt en hoe het tenslotte de 18de augustus aan de noordkust van IJsland vast komt te zitten in het ijs. De bemanningsleden slagen er met moeite in het schip in open water te krijgen en zeilen terug. Mist en ijs bemoeilijken de tocht, maar het gelukt eindelijk dicht bij land voor anker te gaan. Als er een hevige noordoostenwind opsteekt en het ijs steeds dikker wordt, ziet de bemanning – het is dan 28 augustus – zich gedwongen om aan land te vluchten. Een stuk of wat tonnen worden met een zeil omspannen, zodat de ruimte eronder als schuilplaats kan dienen, en het 'bier', zout en verdere eetbare spijs' worden van boord gehaald.

Pogingen om het schip vlot te krijgen, lopen op niets uit. Overigens is het, zo vertelt de schrijver, ook al zo gehavend dat het niet meer verantwoord zou zijn geweest om ermee in zee te steken. De 8ste september wordt er een verzoek om hulp ingediend bij de strandvonder. Enige dagen later komt deze zelf naar de bemanningsleden toe. Hij zorgt dat ze gidsen krijgen en onder hun geleide wordt de tocht naar de nabij gelegen havenplaats aanvaard. De schrijver verbaast zich over de natuur om hem heen, of, om zijn eigen woorden te citeren, over de 'schrikverwekkende en grootsche wonderen Gods, die bij elken opslag van het oog vertoond wierden.' Aangekomen in Isafjördur, de plaats aan de gelijknamige fjord in noordwest-IJsland, krijgt een deel van de mannen, onder wie Groen, een plaats op een deens schip. De anderen moeten wachten op een volgende gelegenheid om IJsland te kunnen verlaten.

DAGVERHAAL
DER
MERKWAARDIGE
RAMPEN EN WEDERWAARDIGHEDEN,
OVERGEKOMEN AAN HET SCHEEPSVOLK
VAN HET SCHIP
DE JONGE ALIDA,
GEVOERD GEWEEST BY STUURMAN
FRANS VAN DEN BROEK,
Ter Vischvangst van VLAARDINGEN gedestineerd naar YSLAND, den 9den Mei, en door nood van het Ys op strand gezet den 27 Augustus, 1782.
BEHELZENDE:
Deszelfs Zeetogt uit het Vaderland. — Stukkelen door het Ys, en wonderlyke uitredding, uit het oogschynlykst gevaar van door het zelve verbryzeld te worden. — Stranden op YSLAND. — Elendige toestand daar ter plaatse. — Ontmoetingen met de bewoonders. — Gevaarlyke en moeijelyke togt door Ysland, over hemelhooge bergen, met sneeuw en ys bedekt. — Reis naar Koppenhagen. — Menschlievende behandeling en beminnelyk Caracter van den Hollandschen Afgezant aldaar. — Reis naar Hamburg en van daar naar het Vaderland, enz.
DOOR
JAN MAARTENZ: GROEN,
een der Schepelingen.
TE ROTTERDAM,
By J: KRAP, A: Z:, op de Hoogstraat.
En te VLAARDINGEN,
By K: NYKERK, 1783.

Het titelblad van Groens dagverhaal.

In Kopenhagen blijken de moeilijkheden nog niet overwonnen te zijn. Geldgebrek maakt het allesbehalve gemakkelijk voor de mannen om Vlaardingen, waar de meesten wonen, te bereiken. Na alle kou en ontberingen die ze geleden hebben, zijn de meesten van hen ook niet in staat lange afstanden wandelend af te leggen. Door financiële bijdragen van o.a. de ambassadeur in Kopenhagen, van een ambtenaar in Groningen en van een bemiddeld man in Zwolle kan echter onderdak en vervoer worden betaald en de 12de december 1782 wordt eindelijk Vlaardingen bereikt. Al met al is het een rampzalige tocht geweest. Waarom, kunnen we ons afvragen, had De Jonge Alida het ook zo ver weg gezocht en was ze niet dichterbij huis gebleven? Om die vraag te kunnen beantwoorden, moet er een terugblik in de geschiedenis worden geworpen. Dan namelijk zullen we ontdekken, dat De Jonge Alida een gewone traditie volgde, toen ze de visrijke wateren bij IJsland opzocht.

IJsland: al sedert lang bij Nederlanders bekend

Alle die willen naer Island gaen
om kabeljauw te vangen
en te visschen met verlangen,
naer Iseland, naer Iseland, naer Iseland toe,
tot drieëndertig reyzen zyn zy nog niet moe.

Al lang voor De Jonge Alida vast kwam te zitten voor de noordkust van IJsland, hadden nederlandse schepen hun weg gevonden naar dit eiland. In de veertiende en vijftiende eeuw voeren ze erheen voor ijslandse giervalken, die geliefd waren bij valkeniers in Nederland. Later of misschien tijdens deze tochten werd ontdekt dat de wateren rond IJsland zeer visrijk waren. Toen zeilden nederlandse vissers opnieuw noordwestwaarts, nu om walvissen te vangen en kabeljauw. Ze gebruikten daarvoor zware schepen als hoekers en doggen, want de zee rond IJsland stond bekend als gevaarlijk.

Wanneer de nederlandse walvisvaart bij IJsland is begonnen, is niet bekend, maar omstreeks 1600 moet ze al van betekenis geweest zijn. Dat kunnen we opmaken uit een brief die de Staten-Generaal omstreeks deze tijd hebben ontvangen van de koning van Denemarken. De Koning beschuldigt de walvisvaarders uit de Republiek ervan dat ze onder de kusten van IJsland vissen en daar ook aan wal komen om handel te drijven. IJsland hoorde sinds 1380 bij Denemarken, en de deense koning had een handelsmonopolie ingesteld, waarbij hij bepaalde dat de in- en uitvoer van IJsland uitsluitend aan deense kooplieden mocht worden toevertrouwd. Om te laten merken dat hij ernst met de zaak maakte, diende de koning nu een klacht in. Veel gehoor kreeg hij echter niet. De Staten-Generaal stonden op het standpunt dat de zeeën vrij waren.

Nu was de beschuldiging dat de nederlandse walvisvaarders handel dreven met IJslanders ook niet terecht. Zij deden IJsland vrijwel uitsluitend aan om traan te koken en vers water in te slaan. Iets anders was het met de kabeljauwvissers. In een tijd toen de walvisvaarders het hogerop zochten in de richting van Groenland, ontdekten de kabeljauwvissers dat er ook op de vaste wal van IJsland wel iets voor hen te verdienen viel. De oorzaak daarvan lag in de slechte bevoorrading van IJsland. De IJslandse Compagnie in Kopenhagen aan wie toevertrouwd was om IJsland van voedsel en benodigdheden te voorzien, had niet genoeg schepen om zich van die taak te kwijten. Gewoonlijk werden buitenlandse en met name nederlandse schepen gehuurd om de waren te vervoeren. Deze vaartuigen werden dan in Denemarken zelf bevracht of in het land waar ze vandaan kwamen. In tijd van oorlog, maar ook wel daarbuiten, voeren schepen mee ter bescherming van de vrachtschepen. Vaak waren ook dat nederlandse schepen en het is te begrijpen dat de schippers weinig respect hadden voor hun opdrachtgevers die zowel vervoer als konvooi aan vreemden overlieten, en dat ze er geen been in zagen om, als het zo uitkwam, handel te drijven voor eigen rekening.

Deze ongeoorloofde handel werd in de hand gewerkt doordat de Denen nog al eens in oorlog waren en dan maar helemaal vergaten dat de ijslandse bevolking van hen afhankelijk was. Dan gebeurde het wel dat nederlandse schepen voor eigen rekening naar IJsland voeren. Soms waren dit echte vrachtschepen, maar omdat dit te veel in het oog liep en daardoor riskant was, werd de handel gewoonlijk gecombineerd met visserij. De kabeljauwvissers zagen al gauw de voordelen van deze handel in. De IJslanders hadden behoefte aan alle mogelijke levensmiddelen en goederen en de Hollanders kregen daarvoor gedroogde vis, wol, dons, huiden en door de IJslanders zelf gebreide kousen en wanten terug.

'De schrikverwekkende en grootsche wonderen Gods' in IJsland.

Deze handel was er de oorzaak van dat er in de ruimen van de hoekers of doggers, behalve de voorraden voor de bemanning zelf, graan, meel, stoffen, brandewijn, tabak en visgaren (de meest gevraagde artikelen) voor de ijslandse bevolking gestouwd waren. In ijslandse volksverhalen lezen we dat ook stroop, drop, peperkoeken, koffie, suiker, haarlemmerolie, zeildoek, kaas, rozijnen en aardewerk zeer welkom waren. Een mooi voorbeeld van ruilhandel vinden we in 1667. Dan krijgen een paar weesjongens uit Maassluis die meevaren met een IJslandvaarder, van de regenten van hun weeshuis 170 pond tabak mee. Die moeten ze op IJsland inruilen tegen kousen en wanten.

Met deze smokkelhandel door nederlandse vissers kon natuurlijk niet goedgemaakt worden wat de Denen verwaarloosden. De kabeljauwvisserij vond vrijwel uitsluitend plaats aan de west- en noordkust van IJsland, en dan nog met name rond het noordwestelijk schiereiland, en dat betekende dat de bemanning ook alleen daar aan land ging. De rest van IJsland bleef dus verstoken van deze ongeoorloofde handel.

De ijslandse volksverhalen waarin Nederlanders voorkomen, spelen ook vrijwel allemaal op dit schiereiland in het noordwesten. Ze laten ons weten dat de Nederlanders en vooral de door hen meegebrachte goederen iedere zomer weer met blijdschap werden verwelkomd. Een artikel waarvan nooit genoeg scheen te zijn voor een hele winter, was tabak en daar werd dan ook het meest naar uitgekeken. Mogen we de verhalen geloven, dan konden de IJslanders het uitstekend met de Hollanders vinden en begrepen ze elkaar uitstekend. Het meest opvallende aan de Nederlanders was volgens de IJslanders dat ze zo rijk waren. Meer nog dan de door hen meegebrachte goederen en dan hun gouden dukaten had de stranding van een met kostbaarheden beladen Oostindiëvaarder op de ijslandse kust in 1667 tot die opinie bijgedragen.

Maar de IJslanders dachten niet uitsluitend positief over de Nederlanders. Ze wantrouwden hen ook om hun gewiekstheid in het doen van zaken. Zelf hadden ze maar één middel om zich tegen deze slimheid te verweren. Die bestond uit het eindeloos rekken van de handel. Er was nog een reden waarom ze hen wantrouwden. Deze was dat de nederlandse vissers het voorzien zouden hebben op roodharige kinderen. Het bloed van deze kinderen zou geneeskrachtig zijn. Of dit wantrouwen onder de IJslanders algemeen was en of ze er reden toe hadden, is niet bekend.

Waren de IJslanders, ondanks het wantrouwen dat ze jegens de Nederlanders koesterden, blij met hun komst, de Denen keken anders tegen deze handel aan. Het indienen van klachten bij de Staten-Generaal hielp niet veel. En de Denen op IJsland waren zo gering in aantal dat het bestrijden van de smokkelhandel ter plaatse niet mogelijk was. Toen in 1680 het schip De Duizent Vreesen uit Zierikzee het havenstadje Húsavík aan de noordkust van IJsland binnenvoer, werd onderzocht of het schip ijslandse waren aan boord had. Dat bleek het geval te zijn en het schip werd opgebracht. Het nieuwtje verspreidde zich snel en een paar weken later kwamen bemanningsleden van andere visservaartuigen aan land. Ze dwongen de deense vertegenwoordiger de waren vrij te geven, en zeilden weg met De Duizent Vreesen op sleeptouw.

Zo iets kon in de zeventiende eeuw nog gebeuren, maar in de achttiende eeuw was het niet meer mogelijk. In 1740 werden 6 nederlandse hoekers door een deens fregat opgebracht naar Kopenhagen en daar verbeurdverklaard ondanks felle protesten van nederlandse zijde. Als reden werd opgegeven dat er ongeoorloofd handel gedreven was. Bovendien was er binnen een afstand van vier mijl uit de kust gevist, wat de deense koning verboden had, maar wat nooit wettelijk vastgelegd was. De Nederlanders waren niet van plan het erbij te laten en het jaar erop voeren de vissers opnieuw uit, nu onder begeleiding van een oorlogsschip. Even leek het erop dat het ernst zou worden, want van zijn kant liet de deense koning drie oorlogsschepen uitrusten. Het liep echter met een sisser af en het 'dominium maris', ofwel de alleenheerschappij over de zee was ook nu niet aan de deense koning toegewezen.

Nogmaals 'De Jonge Alida'

Al hadden de Nederlanders een overwinning geboekt, de visserij op IJsland liep wel ten einde. Dat had allerlei oorzaken. In de eerste plaats kwam er concurrentie van vissers uit steden als Duinkerken en Nieuwpoort en verder was de politieke toestand zeer onrustig en wer-

den de IJslandvaarders uit de Republiek zowel door de Fransen als de Engelsen bedreigd. Al met al was de nederlandse kabeljauwvisserij bij IJsland al op haar retour, toen De Jonge Alida daarheen voer.

En hoe zat het met de smokkelhandel? Was het daarmee ook afgelopen? Ogenschijnlijk wel. In ieder geval noemt Groen deze niet in zijn Dagverhaal. Op het titelblad van zijn werkje staat uitdrukkelijk vermeld dat het schip waarop hij aangemonsterd heeft, dus De Jonge Alida, 'ter Vischvangst van Vlaardingen naar IJsland' zal varen. Deze vermelding bewijst natuurlijk op zichzelf niet voldoende, want als er smokkelhandel gedreven zou zijn, zou hij daar zeker niet openlijk over geschreven hebben. Echter, uit Groens verslag blijkt ook verder niet dat er speciale producten voor de IJslanders meegenomen waren. En evenmin dat de Vlaardingers goede contacten met hen hadden. Integendeel, uit de woorden van de schrijver spreekt eerder enig wantrouwen, want enerzijds worden de gestrande vissers wèl door de IJslanders geholpen (als deze hun een ankerplaats aanwijzen, hen over de fjord roeien en hun een leegstaande schaapskooi aanbieden) maar anderzijds worden ze door de ijslandse gidsen in de steek gelaten en moeten ze het op een dag lijdzaam aankijken, als de plaatselijke bevolking hun voedsel onder hun ogen wegrooft.

Waarom, zo kunnen we ons afvragen, heeft Groen dit Dagverhaal geschreven? Het antwoord op deze vraag kan gegeven worden door hem zelf te citeren. De reden is dat hij wil voldoen aan de nieuwsgierigheid van zijn medeburgers (een woord, waaronder zowel de bewoners van Vlaardingen als van Rotterdam mogen worden verstaan, aangezien in die beide steden ook, getuige het titelblad, Groens geschrift te koop wordt aangeboden) maar hij doet dat niet zonder dat hij zich er eerst voor verontschuldigt dat hij geen schrijver is. Een verontschuldiging, die blijk geeft van bescheidenheid. Temeer omdat Groen opmerkt dat er in zijn tijd niet veel voor nodig is om als schrijver te worden beschouwd.

Echter, al noemt hij zichzelf geen schrijver, hij geeft wel een goed verslag van de gang van zaken en weet zijn lezers te boeien. Nu had hij natuurlijk zijn onderwerp mee, want het zijn spannende avonturen die de bemanningsleden van De Jonge Alida onderweg beleven. Al direct als ze voor de westkust van IJsland hun netten uitgooien, hebben ze met slecht weer te kampen. Als ze langs de noordkust oostwaarts varen met de bedoeling om langs die weg naar Vlaardingen terug te keren, komen ze in het ijs terecht. Mogelijkheid om de steven te wenden en langs het westen huiswaarts te gaan, is er niet, want nu komt ook van die kant het ijs opzetten. Met veel moeite en met gevaar van op de klippen te lopen (het zicht is vanwege de mist abominabel) wordt de vaste wal opgezocht. Omdat het ijs gaat kruien, moet het schip op het strand getrokken worden. Daar zet het zich zo stevig vast, dat de bemanning er niet in slaagt het vlot te krijgen.

Het is 7 september als de mannen iedere hoop opgeven om nog op het eigen schip naar huis terug te keren. Het zal ruim drie maanden duren voor ze in Vlaardingen aankomen. Eerst moeten ze wachten tot ze een gids krijgen. Dan moeten ze op hun zware visserslaarzen moeilijk begaanbare hoge bergen oversteken, waarbij ze enkele nachten gedwongen worden op de kale rotsgronden door te brengen. De bezittingen worden per paard vervoerd. Als ze Isafjord bereiken, blijkt dat daar slechts één deens schip ligt. Door loting wordt uitgemaakt, wie mee mag en wie op een volgende gelegenheid moet wachten. Groen is bij de twaalf man die mee mogen. 'Onze scheiding', zo vertelt hij, 'geschiedde niet zonder aandoening, zelfs niet zonder dat zommigen onzer de overigen hadden aangeboden, om in

Het paard is nog steeds een belangrijk vervoermiddel in IJsland.

De jonge Alida strandde op het noordwestelijk schiereiland (ten noorden van het Isafjord).

hunne plaats te blijven, en hen te laten vertrekken: doch hetwelk zij met dezelfde edelmoedigheid, waarmede het hun wierd aangeboden, afsloegen.' Het schip brengt hen tot Patreksfjord aan de zuidkant van het noordwestelijk schiereiland. Daar worden de twaalf mannen over twee andere schepen verdeeld. Het schip waarop Groen en vijf metgezellen terecht komen, vertrekt de 2de oktober naar Kopenhagen.

Ruim drie weken later, namelijk op 26 oktober, komen ze in de deense hoofdstad aan. Daar begeven ze zich allereerst naar de nederlandse ambassadeur. Ze hebben zijn hulp nodig, want ze hebben geen passen en geen geld. Als hij hun een paar briefjes in de hand heeft gestopt en gezegd heeft waar ze de passen kunnen halen, vragen ze hem hoe dat mogelijk is zonder geld. De ambassadeur legt hun dan lachend uit, dat niet alleen metalen duiten, maar ook papiertjes waardevol kunnen zijn. Als ze de passen hebben, moeten ze nog een dag of wat in Kopenhagen rondzwerven – geld voor logies is er niet – om op de boot te wachten die hen naar Kiel zal brengen. Van Kiel gaat het met een wagen naar Hamburg. Omdat een paar van de mannen door de geleden ontberingen niet in staat is lange afstanden wandelend af te leggen en ze geld nodig hebben om de reiskosten te kunnen betalen, zoeken ze ook hier een man op die Groen aanduidt als de 'Hollandsche ambassadeur'. Het geld wordt hun gegeven, maar wel op een andere manier dan in Kopenhagen, want hier wordt hun bij het overhandigen toegesnauwd 'pak u nu maar schielijk weg'. Dat doen ze ook, want ze nemen de boot 'buiten om' naar Amsterdam. Echter zo ver komen ze niet, want ook in de buurt van het vaderland hebben ze het weer niet mee. De boot moet uitwijken naar Delfzijl. Als het er niet naar uitziet dat de wind zal gaan liggen, besluiten de mannen over land verder te gaan. Het verlangen om thuis te komen, wordt nu te sterk. De 4de december verlaten ze Delfzijl. Via Groningen, Zwolle en Amsterdam gaat het nu gedeeltelijk te voet en gedeeltelijk per wagen – de kosten voor vervoer en tol worden betaald door mensen die ze onderweg tegenkomen en medelijden met hen hebben – naar Vlaardingen. Daar komen ze de 12de december aan, 's ochtends om elf uur. Gevijven, want de zesde was een Oostfries en is in Hamburg zijn eigen weg gegaan.

Hoe het de andere bemanningsleden van De Jonge Alida is vergaan, vertelt Groen niet. Evenmin deelt hij mee, of hij en zijn metgezellen later weer naar IJsland gegaan zijn. Dat hij en de anderen er al vaak geweest waren, blijkt uit verschillende opmerkingen in zijn Dagverhaal. Ze kennen de namen van de fjorden en van de dorpjes (waarbij gezegd moet worden dat Groen deze soms in een zodanig verhollandste vorm weergeeft, dat het niet steeds duidelijk is welke plaats hij ermee bedoelt), ze kunnen zich oriënteren aan de hand van de bergen en ze kunnen zich blijkbaar ook met de IJslanders onderhouden. Maar al zouden ze er vaak geweest zijn, na hun terugkeer in december 1782 zullen ze stellig het bovengeciteerde liedje dat vertelt van allen die naar IJsland willen varen en daar na drieëndertig keren nog niet moe van zijn, niet meer van harte hebben meegezongen.

Geraadpleegde literatuur:
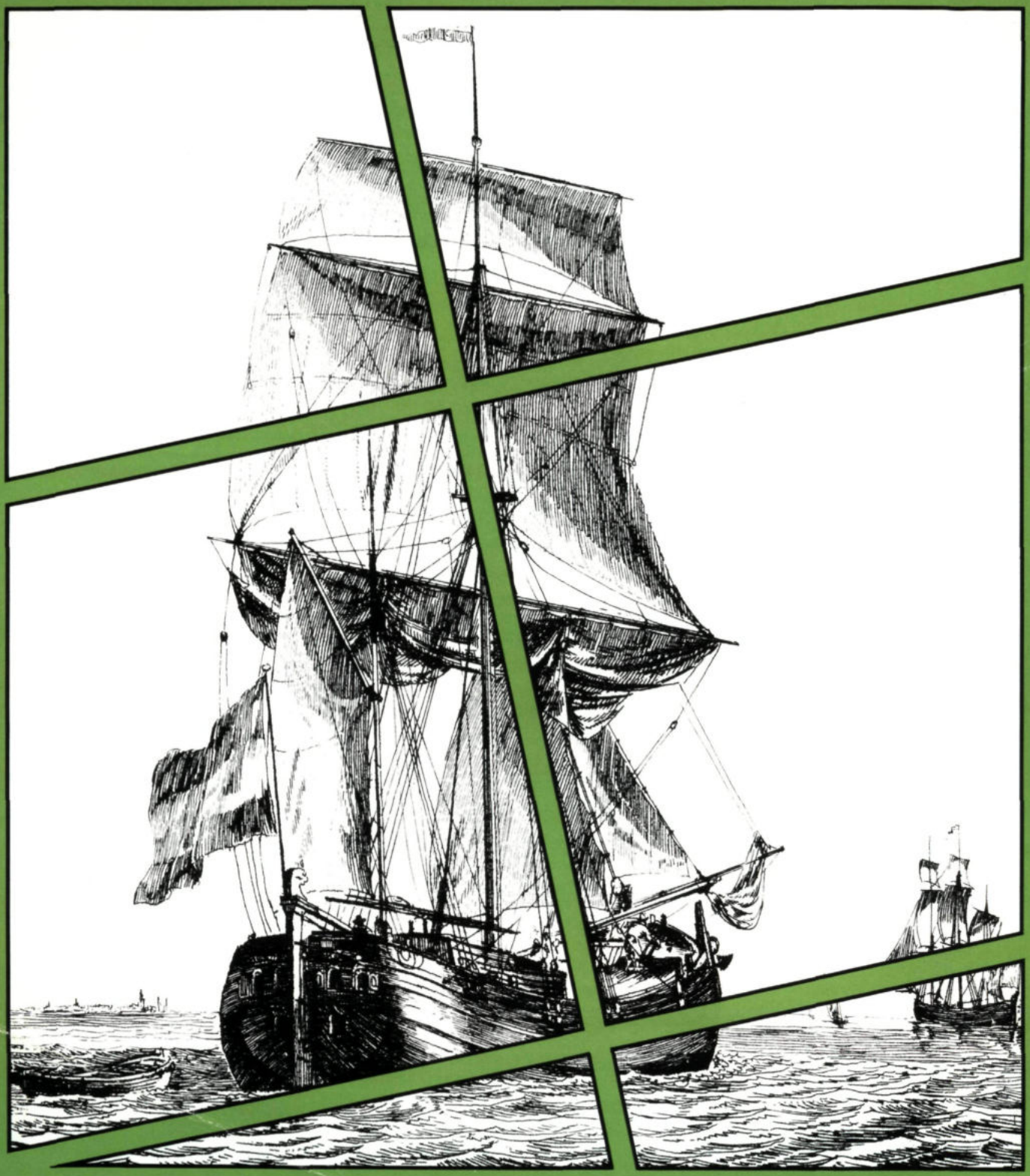
De gegevens voor deze bijdrage zijn grotendeels ontleend aan het proefschrift van M. Simon Thomas, getiteld Onze IJslandvaarders in de 17de en 18de eeuw, Amsterdam 1935, waarin als bijlage L (p. 266-280) het 'Dagverhaal van de Jonge Alida' is opgenomen. Verder is gebruik gemaakt van het artikel van G. A. van der Toorn-Piebenga, getiteld 'Nederlanders in IJslandse volksverhalen' (Volkskunde 1973, p. 331-341).